

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

Dette værk er downloadet fra

Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie

www.genealogi.dk

Bemærk, at hjemmesiden indeholder værker, som er omfattet af ophavsret. For ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan PDF-filen frit downloades og anvendes.

For værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun må benyttes til rent personligt brug. Distribution og publicering af PDF-filen er ulovlig.

SAMFUNDET
FOR DANSK
GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE
STIFTET 1879

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

58DE AARGANG

(10. RÆKKE 4. BIND 2. HÆFTE)

1937

UDGIVET AF
SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI OG
PERSONALHISTORIE

INDHOLD

Genealogi og Historie. Af Genealog <i>Albert Fabritius</i>	101
Danske Gravminder i Bengalen. Af Kontorchef <i>Lorentz Bie</i>	124
En Landstrygerske. Var hun en Bjelke eller en Rumohr? Af Post- mester <i>C. Klitgaard</i>	131
Taxader <i>Cornelius Schumacher</i> den ældre. Af Overretssagfører <i>Erik Rode</i>	142
Et Brev fra <i>Thale Ulfstand</i> . Ved Lektor <i>Hans H. Fussing</i>	146
Anmeldelser	151
Slutbemærkninger til: <i>T. A. Topsøe-Jensen</i> og <i>Emil Marquard</i> : Offi- cerer i den dansk-norske Sæetat 1660—1814 og den danske Sæetat 1814—1932	165
Spørgsmaal og Svar.	
Spørgsmaal: 1. <i>Brügger-Tuchsen</i> . 2. <i>Hiort</i> . 3. <i>Hingsberg</i>	166
Svar: <i>Høegh</i>	167
Til Samfundets Medlemmer	167
Regnskab for Aaret 1936.	168

I KOMMISSION:

LEVIN & MUNKSGAARDS FORLAG

EJNAR MUNKSGAARD

KØBENHAVN — Juli 1937

Spørgsmaal af genealogisk og personalhistorisk Natur kunne Samfundets Medlemmer erholde optaget i Tidsskriftet, naar de sendes til Samfundets Sekretær: Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Bredgade 29, København K.

Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie.

Medlemsbidraget er 12 Kr. + Forsendelsesomkostninger.

Samfundet har siden dets Stiftelse i 1879 udgivet:

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

1. Række, Bind I—III (1880—82) ved *F. Krarup*.
1. — , — IV—VI (1883—85) ved *G. L. Wad*.
2. — , — I—IV (1886—89) ved *G. L. Wad*.
2. — , — V—VI (1890—91) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — I—III (1892—94) ved *H. W. Harbou*.
3. — , — IV—VI (1895—97) ved *G. L. Grove*.
4. — , — I—II (1898—99) ved *C. E. A. Schøller*.
4. — , — III—VI (1900—03) ved *G. L. Grove*.
5. — , — I—VI (1904—09) ved *G. L. Grove*.
6. — , — I (1910) ved *G. L. Grove* og *Paul Hennings*.
6. — , — II—VI (1911—15) ved *Paul Hennings*.
7. — , — I—VI (1916—21) ved *Paul Hennings*.
8. — , — I—VI (1922—27) ved *Paul Hennings*.
9. — , — I—VI (1928—33) ved *H. Hjorth-Nielsen*.
10. — , — I—III (1934—36) ved *H. Hjorth-Nielsen*.

I Aargangen 1930 findes Indholdsfortegnelse til Tidsskriftets første 50 Aargange.

Aargangene 1880—1882, 1898 og 1919 er udsolgt. Ved Henvendelse til Samfundets Kommissionær kan Medlemmer erhverve enkelte Aargange til og med Aargangen 1930 for en Pris af 1 Kr. pr. Aargang. Ved Køb af hele den før nævnte Aar udkomne Del af Tidsskriftet, med Undtagelse af de udsolgte Aargange, leveres dette for en Pris af 40 Kr. — For Ikke-Medlemmer er Priserne hhv. 1 Kr. 50 Øre og 60 Kr. — Aargangene efter 1930 koster 15 Kr. pr. Aargang. Enkelte Hæfter sælges ikke.

Abonnement paa Personalhistorisk Tidsskrift kan kun erholdes, naar Medlemsrettigheder i Samfundet erhverves. Henvendelse herom sker direkte til Bestyrelsens Sekretær, Hovedarkivar i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet *H. Hjorth-Nielsen*, Bredgade 29, København K. Foreninger og Biblioteker har Adgang til at blive Medlemmer af Samfundet.

GENEALOGI OG HISTORIE¹⁾

Af *Albert Fabritius*.

Genealogien er ældre end Historien — er Historiens Moder. Den Forkærlighed, hvormed man undertiden ser dette fremhævet fra genealogisk Side er i visse Maader tilgivelig, i en vis Forstand endog berettiget. Men Genealogien, saaledes som vi nu forstaar dette Ord — den videnskabelige Genealogi — har visselig ikke en saa ærværdig Alder.

Det er dog ubestrideligt, at vi i Folkenes Historie møder Genealogi — og Kronologi — før vi træffer Historieskrivningen, og naturligt.² Et Folks første Erindringer maa nødvendigvis være af genealogisk Natur, og Genealogien udviklede sig hurtigt til at blive selve Folkenes eller Stammernes Form for Historie. Da Astronomen havde naaet et saadant Udviklingstrin, at der blev Tale om »Tidsbestemmelse« og »Tidsregning« uddannede Analistiken sig, medens den genealogiske Betragtning maade førte til og fordrede episk Fremstilling. Den Historieskrivning, som vi møder hos Herodot og senere, udviklede sig af en ligelig Betragtning af — en ligelig Udnyttelse af det genealogiske og kronologiske Grundlag, men jo mere den pragmatiske Historieskrivning udviklede sig, jo mere traadte Genealogi og ren Kronologi i Baggrunden.

For den nordiske Histories Vedkommende har vi et nærliggende Eksempel paa Forløbet i den jævne indre Udvikling, som kendetegner den islandske Sagalitteratur, saaledes som denne er opstaaet paa Grundlag af den Slægtstradition, som Landnamsmændene førte med sig fra Norge — oprindelig Stormandsætternes Stamrækker, udsmykket og udvidet i Tidens Løb med Fortællinger om enkelte fremtrædende Medlemmer af Slægten til Familielohistorie, som saa videreudvikles med Konge- og Bygdesagaer — Overgangen til Rigshistorien er kort.³

For de orientalske Folks Vedkommende ved man kun lidt om deres Forhold til Genealogien, naar man da vel at mærke undtager Araberne, Israelitterne og Perserne, for hvem Slægtstraditionen spillede en vital Rolle. For de øvriges Vedkommende maa vi indskrænke os til at fastslaa, at i hvert Fald de kastedelte Folk maa have haft genealogiske Hjælpemidler af den ene eller den

anden Art, uden at sikker Kundskab herom, endsige da noget Materiale er os overleveret.

Gaar vi til Antiken, vil det være bekendt, at *Hekataios* fra Milet i det 6', og *Hellankos* fra Mytilene i det 5' Aarhundrede har haft større Samlinger af Genealogier, som har sat sig Spor i den græske og hellenistiske Litteratur. — At Genealogien har staaet paa et særdeles højt Stade hos Romerne, er hævet over enhver Tvivl. Man behøver i denne Sammenhæng blot at erindre om den Afhandling om »Den romerske Nobilitets Omfang«, som *Adam Afzelius* for nylig her ved Universitetet forsvarede for Doktorgraden. Han har heri peget paa, at den historiske Betydning af Spørgsmaalet om, hvem der var »nobiles« og hvem ikke, er begrundet i den enestaaende politiske Betydning, som Tilhørsforholdet til Nobilitetens snævre Kreds førte med sig. »Nobiliteten« — siger han — »vogtede paa denne Magt og forstod at gøre Vejen trang for dem, der vilde skabe sig en Plads i Solen.«⁴ — Nuvel, heri er intet paa-faldende, den magtbesiddende Gruppe til alle Tider og under alle Navne, vil og maa søge at værge sig imod usurperende Elementer, men hvor denne Magtgruppe er en »Fødselsadel« — i en vid Betydning af Ordet — er det af vital Betydning for dens Stilling at afgrænse sig, at hindre »homines novi« i at trænge sig frem. At denne Afgrænsning saa i sig indebærer Kimen til Herskergruppens Decimering og sluttelige mere eller mindre fuldstændige Ud-slettelse, er en anden Sag, som ikke direkte vedrører dette, og i hvert Fald ikke forhindrer Afgrænsningens Fænomen i at gentage sig.

Men et Led i denne Proces, en Forudsætning for, at Afgrænsningen kommer frem, er det naturligvis, at Gruppen føler sig slægtsbestemt. Den romerske Nobilitet har — som enhver anden Patricierklasse — haft Rede paa sine genealogiske Forhold. Om Genealogiens Betydning i dette højtstaaende Samfund taler jo iøvrigt ogsaa den veludviklede romerske Familie- og Arveret sit tydelige Sprog. Den førte med sig Skabelsen af en fast Terminologi og et nøje udformet Arvegangsskema med Beregninger af Slægtsskabsgraderne.⁵

Vender vi os til Middelalderen er der straks en Nedgang at spore. Den genealogiske Virksomhed indskrænker sig i denne Tid til det rent praktiske Formaal at paavise bestemte Slægters eller Individuers »Tournirfåhigheit«, og til Kontrol med, at Kirkens strænge Regler for Ægteskaber mellem beslægtede blev overholdt. Men iøvrigt er der naturligvis ogsaa i denne Stormandsvældets, Lensadelens Tid praktiske Spørgsmaal nok, som kræver, at den enkelte Slægt er sig bevidst som saadan. Overgangen til Arvelighed i Lensvæsenet er jo dog betinget af denne Bevidsthed.

Det gælder imidlertid om Oldtid som om Middelalder, at Ge-

nealogi som Videnskab er et ukendt Begreb, Metoderne er uudviklede, Begreberne mangelfulde, men Uret vilde det iøvrigt være, at bedømme hine Tiders genealogiske Produktion udfra et moderne kildekritisk Stade. Grækernes Gude- og Herosgenealogier maa ikke tages som Udtryk for historisk Sandhed i moderne Betydning, men maa ses under den Synsvinkel, hvorunder de opstod. Gudegenealogierne f. Eks. er jo den nødvendige Konsekvens af det anthropomorfistiske, polytheistiske Gudsbegreb.

De første Spirer til genealogisk Metode og Kritik er da at søge i Renaissance og Tiden herefter. For Tysklands Vedkommende hæver i det 16' Aarhundrede to Navne sig op over den Skare af Theologer, Jurister og Historikere, som tillige beskæftigede sig med Genealogi: *Reiner Reineccius*, der var Professor i Helmstädt og samlede et Kæmpeværk af Oldtidens og Antikens Stamtavler,⁶ og *Hieronymus Henninges*, hvis »Theatrum Genealogicum«, der udkom i Aarene 1597—98, danner Epoke i Genealogiens Historie.⁷ For vor Tid er disse Værker — som deres Forgængere — i det store og hele ubrugelige. De danner dog Højdepunktet af, hvad det 16' Aarhundrede præsterede i kritisk Henseende, og staar saaledes i skærende Modsætning til den grandiose Svindel, som kom for Dagen i *Rüxner's* »Tournirbuch«.⁸ Men alligevel, der var langt igen.

Det næste Skridt blev taget af Franskmanden *André Duchesne*, der var Historiograf ved Ludvig XIII's Hof, og af hans Landsmand *David Blondel*, der samtidig var Professor i Historie ved Universitetet i Amsterdam.¹⁰ Det er værd at lægge Mærke til, at Frankrig — bortset fra denne kortvarige Blomstring — intet større Bidrag har ydet til Genealogiens Udviklingshistorie. Tyskland tog straks efter Føringen og har siden da hævdet sin Stilling ubestridt som genealogisk Forsknings egentlige Hjemland.

Af det 17' Aarhundredes tyske Genealoger kan der være Grund til at nævne *Jacob Wilhelm Imhoff* (1631—1723), der har ydet værdifulde Bidrag ikke mindst til Udredningen af Capetingernes Genealogi, og endelig *Johan Hübner* paa Overgangen til det 18' Aarhundrede. Hübner var født 1668 og døde 1731 i Hamburg, hvor han var Rektor ved Johanneum. Hans store Stamtavleværk maa antages at være for velkendt til at behøve nærmere Omtale her, dets Mangler er — set fra vort Stade — iøjnefaldende, dets Autoritet saagodtsom ingen, men alligevel var hans Virksomhed reformatorisk; hans Brud med Latinen og hans Brud med de Betragtninger, som havde givet Fyrstehusene et før ham aldrig anfægtet Monopol paa Genealogier, kortsagt, hans Popularisering af Genealogien har sikret hans Navn i 2 Aarhundreder og vil ogsaa fremtidig holde det i Live. Dertil kommer, at Hübner med sine »Kurtze Fragen« og de dertil knyttede Oversigtstabeller til den

politiske Historie fik væsentlig Indflydelse paa Genealogiens Anvendelse under det historiske Studium.¹²

Genealogiens Systematik blev imidlertid først behandlet af *Johann Christoph Gatterer*, i hvis Lod det da faldt at bryde Vejen for den videnskabelige Genealogi. Gatterer var født 1727 og var først Lærer ved Gymnasiet i Nürnberg og derefter Professor i Rets-historie samme Sted, indtil han 1759 blev kaldt til Göttingen for at overtage en ledig Lærestol i Historien. 1755 offentliggjorde han sin første Stamtavle, 1761 fulgte hans »Handbuch der neuesten Genealogie und Heraldik«, der dog blot var en Fortsættelse af Köhlers »Welt-Geschichts-, Geschlechts- und Wappenkalender«, og endelig 1788 fulgte den lille Bog: »Abriß der Genealogie«, med hvilken han indskrev sit Navn i Genealogiens Historie.¹³

Han havde da i nogle Aar holdt Forelæsninger over, hvad han kaldte »Historische Encyclopädie«, hvorved han forstod almindelig Oversigt over Historien, dens Metode og Litteratur, men tillige ogsaa, og herpaa lagde han Hovedvægten, »die vornehmsten und allgemein brauchbarsten Lehren und Begebenheiten selbst..... Also der Kern sowol von den sogenannten historischen Hülfs-wissenschaften, der Heraldik, Geographie, Chronologie, Diplomatik, Numismatik, Genealogie, &c., als auch von der allgemeinen Völker- und Menschengeschichte«. Ved disse Forelæsninger havde han — og Eleverne — kunnet støtte sig til kortfattede Lærebogs-Oversigter, kun for Genealogiens Vedkommende manglede en saadan, og dette var saaledes den ydre Aarsag til hans Bogs Fremkomst.¹⁴

Allerede i sit Forord har Gatterer, som det vil ses af dette Referat, placeret Genealogien blandt de historiske Hjælpevidenskaber; han betoner denne Stilling Gang paa Gang i sin Bog, tydeligst i dens § 3, hvori det hedder: En egentlig Videnskab er Genealogien ikke, saaledes som maaske dens Søstre, Kronologi og Heraldik. Man beretter og beviser i Genealogien paa samme Maade som i den samlede Historie. Genealogien har altsaa Materie og Form tilfælles med Historien; den er selv en Del af Historien, som man — paa Grund af dens store Anvendelighed — tager ud af hele den store historiske Masse og behandler særskilt.

Gatterers Anskuelser blev staaende urørt — men ganske vist ogsaa udiskuteret — i hele det følgende Aarhundrede; genealogisk Theori kom først atter under Debat, da *Lorenz* i 1898 fremlagde sin »Lehrbuch der gesammten wissenschaftlichen Genealogie«.

De tre Fjerdedele af det 19^e Aarhundrede var i det hele en død Tid for genealogisk Forskning som saadan. Der kan nævnes Enkeltforskere, som har præsteret for deres Tid og Forudsættninger udmærkede Værker, for Danmarks Vedkommende er der maaske Grund til at mindes Lengnick, men som allerede bemærket er

Hovedvægten her lagt paa at skitsere Udviklingen i selve den genealogiske Theori; derfor er f. Eks. hverken Göttinger-Professoren *Pütter*,¹⁵ eller den østrigske Munk og kejserlige Historiograf *Marquard Hergott*¹⁶ nævnt; navnlig denne sidste, hvis »Genealogia diplomatica Augustae Gentis Habsburgicae« endnu staar som en udtømmelig Materialesamling til Huset Habsburgs Historie, fortjente ellers nok nærmere Omtale. Det samme gælder fra dansk Omraade Flensborg-Rektoren *O. H. Møller* — hvis Ahnetavlestudier i alt for ringe Grad har været paaagtede — og den Roskilde-Kantor *Christoffer Gjessing*, der — selvom han havde Forgængere som *Zwergius* og *Hofman* — nok tør betegnes som Grundlæggeren af den borgerlige Genealogi herhjemme; endvidere fra en nyere Tid Ungareren *Moritz Wertner*, der har skrevet en — ikke mindst kulturhistorisk — saare interessant »Geschichte der Genealogie«.¹⁷

Ottokar Lorenz, der var Professor i Jena fra 1885 indtil sin Død 1904, var en ivrig Forkæmper for Anvendelsen af Genealogien i Historiens Tjeneste.¹⁸ Skarpt betoner han, hvor integrerende en Del af Historien Genealogien udgør, med Harme vender han sig mod sin samtidige og forudgaaende Kolleger paa de historiske Lærestole, fordi de har svigtet paa dette Punkt, og han peger paa, at Bevidstheden om Sammenhæng mellem Genealogi og Historie er forsvundet i en saadan Grad, at en Række Lærde i Onckens Kæmpeværk kunde forenes om at bringe de forskelligste kunsteriske Hjælpemidler i Anvendelse for at klarlægge Udviklingen og lette Forstaaelsen af Historiens Gang uden at finde det nødvendigt at ledsage Værket med blot een eneste Stamtavle.¹⁹

Hans grundlæggende Bog — den theoretiske Genealogis paa visse Punkter allerede klassiske Hovedværk — indleder en Epoke i Genealogiens Historie, som fortrinsvis udmærker sig ved systematiske Bestræbelser efter at skabe det theoretiske Grundlag, Klarøgelse af Grundbegreberne og af Genealogiens Forhold til andre Videnskaber, ikke mindst en Fordybelse i Ahnetavlen og den fuldstændige Efterslægtstavle, som aldrig før, en nøje Føling med Naturvidenskaberne og Retshistorien.²⁰

Kortsagt, Lorenz vil bringe System i Galskaben; hans Bog indledes da naturligt med Bestemmelsen af Genealogiens Begreb: Genealogien er den Videnskab, som behandler Slægtens Forplantning i dens individuelle Fremtoninger. Den faar sit fulde Indhold og sit egentlige Præg ved at iagttage Mennesket, saaledes som dette erkendes i sit personlige Avlings- og Afstammingsforhold, det Menneske, som med Hensyn til sine fysiske, psykiske og sociale Egenskaber er underkastet en Række Forandringer, hvis Erkendelse ganske vist tilfalder andre selvstændige Videnskabsgrene, men paa hvis Grænser Genealogien dog undersøger de Aarsager og Virkninger,

som staar i Forbindelse med Individets Avlings- og Afstammingsforhold i Særdeleshed.²¹

Definitionen har faaet en rummelig Affattelse, og den har som Følge deraf været Genstand for Fortolkning og vil fortsat kunne fortolkes paa forskellig Maade. Allerede ved Fremkomsten blev det forudset, at andre Videnskaber end netop Historien vilde komme til at drage størst Nytte af Lorenz' Bog. *Adolf Hofmeister*, hvis fortrinlige Afhandling »Genealogie und Familienforschung als Hilfswissenschaft der Geschichte« udtrykkelig nævnes nu, fordi den baade her og i det følgende oftere vil blive citeret, var i 1909 ganske paa det rene med den Udvikling, som var i Gang.²² Det er at formode — siger han — at Genealogien i Fremtiden vil søge Tilknytning til og Støtte ikke mere hos Historien, men hos Sociologien og Biologien, dersom ikke Historien tager sig mere af den end hidtil.²³

Udviklingen i Tyskland gik kun altfor meget i den Retning. *Otto Forst-Battaglia* opstiller i sin »Genealogie« følgende Definition: Genealogien er Læren om de menneskelige Individuers paa Afstamningen beroende Forhold.²⁴ Definitionen tillader os ikke med fuld Sikkerhed at afgøre, hvor stærkt Forst-Battaglia vil gaa ind for den sociologiske og navnlig den biologiske Side af Sagen; det fremgaar dog af hans Afsnit om Genealogiens Opgaver og Betydning, at han er klar over Genealogiens fundamentale Betydning for saavel Arvelighedslære og Racehygiejne, som for Erkendelsen af Samfundets Struktur.²⁵

Der er imidlertid ikke Tvivl om, at Hovedvægten baade for Lorenz og for Forst-Battaglia endnu laa paa Historien, paa dette Punkt er de enige med Gatterer.

Men Udviklingen var i rask Fremadskriden. Det er ikke til at undres over, at Forholdet mellem Genealogi og Historie ikke blev drøftet paa den i Giessen 1912 afholdte Kongres for Familieforskning, Arveligheds- og Regenerationslære,²⁶ men bemærkelsesværdigt er det, at Heydenreich's »Handbuch der praktischen Genealogie« fra 1913 har Artikler om Genealogiens Forhold til Heraldik og Numismatik, til Topografi og Retsvidenskab, til Sociologi, Anthropologi og Psykiatri, men intet om dens Forhold til Historien. Og i den Bog »Familienforschung«, som *Ernst Devrient* samme Aar udgav, indrømmede han Arvelighedsforskningen et saa stort Afsnit, at der med god Grund blev rejst Indvendinger fra historisk Side. *Fritz Kern* — der anmeldte Devrients Bog i »Historische Zeitschrift« — indrømmer, at det er rigtigt, naar Genealogien sætter sig som Opgave at levere Stof til en empirisk Begrundelse af Anthropologien og Medicinen, men han paaviser ogsaa, hvorledes denne Grundsætning af Devrient faktisk er blevet vendt

om, saaledes at han i Anthropologi og Medicin søgte empirisk Begrundelse for den nye Genealogi.²⁷

I anden Udgave af Devrients Bog, som kom 1919, er der intet ændret heri, og Forholdenes Udvikling i Tyskland siden Krigen har Karakteren af et Lavineskred. De bange Anelser, hvormed man fra historisk Hold imødesaa Udviklingen, er ikke alene gaaet i Opfyldelse, men endog paa en Maade og i en Grad, som man ikke vilde have drømt om.

Symptomatisk er i denne Henseende Dr. *Erich Wentschers* i Fjor udgivne Skrift: »Einführung in die praktische Genealogie«. Bogen slutter med et Kapitel: »Genealogie als Wissenschaft«, i hvilket Wentscher prøver paa at placere Genealogien paa en Maade, som maa omtales noget nærmere.²⁸

Han tiltræder de Forsøg, man i nyere Tid har gjort paa at udvide den sædvanlige Deling af Videnskaberne i Natur- og Aandsvidenskaber ved imellem dem at indskyde de saakaldte »Gestaltwissenschaften«, dvs. Biologi, Psykologi og Sociologi, kort sagt Læren om Livet i videste Forstand. Her — siger Wentscher — er Genealogiens Plads, den forener i sig den biologiske og sociologiske Problemstilling og udforsker Menneskelivet, der hvor Biologi og Sociologi mødes: i Billedet af Familien. »Die Aufgabe der Genealogie« — fortsætter han — »ist, verwandschaftliche Zusammenhänge zu erforschen und die Wirkungen dieser Zusammenhänge in biologischer, psychologischer und soziologischer Hinsicht zu untersuchen«.²⁹

Han fortsætter med en Omtale af Genealogiens naturvidenskabelige Side, fremfører hvorledes ethvert Blodsslægtskabsforhold hviler paa en naturvidenskabelig Kendsgerning og priser endelig den overvejende naturvidenskabelige Indstilling hos Mennesket af i Dag, som gør det saa meget lettere at begribe den konsangvine Sammenhæng og forstaa dens Betydning.

Efter en Omtale af Arvelighedsreglerne, der har begrundet den nye Viden om Mennesket, — dets Skæbnes og Ydelsers Afhængighed af Arven, dvs. af Ahnetavlen — munder han ud dèr, hvor man kunde vente det, i en Lovprisning af de Foreteelser, som Omvæltningen i 1933 har ført med sig. Han priser det nye Regimes »vielseitige Rassenpolitik«, der tilstræber en Sondring i bevidst Mod-sætning til tidligere — Blod fra Blod — Arier fra Ikke-Arier.³⁰

Og Wentscher er ikke ene om sine Synspunkter. I Wilhelm Hussong's »Familienkunde«, hvis anden Udgave er fra 1934, opstilles Genealogien som »die Lehre von Werden und Sein einzelner Personen, ihrer Vor- und Nachfahren und ihrer ganzen Familien, ferner von ihrem Wirken im Rahmen der menschlichen Gesellschaft und nicht zuletzt von ihren biologischen Beziehungen samt den

für das gegenwärtige und kommende Geschlecht sich ergebenden lebensnotwendigen Folgerungen».³¹

Det er ikke Stedet her — og vilde visselig ogsaa være til liden Nytte — at forsøge paa en nærmere Bedømmelse af den Ideologi, som ligger til Grund herfor.

Jeg har nævnt hele dette Spørgsmaal, fordi Ideen om Folkefællesskabet paa genealogisk Grundlag muligvis vil medvirke til at sammensvejs disse adskilte Folkegrupper, saaledes som det er Hensigten — en Spaadom om Resultatet er det vist forsigtigst at afholde sig fra — og jeg nævner det ogsaa, fordi disse Foreteelser, hvorledes man saa end vil bedømme den Ensidedighed, hvormed Systemet er skabt, den Skarphed, hvormed det praktiseres, dog medfører den Fordel, at store Dele af et Folk paa een Gang er blevet sig genealogisk bevidst.

De Forskere, som engang i Fremtiden skal skildre denne Udvikling og undersøge dens Faser for at kunne give en historisk Redegørelse for dens Forløb, vil have Brug for at vide noget om Genealogien og dens Udvikling paa tysk Grund.

Lad os vende tilbage til Gatterers Ord: Genealogien har ... Materie og Form tilfælles med Historien; den er selv en Del af Historien, som man — paa Grund af dens store Anvendelighed — tager ud af hele den store historiske Masse og behandler særskilt.

Kun i Forbindelse med den historiske Forskning kan Genealogien trives. Genealogien opstiller Ascendens- og Descendensstavler, den udvider de tørre Skemaer med en Fylde af biografiske Detailler og skaber deraf et sammenhængende Billede af Mennesker i deres Forhold til hinanden som Slægtninge, i deres gensidige Forhold som Samfundsindivider.

Dens Materiale er af historisk Art, den henter sit Stof i Biblioteker, Arkiver og Museer, den behandler sit Stof udfra den historiske Kritiks Regler. Den laaner Træk af Tids-, Kultur- og Aandshistorien for at lægge Baggrunden for og levendegøre Billedet af den Slægt, den beskæftiger sig med.

Men Genealogien er ikke alene modtagende i Forholdet til Historien, den er ogsaa ydende. Som Hofmeister udtrykker det: den leverer paa sin Side i Menneskene — forsaavidt angaar deres oprindelige medfødte Beskaffenhed — Historien Stof til at naa til en levende Forstaaelse af Fortiden.³² Det følger af sig selv, at Genealogien ikke paa alle Omraader af Historien er lige nyttig for denne. Der er som bekendt Eksempler nok paa Historieskrivning uden Genealogi, Omraader nok, hvor historisk Forskning har naaet

dybe og varige Resultater uden at inddrage genealogisk Materiale, hvor et saadant Materiale overhovedet ingen Gavn kunde gøre. Men der *er* ogsaa Omraader, hvor Genealogien kan yde Historieforskningen en Hjælp, som denne ikke bør lade upaaagtet, Omraader, hvor man overhovedet ikke kan bevæge sig uden genealogiske Hjælpemidler, historiske Problemer, hvis Løsning ikke vilde være mulig, dersom der ikke først var opstillet de nødvendige Stamtavler.

Jeg skal i det følgende berøre enkelte af disse Omraader og referere nogle af de Eksempler, som Adolf Hofmeister anfører i sin nævnte Afhandling, der oprindeligt blev holdt som Prøveforelæsning ved Berlins Universitet. Jeg skal hertil føje nogle Prøver fra dansk Historieskrivning, som maaske vil være egnet til at uddybe Hofmeisters Synspunkter.

Naar der er Tale om Genealogiens Betydning for Historien, tænker man vel i Almindelighed overvejende, ja maaske udelukkende paa den nyere Tids Historie. For Oldtids- og Middelalder-Historien ligger det ikke saa lige for, hvilken Rolle den spiller. Man vil henvise til, at det Kildemateriale, som er til Raadighed, er af en saadan Art, at det kun sjældent vil være muligt at naa til en sikker Udredning af de genealogiske Forhold. Dette — siger Hofmeister — beror paa et Fejlsyn. I en Tid, hvor Kildematerialet i det store og hele er saare sparsomt, foreligger netop genealogiske Notitser i et relativt stort Omfang, og i et Omfang, i hvilket de slet ikke er udnyttet tilbunds. Dette gælder mere for Middelalderens end for Eks. for Antikens — navnlig for Roms Vedkommende har jo netop det genealogiske Materiale været udnyttet mere end Tilfældet ellers er. Hofmeister henviser her til Drumanns »Geschichte Roms« og for Materialets Vedkommende til »Prosographia Imperii Romani«. ³³ Selv har jeg allerede før nævnt Dr. Afzelius' Afhandling om Nobiliteten som et Eksempel paa genealogisk Materiales fundamentale Betydning for saadanne Detailstudier.

For Middelalderens Vedkommende mangler vi f. Eks. historiske Kilder i tilstrækkeligt Omfang til en fyldestgørende Belysning af de enkelte Staters Forbindelser med hinanden. Det vil være bekendt, hvorledes Numismatiken her træder hjælpende til, Arkæologi og Kunsthistorie, Aandshistorien og den økonomiske Historie forener sig hver med deres Bidrag, og det synes en Kendsgerning, at ogsaa Genealogien her kunde gøre Nytte. Det vil sikkert fra den nyligt stedfundne Konkurrence om det historiske Professorat erindres, at Ingeniør Marstrand ved en af sine Forelæsninger netop var inde paa dette Punkt, ³⁴ og allerede i 1909 fremdrog Hofmeister i den samme Forbindelse Stamtavlematerialets Betydning. Morsomt nok var det netop et dansk genealogisk Arbejde, der laa til Grund herfor, nemlig *J. P. F. Königsfeldts* »Genealogisk-historiske

Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter«. ³⁵ Jeg noterer her i Forbigaaende den Kendsgerning, at disse Stamtavler i 1856 blev udgivne af Den danske historiske Forening, et opmuntrende Vidnesbyrd om, at dansk Historie ikke alle Dage har undervurderet Genealogiens Betydning.

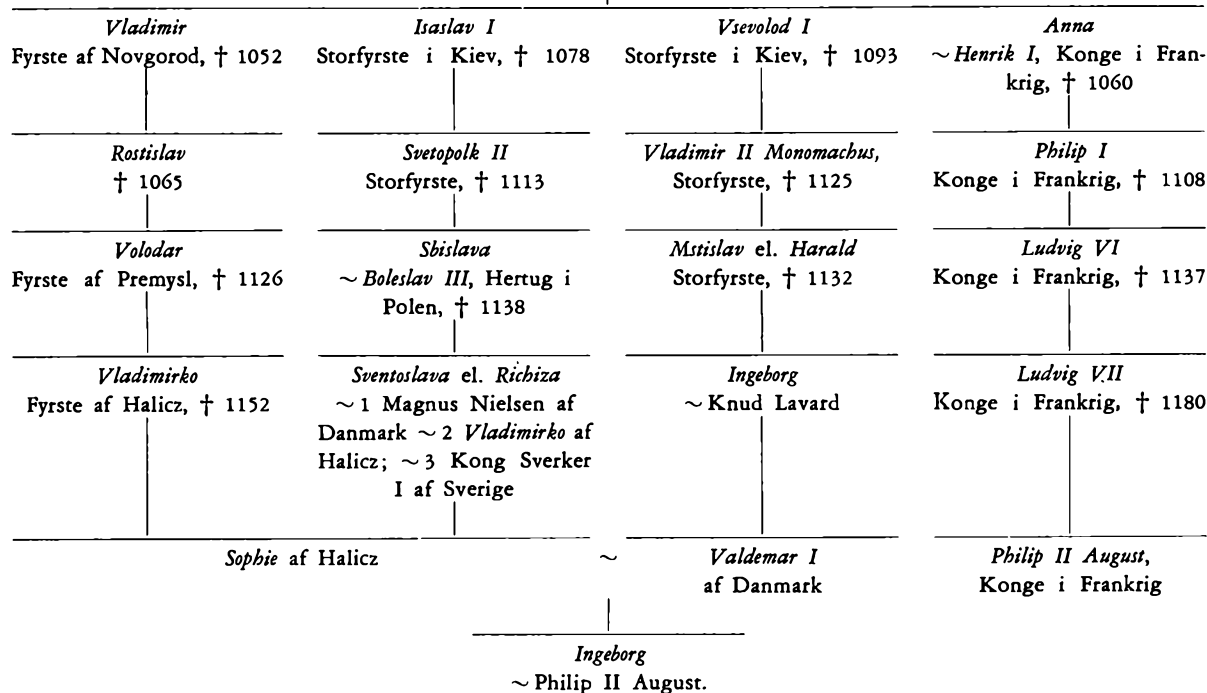
Hofmeister finder, at en Betragtning af disse Stamtavler fører til Billedet af et ret livligt internationalt Samkvem i det 11' og 12' Aarhundrede. Jeg skal straks vende tilbage til den Kritik, som blev rettet imod denne Thesis. Nordens Forbindelser mod Vest (England) og mod Syd (Tyskland) vil ikke forbavse nogen, men Betragtningen af de slaviske Folks Slægtsforbindelser rummer dog et Korrektiv til tidligere Tidens Forestillinger om Slavernes ringe Forbindelser med de vestlige Kultursamfund. Lad os nævne nogle Eksempler. Svend Estridsen var som bekendt først gift med Gunhild fra *Norge*, siden med Jutta (Gyda) fra *Sverige*, af hans Børn var Sigrid gift med den *vendiske* Fyrst Godskalk, Knud den Hellige med Edel af *Flandern*, og den illegitime Søn Thorgils blev Konge i *Rusland*. Erik II Emune var gift med Malmfrid fra *Rusland*, hans Søn Svend III Grathe med Edele af *Meissen*. Knud Lavards Hustru, Fru Ingeborg var fra *Rusland*, hans Banemand Magnus Nielsen var gift med Richiza fra *Polen*, Valdemar I den Store ægtede Sophie af *Halicz*, og af hans Børn var Knud VI gift med Gertrud af *Sachsen*, Valdemar II Sejr først med Dagmar fra *Böhmen*, dernæst med Berengaria fra *Portugal*, af Døtrene var Richiza gift med Erik X af *Sverige*, Helene med Vilhelm den Tykke af *Lüneburg* og Ingeborg med Philip II August af *Frankrig*.

Af hosstaaende Oversigtstavle vil det ses, i hvor høj Grad og af hvilke Veje det sidstnævnte Ægtepar var beslægtede. Philip II August var Sønnesøns Sønnesøn af Henrik I af Frankrig og Anna, en Datter af den russiske Storfyrst Jaroslav I og Oluf Skotkonings Datter Ingeborg. Dronning Annas Broder Vladimir, Fyrste i Novgorod, var Oldefader til Fyrst Vladimirkø af Halicz, og en anden Broder Storfyrst Isaslav I i Kiev var Oldefader til Richiza af Polen, som først var gift med Magnus Nielsen og efter hans Død med sit Næstnæstsøskendebarn Fyrst Vladimirkø af Halicz. Med ham havde hun Datteren Sophie, der var gift med Valdemar I den Store og saaledes var Svigermoder til Philip II August. Valdemar selv var forøvrigt gennem sin Moder Tipoldebarn af en tredie Søn af Fyrst Jaroslav, nemlig Storfyrst Vsevolod I i Kiev. Altsaa stammede Ingeborg fra tre Brødre til sin Mands Tipolde-moder.

Det skal endnu blot tilføjes, at af Fyrst Jaroslavs andre Børn var en Datter gift med Harald Haarderaade, en anden med Andreas I, Konge i Ungarn.

Hofmeister opregner Eksempler, der viser, hvorledes ogsaa den

Jaroslav I
 russisk Storfyrste, † 1054
 ~ *Ingegerd*, Datter af *Oluf Skotkonung* i Sverige.

pyrenæiske Halvø var inddraget i de Forbindelser, som knyttede de regerende Fyrster i alle fire Verdenshjørner til hinanden. Han tager et interessant Tværsnit for Aaret 1122, Wormser-Konkordatets Aar. Kejser var som bekendt den tyske Konge Henrik V, der var Svigersøn af den normanniske Kong Henrik I af England. Henrik V's Moder var af Huset Savoien, og baade herved og paa andre Maader var han beslægtet med Capetingeren Ludvig VI; hans Bedstemoder Agnes af Poitou satte ham i Forbindelse med en Række sydfranske Stormandsslægter og med Huset Burgund, af hvilket Hus Grev Guido beklædte Pavestolen under Navnet Calixtus II. Pavens Brodersøn Alfons VII var Arving til den kastilianske Krone, og det nye portugisiske Dynasti blev grundlagt af en Capetinger, Henrik I.³⁷

Paa et snævrere Omraade har Erslev været inde paa lignende Tanker. Det var et naturligt Led i hans Studier over dansk Mideldalderhistorie, at han stillede sig selv det Spørgsmaal: »Er den Paastand rigtig, at Unionen var forberedt igennem en Række betydningsfulde interskandinaviske Slægtskabsforbindelser«. Paastandens Betydning for de Anskuelser, som under Skandinavismens Højkonjunktur ønskede at fremstille Nordens Enhed som den naturlige Udvikling, ligger lige for. Erslev anvendte — for at bruge hans egne Ord — »en ikke ringe Tid og Flid paa at efterspore, hvor vidt og i hvilket Omfang, der har fundet Ægteskaber Sted mellem Danske og Svenske, før Sverige virkelig blev forenet med Nordens to andre Riger. Vejen har været møjsommelig« — siger han — »og Fremstillingen af Resultaterne kan heller ikke blive meget tiltrækkende, men det endelige Udslag af disse specielle genealogiske og personalthistoriske Undersøgelser turde være af mere almindelig historisk Interesse.«³⁸

Erslev fremlægger derefter sin Undersøgelse, hvis Resultat er, at der kan konstateres en livlig Slægtsforbindelse mellem Halland og Sverige, som meget vel kan have været en af Faktorerne ved Unionens Skabelse, men Forbindelsen indskrænker sig hertil. Skaanes og Vestdanmarks Slægtsforbindelse med Sverige er lige saa ringe som betydningsløs, og den nationalliberale-skandinavistiske Historieskrivnings Paastand falsk.

Genealogiens Betydning paa disse Punkter er ikke udtømt dermed, at man ved at betragte den genealogiske Stilling — enten den kontinuerlige i Længdesnit eller den øjeblikkelige i Tværsnit — faar kastet Lys over Forbindelser, som kan have spillet en Rolle for Udviklingen af de Begivenheder, hvis Forløb man ønsker at undersøge. Betragtningen af det genealogiske Stof giver os ogsaa Følelsen af Kontinuiteten i det historiske Forløb. Vi ser disse Akører paa den historiske Arena i deres Forhold til hinanden, i deres Forbindelse med Forfædre og Efterkommere, og hvor betydnings-

fuldt er det ikke netop at erkende Kontinuiteten i Udviklingen — hvor stor en Omvurdering har ikke netop Middelalderens Historie været Genstand for, fordi den ældre Historieskrivning kun dvælede ved Bruddet med Udviklingen, kun saa Forfaldet, det dybe Indsnit, der hvor en nyere Tids Historikere har maattet erkende Sammenhæng mellem før og nu, har maattet erkende, som det er blevet udtrykt, at hvert Slægtled staar paa Skuldrene af det foregaaende, at hver Generation har faaet sin Arv at forvalte og give videre til kommende Slægter.

Ogsaa denne værdifulde Paavisning af Kontinuitet kommer Hofmeister ind paa med et Par Eksempler. Kejser Otto den Stores Datter med den engelske Prinsesse Edith — Luitgard hedder hun — ægtede Konrad den Røde, som var Hertug i Lothringen, og hvis Oldebarn 1024 blev Kejser Konrad II. Man har tidligere ment, at Konrad den Røde var en lille frankisk Lensmand, hvis Slægt først ved dette fornemme Ægteskab kom til at spille en Rolle. Genealogiske Undersøgelser har imidlertid vist, at hans Slægt allerede da havde en straalende Løbebane bag sig, som *kan* have betydet mere end dette Ægteskab ved Konrad II's Valg.³⁹

Naar et saadant Eksempel vælges og præsenteres enkeltstaaende, kan det maaske være vanskeligt nok at faa Øje paa andet og mere end ren Kuriositetsinteresse. Den almindelige Historie kan ikke interessere sig for Enkelttilfældene, det er overladt Personalhistorien; kun forsaavidt Enkelttilfældet kan tages som Type — har almindelige Fællestræk — kan Historikeren bruge det. Det forekommer imidlertid utvivlsomt, at en Række saadanne Paavisninger, som det Enkelttilfælde jeg nævnte, vil gøre det muligt at skabe et klarere Billede, at kaste Lys over en Tid og over Forhold, der henligger i Halvmørke. — Hofmeister peger ogsaa paa saadanne Forhold, som at Ferdinand den Katolske i direkte Linie — Mand af Mand — nedstammer fra Berengar II af Ivrea;⁴⁰ selv kan jeg i samme Forbindelse nævne, at Kong Christian X Mand af Mand nedstammer fra Christian I.

Christian I's Søn Frederik I var Fader til Christian III og derfra gaar Linien gennem Hertug Hans den Yngre af Sønderborg over hans Sønnesøn Hertug August Philip — Stifteren af Linien Beck — til Kong Christian IX.

Udviklingens Gang har medført, at en Paavisning heraf ikke har praktisk Betydning for vor Tid, men Gang paa Gang har det spillet en Rolle i Tronstridigheder, at Prætenderne kunde paa-beraabe sig Slægtskab, og vi er derfor nødt til at kende deres Slægtskabsforhold tilbunds for at kunne bedømme de rejste Krav. Hvor den politiske Historie er sammenvævet med Dynasternes Personalhistorie, tænk paa, hvor mange »Arvefølgekrige« der kan nævnes, tænk paa, hvor ofte »Søstersønnen« spiller en Rolle i Historien —

der maa Historikeren for at udrede Forholdene have Stamtavlerne præsentere, og foreligger de ikke, da maa han — som Erslev — med Anvendelse af »ikke ringe Tid og Flid« selv stille dem op. Hvor meget kan der — for at holde os til dansk Histories Omraade — skrives om de politiske Forhold mellem Kongeriget og Hertugdømmerne uden Benyttelse af Stamtavlemateriale?

Jeg erindrer i denne Forbindelse om »Augustenborgernes Arvekrav«, som man med Rette placerer højt i Erslevs Produktion; det havde været tvingende nødvendigt for ham selv at opstille Stamtavleoversigter under sin Undersøgelse, hvis han ikke havde haft Kønigsfeldts førnævnte Tabeller at støtte sig til.

Betydningen af denne Betragtning af Slægtskabsforbindelserne maa naturligvis paa den anden Side heller ikke overvurderes. Fritz Kern havde sikkert ikke Uret, da han fremsatte sine Betænkkeligheder overfor Hofmeisters Udredning af den europæiske Fyrstefamilies genealogiske Forhold i Middelalderen og den deraf dragne Slutning om et ret livligt internationalt Samkvem.⁴¹ Han henviste herunder til, at det 10' og 11' Aarhundredes politiske System i Europa har et væsentligt *indre*, nationalt Præg, mindre et internationalt, og derfor vilde det være af endnu større Interesse at læse i Stamtavlerne for Højadelen, se paa de forskellige franske Hertugslægter, af hvilke en — og ikke den til at begynde med godsrigeste — opkastede sig til Herskerslægt, se paa de tyske Greve- og Ministerialslægter og deres indbyrdes Kamp om Magten, deres politiske Konstellationer i Sammenhæng med deres Familieforhold; og jeg kan for vort Vedkommende tilføje, se paa Hvide-Slægten Genealogi, der i sig sammenfatter flere Aarhundreders dansk Historie — tænk, hvilken Betydning det virkelige eller blot paa-staaede Tilhørsforhold til denne mægtige Æt har haft dengang og langt ned gennem Tiderne. — Hvide-Slægten er forøvrigt et prægnant Eksempel paa, hvor Genealogien vinder i almindelig Betydning, saa snart den kommer ud over de faderretlige Synspunkter, som har været bestemmende for vort snævre Slægtsbegreb.

I det hele taget gælder det naturligvis om ikke at overdrive; det er forstaaeligt, naar genealogiske Metoder saa længe har været underkendt — i bedste Fald upaaagtede — saa at gaa til den modsatte Yderlighed, men dette er naturligvis ogsaa farligt. Den nøgterne Betragtning vil føre til en Erkendelse af, at Genealogien ikke er de Visers Sten, der ved et Trylleslag skaber Lys af Mørke. Saalidt som nogen anden enkelt Disciplin indenfor Historien er denne i Stand til alene at løse Problemerne og føre vor Erkendelse fremad mod de store Maal, men den nøgterne Betragtning maa paa den anden Side ogsaa føre til — og har undertiden ogsaa i Praksis vist sig at gøre det — at man erkender, at Genealogien

er en af de Faktorer, som virker med, at den har sin Gerning at gøre, sit beskedne, men uundværlige Bidrag at yde.

Men spørger vi saa, hvorledes Historikerne af Fag har stillet sig til ogsaa at belyse deres Problemer ad genealogisk Vej, saa er det just ikke altfor opmuntrende, hvad Historiografien kan lære os derom. Lorenz' Bog var, som jeg allerede har nævnt det, een stor Klage over Historikernes Mangel paa Forstaaelse af disse Spørgsmaal.

I Tiden efter Renaissance var Genealogiens Dyrkere at finde blandt Juristerne — Genealogien har jo ogsaa stærke Berøringspunkter med Stats-, Arve- og Familieretten — og vi finder da ogsaa, at dette Fag dyrkedes jævnsides med Statsvidenskaberne f. Eks. i Sorø eller paa Ridderakademiet, ja — vi ser endog genealogiske Dissertationer, som f. Eks. E. Fr. Kindermann's *De studii genealogici præstantia*, der 1697 blev forsvaret i Leipzig, og hvori det blandt andet hævdes, at Genealogien *maa* anvendes i Historiens Tjeneste, fordi Historie ikke kan skrives uden Omtale af de Personer, som har skabt den.⁴²

Vi finder endvidere Genealogerne paa Prædikestolene — det er ikke alene Biblens Stamrækker, der er Genstand for Præsternes Studier, genealogiske Udredninger vedkommer jo ogsaa direkte deres Embede, naar de i Ligprædikenerne skal paavise Rigtigheden af Citatet fra Visdommens Bog: »O, quam pulchra est casta generatio cum claritate« eller som Jens Kjeldsen Riber oversætter det i sin Prædiken over Mette Henriksdatter Huitfeldt: »Hvad er det skønt og ynskelig at være kommen af det, som got er«.⁴³

Men Flertallet af Genealogiens Udøvere var dengang at søge paa de historiske Lærestole eller som Fyrstehusenes Historiografer. I nøje Overensstemmelse med denne Iagttagelse fremhæver Ottokar Lorenz i sin Bog, at det 18' Aarhundrede — i Kraft af Hübners Skabelse af den genealogisk begrundede Statshistorie — besad en sikker Viden, der fik Betydning ogsaa for den praktiske Statskunst, og han sætter overhovedet Diplomatiets Resultater i dette Aarhundrede i Forbindelse med *den* genealogisk orienterede Historieundervisning, som dets Udøvere havde faaet.⁴⁴ — Lad mig i denne Forbindelse minde om, at det var A. P. Bernstorff, som tog Initiativet til Ægteskabet mellem Louise Augusta og Hertug Christian Frederik af Augustenborg for at sikre Monarkiets Udélighed.

Lorenz nævner, hvorledes navnlig Göttingen var Centrum for denne Bevægelse; Gatterer, som jeg allerede har omtalt nærmere, og *Johann Stephan Pütter*, hvis »*Tabulae genealogicae ad illustrandam historiam Imperii*« for lange Tider blev den historiske Universitets-Undervisnings mest benyttede og uundværlige Hjælpe-middel. Denne Interesse hos Historikerne forsvandt imidlertid som

anført, og Lorenz mener, at dette hænger sammen med, at Genealogien som Hjælpemiddel var en saa selvfølgelig Ting for Historikerne af Johannes Müller's og Schlosser's Generationer, at den ikke behøvede nærmere Omtale og af den Grund gik i Glemmebogen.⁴⁵

Vi skal saaledes ned til Lorenz selv, før vi for Alvor fra Universiteternes Side finder Interesse for Genealogi, og gælder dette i Tyskland, saa gælder det endnu mere herhjemme, hvor endnu i 1937 Studenterne kan tage Skoleembedseksamen eller endog Konferens i Historie uden at have blot saa elementære Begreber om Genealogi, at de kender Forskellen paa en Stamtavle og en Ahnetavle.

Dette betyder selvsagt ikke, at der ikke til Stadighed har været og er enkelte Mænd iblandt Historikerne af Fag, som benytter sig af denne Bidisciplin. Jeg har to Gange tidligere haft Lejlighed til at nævne Erslevs praktiske Anvendelse af Genealogien, dels i den statsretlige Forbindelse — Augustenborgerne — dels i det snævrere, men paa sit Omraade lige saa betydningsfulde Spørgsmaal om de interskandinaviske Slægtskabsforbindelser.

Erslev kunde saaledes udmærket anvende Genealogien, indsaa klart, at »disse specielle genealogiske og personalhistoriske Undersøgelser turde være af mere almindelig historisk Interesse« — alligevel har han aldeles i Forbigaaende nævnt Ordet Genealogi i sin »Historisk Teknik« og overhovedet ikke medtaget det i sin kortfattede Leksikonartikel »Historie«, hvor han dog ellers lige fik nævnt de fleste andre Bidiscipliner. I Modsætning hertil kan det anføres, at *Bernheim* i sin, ganske vist betydeligt mere omfangsrige, Fremstilling af Historiens Metode, ogsaa omtaler Genealogien og navnlig med Varme fremhæver Lorenz' Lehrbuch, som han anbefaler enhver Historiker at sætte sig ind i.⁴⁶

Med det sidstnævnte af Erslevs Sidespring ind paa genealogisk Omraade — de interskandinaviske adelige Slægtsforbindelser — føres vi over til et Felt af Historien, hvor Genealogiens Betydning er saa fundamental og saa indlysende, at det vil være overflødigt at gaa nærmere i Detailler her. Jeg kan da fatte mig i Korthed paa dette Punkt og indskrænke mig til at fremføre nogle nærliggende Eksempler.

Jeg tænker her paa Grænseomraadet mellem den egentlige Sociologi og Historien, Undersøgelserne over Samfundets eller de enkelte Stænders Struktur, specielle Forhold og Forbindelse med hinanden.

Hofmeister hævder her⁴⁷ — utvivlsomt med Rette — at Samfundslæren, saaledes som denne har udviklet sig siden Fremsættelsen af Georg Hanssens Theori om de tre Befolkningstrin⁴⁸ er tvunget til at anvende genealogiske Metoder for overhovedet at faa

et fast Underlag at arbejde paa. Det ligger udenfor dette Foredrags Rammer at søge at belyse, hvilken Betydning Samfundslæren har ogsaa for Øjeblikkets Problemer, men det ligger dog lige for, at man — for at naa til en Løsning af Tidens praktiske Spørgsmaal — ogsaa behøver et nøje Kendskab til *den* historiske Udvikling, hvis foreløbige Resultat disse brændende Problemer er.

Af Undersøgelser paa disse Felter nævner Hofmeister de Studier, som Alois Schulte og hans Elever har foretaget over de middelalderlige Klostres og Domstifters Standsforhold, ligesom Otto von Dungern's: *Der Herrenstand im Mittelalter*, som har vist, hvor frugtbar genealogisk Metode kan være, selvom von Dungern's Resultater maaske ikke har kunnet staa for den skolede Fagmands Dom.⁴⁹

Det samme kan for dansk Histories Vedkommende siges om Gustav Bangs Doktordisputats fra 1897: »Den gamle Adels Forfald«. Det vil sikkert endnu erindres, hvilken Strid denne Bog vakte allerede ved selve Forsvarshandlingen,⁵⁰ hvor de Sagkyndige baade fra statistisk og fra adelshistorisk Side angreb Bang paa det voldsomste, og jeg tvivler paa, at den Revision af Gustav Bangs Studier, som formentlig engang kommer, vil naa til helt de samme Resultater, som han, men hans Disputats vil — selv i det Tilfælde at dens Resultater maatte blive underkendt — dog bevare den Værdi, der ligger i at have stillet Problemet rigtigt op, at have set ad hvilken Vej, det maatte løses. Hans Undersøgelse var udelukkende baseret paa genealogisk Materiale, og det maa unægtelig have været et brydsomt Arbejde for ham at udrede dette paa et Tidspunkt, hvor den danske Adels Stamtavler — trods Aarhundreders flittigt Samlerarbejde — kun lige var taget op til rationel Behandling, og hans Bog bærer unægtelig ogsaa stærke Spor heraf.

Stamtavlematerialet var ogsaa det selvfølgeligelige Grundlag for Professor Fahlbecks betydeligt større Arbejde over Sveriges Adel⁵¹ og for Heinrich Kleine's iøvrigt mindre betydende tilsvarende Studie i tysk-østrigsk Højadel.⁵²

At »disse genealogiske og personalhistoriske Undersøgelser har mere almindelig historisk Interesse« er givet; det samme gælder f. Eks. om cand. mag. Henry Bruuns Paavisning af den faktiske Tilstedeværelse af en dansk Højadel, der maa støtte sig til det samme Materiale. Bruuns Afhandling er desværre endnu utrykt, men den vil være Offentligheden bekendt fra Professor Fabricius' Referat af dens Resultater i *Det Danske Folks Historie*.⁵³

I Svensk Personhistorisk Tidsskrift har dets udmærkede Redaktør Bengt Hildebrand i 1934 offentliggjort en Afhandling: Esbjørn Blåpanna och hans arvinger, som er et saa at sige klassisk Eksempel paa, hvad en Historiker kan faa ud af et genealogisk-personhistorisk Stof. Hildebrand har med denne Studie ydet et værdi-

fuldt Bidrag ikke alene til den svenske Lavadels almindelige Historie, men fordi han har formaaet at løfte sit Stof op over den specielle Slægtsinteresse, og at se det under bredere, almindeligere Synspunkter har han ogsaa kunnet yde Bidrag til Righistorien. Det var at ønske, at denne dygtigt gennemførte og ogsaa fra metodiske Synspunkter saa overordentligt interessante og lærerige Studie maatte have brudt Hul i Isen, at den Vej, som her er anvist, maatte blive fulgt.⁵⁴

Jeg skal fra dansk Histories Arbejdsmark endnu erindre om Johan Plesners Disputats fra 1934: »L'Emigration de la campagne à la ville libre de Florence au XIII siècle», hvis Resultater blandt andet forudsatte Opstillingen af en Række Stamtavler over de vigtigste Slægter i Byens Omegn; først den sammenlignende Betragtning af disse Stamtavlers enkelte Led gjorde det muligt at studere Befolkningens S sammensætning.

Sidst, men ikke mindst, skal jeg i denne Forbindelse pege paa den umistelige Studie over det slesvig-holstenske Ridderskabs Historie, som indleder Dr. Louis Bobé's store Arbejde over Slægten Ahlefeldt. Denne Afhandling — som ogsaa i stilistisk Henseende hører til det ypperste i denne Forfatters Produktion — har Dr. Bobé skrevet udfra *det* dybe Kendskab til Ridderskabet, som hans Fordybelse — ja, man tør vel sige Indlevelse — i de holstenske Ætters Genealogi har givet ham. Paa dansk Grund et klassisk Eksempel paa Genealogen som Historiens Tjener.

De kunde nu have faaet det Indtryk, at Genealogiens Betydning paa dette Omraade indskrænker sig til Udredelsen af de højeste og højere Stænders Historie, Fyrsternes og Adelens Stilling i Samfundet, og Hofmeister⁵⁵ giver da ogsaa sin — omend betingede — Tilslutning til Professor Auguste Brachet's Betegnelse af Studierne over andre Stænders genealogiske Forhold som værende ufrugtbare, fordi Materialet her næppe vil række til. Jeg er ikke enig i denne Forhaandstvivl, Hofmeister selv nævner de af Otto Konrad von Roller paa officiel Foranledning foretagne Studier over Byen Durlachs Befolkning,⁵⁶ og det forekommer mig, at et Værk som Johan E. Elias' *De Vroedschap van Amsterdam* ved Opstillingen af Stamtavlerne for de Slægter, som sad i Amsterdams Bystyrelse, har vist en Vej, som kunde følges.⁵⁷ Jeg er ikke i Tvivl om, at systematiske genealogiske Undersøgelser f. Eks. over det københavnske Borgerskab, vil kunne bringe nye og værdifulde Resultater frem; Gejstlighedens og de lærde Slægters Forhold venter ogsaa paa en rationel genealogisk Behandling, om hvis Resultater det vilde være forhastet at udtale sig, men om hvilken det dog er tilladt at tro, at der ogsaa ad denne Vej var nyt Land at indvinde. Nepotismens Afsnit i Københavns Universitets Historie

er velkendt, men en samlet Behandling af Universitetets genealogiske Forhold i det 17' Aarhundrede vil sikkert klarlægge, at Lærerstanden var endnu mere genealogisk sammenvævet end Navnene Bartholin og Fincke viser.

For Bondestandens Vedkommende, og navnlig for dennes — som for Bybefolkningens — nedre Lag vil det maaske nok komme til at gælde, at Materialet i nogen Grad vil svigte, ikke dermed sagt, at Bondeslægternes genealogiske Forhold ikke kan udredes, men om de vil kunne det i tilstrækkeligt Omfang, er et andet Spørgsmaal.

Der er nu i det foregaaende nævnt en Række af Omraader, hvor Genealogi og Historie ved at arbejde Haand i Haand skulde have Muligheder for at naa videre frem, end det synes muligt uden et saadant Samarbejde. Der kunde nævnes flere Felter endnu, men den fremskredne Tid vil kun tillade mig at pege paa enkelte af disse. Der tænkes her i første Række paa Emigrations- og Kolonihistorie, ikke mindst i tidligere Tid, noget samlet Arbejde foreligger mig bekendt ikke fra dansk Omraade, men der er dog samlet tilstrækkeligt Materiale — forekommer det mig — til, at man kan forudse, at sammenlignende Studier over Immigrationens Personalforhold skulde kunne yde Bidrag til Historien; saaledes synes der mig f. Eks. at være en tydelig Skillelinje mellem nederlandsk-tysk og engelsk Indflydelse i den danske Handels Personalhistorie først i 18' Aarhundrede.

Det vil maaske ogsaa i enkelte Tilfælde være muligt at kaste Lys over aandshistoriske Strømninger ved et Studium af de genealogiske Forhold,⁵⁸ og Undersøgelser over Stemninger og Tilstande — som f. Eks. Professor Fabricius' Skaanes Overgang — maa nødvendigvis ogsaa anvende genealogisk Materiale.

Genealogiens rent praktiske Betydning i Forholdet til Historien har jeg heller ikke kunnet komme nærmere ind paa, men det ligger dog lige for, at den genealogiske Litteratur har en ren praktisk Betydning for den, der skal udrede en Levnings Proveniens, for den Arkivmand, der faar et Privatarkiv udleveret til Ordning.

Den Betydning, Genealogien har, eller vil kunne faa, for Naturvidenskaberne — og som det ligger udenfor min Opgave at komme ind paa her — har medført, at vor Tid med Hensyn til de genealogiske Fremstillingsformers Anvendelse har grebet tilbage til Middelalderen; medens Oldtidens Form for Genealogi er Stamrækken, og Middelalderen og tildels ogsaa den følgende Tid navnlig kastede sig over Studiet af Ahnetavlen — det var det praktiske Livs Fordringer til Ahneprøven, som medførte det — har den hyppigst anvendte Form for genealogisk Fremstilling siden da været,

og er endnu, Stamtavlen, dvs. den ufuldstændige Descendenstavle. Arvelighedslærens Fremkomst medfører imidlertid en fornyet Interesse for Ahnetavlen, idet vi jo maa erkende, at vi ikke alene tilhører den Slægt, hvis Navn vi bærer, men at vi allesammen har Ahner, hvad enten vi kender dem eller ej, hvad enten vi bryder os om at kende dem eller lader haant derom, vi maa erkende, at vi i os bærer en Arv fra utalte Slægter, som vi aldrig skal slippe udenom, og som maaske er mere bestemmende for vore Handlinger og Følelser — for Historien — end vi ofte selv vil være ved.

Der kan ikke være Tvivl om, at netop Ahnetavlen har aabnet Veje for Genealogien, som ogsaa vil komme den historiske Forskning tilgode. Genealogisk Betragtningssmaade har hidtil — tror jeg — været altfor stærkt hildet af faderretlige Principper, man har hæftet sig for stærkt ved Slægtstavlen, den ufuldstændige Descendenstavle, medens netop den fuldstændige Efterslægtstavle, Oversigten over baade den agnatiske og den kognatiske Descendens ligesom Ahnetavlen bringer Bud om en Befolknings konsangvine Sammenhørighed.

Race- og Arvelighedsforskningen vil dog ikke kunne nøjes med Ahnetavler og Stamtavler alene, først den almindelige Udvidelse af Undersøgellesobjektet til Kombinationer af disse to Fremstillingsformer — Konsanguinitetstavlerne — vil give Arvelighedsforskerne Grundlag at arbejde paa. Om saadanne Konsanguinitetstavlers Betydning for Historien, vil det endnu være for tidligt at udtale sig, eftersom der — mig bekendt — kun foreligger to saadanne fra det 18^e Aarhundrede og een fra i Aar, alle tre fra den tyske Litteratur,⁵⁹ selv haaber jeg i nær Fremtid at kunne forelægge det første danske Arbejde af denne Art.⁶⁰

Udviklingen har medført, at Genealogien ikke længere kan nøjes med Gatterers snævre Definition; det maa erkendes, at Genealogien, eller rettere dens Resultater, den genealogiske Produktion, er og bliver det nødvendige — omend selvfølgelig ikke det eneste — Grundlag for en Række Videnskaber, Biologi, Eugenik og Sociologi; det er blevet Genealogiens Opgave at levere Stof til den empiriske Begrundelse af disse Videnskaber, men det maa aldrig glemmes, og jeg ønsker at betone dette meget stærkt, at biologiske, eugeniske og sociologiske Slutninger paa Grundlag af genealogiske Arbejder maa overlades de paagældende Specialforskere. Genealogien *har*, har haft og vil vedblive at have »Materie og Form tilfælles med Historien, den er selv en Del af Historien«, dens Maal er at fremlægge historiske Kendsgerninger, at udrede Slægtskabsforhold og med Anvendelse af historisk-kritiske Metoder at dokumentere de paastaaede Filiationer. Genealogen kan og bør ved Fremlæggelsen af sit Arbejde, historisk og talmæssigt gøre Rede

for sine Iagttagelser, paaapege de Tilfælde, som synes ham af Interesse ogsaa for andre Videnskabsgrene end hans egen, men han skal holde sig fra at undersøge »die Wirkungen dieser Zusammenhänge in biologischer, psychologischer und soziologischer Hinsicht« og opstille »Love« herom, dersom han vil hæve sig op over et Dilettanteri, en Pseudovidenskabelighed, som kun er egnet til at bringe Genealogien i Miskredit — kun egnet til at sætte »Genealogister i Classe med Rottfengere, Hestegildere og andre slige«, som Jacob Bircherod for netop 200 Aar siden skrev til Hans Gram. Det var ved en Lejlighed, hvor han vilde høre Grams Mening, om han »meget ilde dend Tiid haver emploieret sine ledige Tiimer«, da han anvendte dem paa at samle *det* genealogiske Stof, som — da han sendte det til sin lærde Ven Hr. Anders Samsing — optog denne i en saadan Grad, at han »neppe gav sig Tiid til at spise«. ⁶¹

Men anerkender man denne snævre Forbindelse mellem Genealogi og Historie, saa anerkender man dermed ogsaa, at Genealogen maa være Historiker, dvs. maa have en grundig Uddannelse i Historien og dens Bidiscipliner, være vel skolet i den historiske Kritik, og paa dette Punkt tør det jo nok siges endnu en Gang, at vi har en Del at indhente her i Landet.

Endnu en Gang — thi hvor ofte før er der ikke klaget over, at enhver Genealog er nødt til at begynde som Autodidakt. Dermed hænger det ogsaa sammen, at store Dele af vor genealogiske Litteratur ikke har den Standard, som er nødvendig for en Udnyttelse i Historiens Tjeneste, nødvendig for at Historien kan hæve den Skat, som ligger gemt her.

Paa dette Omraade har Historieundervisningen ved vore Universiteter en Opgave at tage op, denne Side af Universitetets Virksomhed har ikke været paaagtet i tilstrækkelig Grad.

De vil spørge mig, om man da nu igen skal høre Krav om en Lærestol i Genealogi. Aldeles ikke, men det turde være berettiget at rejse Krav om en stadig tilbagevendende Forelæsnings- og Øvelsesrække over *alle* de historiske Hjælpevidenskaber — herunder altsaa ogsaa over Hovedpunkterne af Genealogiens Theori og Historie.

NOTER.

1. Foredrag ved Historisk Samfunds Møde 8. April 1937. — Den korte Tid, et Foredrag kan vare, har gjort det nødvendigt at gaa let hen over mange Ting, som nok kunde have fortjent at uddybes noget mere; det maa da ikke betragtes som andet og mere end den Skitse, det er.
2. Ottokar Lorenz: Lehrbuch der gesamten wissenschaftlichen Genealogie, Berlin 1898, S. 10 f.
3. Johannes Steenstrup: Historieskrivningen, Kbh. 1915, S. 152—54.

4. Adam Afzelius: Den Romerske Nobilitets Omfang, Kbh. 1935, S. 204.
5. Lorenz: anf. Arb. S. 115—118.
6. se Moritz Wertner i Vierteljahrschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie XIV, Berlin, 1886, S. 188.
7. sst. S. 188—94.
8. Om Rigsherolden Georg Ruxner og hans: Anfang, vrsprung vund herkommen des Thurniers in Teutscher nation, se sst. S. 183 og Otto Forst-Battaglia i Genealogie (Grundriss der Geschichtswissenschaft 1 Rk, 4, a), Leipzig 1913, S. 2.
9. Moritz Wertner: anf. St. S. 197; La Grande Encyclopédie. Duchesne levede 1584—1640.
10. Blondel (1591—1655), se Wertner, anf. St. S. 199 f.
11. Wertner, S. 203—08.
12. samme S. 208—12; Lorenz: anf. Arb. S. 15.
13. Allgemeine Deutsche Biographie, VIII, S. 410.
14. Johann Christoph Gatterer: Abriß der Genealogie, Göttingen 1788, Vorrede.
15. Lorenz: anf. Arb. S. 15.
16. Marquard var Herrgotts Klostersnavn, han hed Franz Joseph H. (1694—1762) se Biogr. Lex. des Kaiserthums Oesterreich, VIII, 365 og hans nævnte Arbejde, der udkom 1737 i Wien.
17. Vierteljahrschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie, XIV, Berlin 1886, S. 109—236.
18. Ottokar Lorenz (1832—1904), se f. Eks. Fueter: Geschichte der neueren Historiographie.
19. anf. Arbejde, Afsnittet Genealogie und Geschichte, S. 10—17.
20. Forst-Battaglia, anf. Arb. S. 4.
21. Lorenz: anf. Arb. S. 6.
22. Hofmeisters Afhandling findes i Historische Vierteljahrschrift, XV, Leipzig 1912, S. 457—92.
23. anf. St. S. 463.
24. Forst-Battaglia: anf. St. S. 6.
25. samme, S. 6—9.
26. Robert Sommer: Bericht über den II Kurs mit Kongreß für Familienforschung, Vererbungs- und Regenerationslehre in Gießen vom 9. bis 13. April 1912, Halle 1912. Godhedsfuldt stillet til min Disposition af Dr. phil. Louis Bobé.
27. Fritz Kern: Zur neuesten Litteratur über die Aufgaben der Genealogie, i Historische Zeitschrift 3 Rk. XV, München 1913, S. 600—609, særlig S. 601 f.
28. Erich Wentscher: Einführung in die praktische Genealogie, 2. Aufl. Görlitz 1936. Stillet til min Raadighed af Dr. Louis Bobé.
29. Anf. St. S. 159.
30. anf. St. S. 159—66, særlig S. 161.
31. Wilhelm Hussong: Familienkunde (Reclam Univ. Bibl. 6863, 6864), 2. Aufl. ved Alfred Max Greiser, Leipzig 1934, særlig S. 35.
32. Hofmeister: anf. St. S. 466.
33. samme, særlig S. 469.
34. se ogsaa Vilhelm Marstrand: En kritisk Redegørelse for, hvorledes Forbindelsen mellem Danmark og Norge i det 18' Aarhundrede virkede paa de to Folk, navnlig Indledningen S. 20. (Kgl. Bibl.).
35. Hofmeister: anf. St. S. 470 f.
36. J. P. F. Kønigsfeldt: Genealogisk-historiske Tabeller over De Nordiske Rigers Kongeslægter, 2. Udg. Kbh. 1856, S. 19.
37. Hofmeister: anf. St. S. 472 f.

38. Erslev i *Personalhist. Tidsskr.* III, 1882, S. 18—39, særlig S. 18. (optrykt i *Kr. Erslev: Historiske Afhandlinger*, udg. af *Den Danske Historiske Forening*, I, Kbh. 1937, S. 113—34).
 39. Hofmeister S. 477 f.
 40. samme S. 478.
 41. Kern: anf. *St.* S. 608.
 42. Ernst Friedrich Kindermann: *Diss. de studii genealogici præstantia*, Lips. 1697, særlig § 21.
 43. C. F. Bricka: *Den Danske Adel i det 16de og 17de Aarhundrede*, 2. Samling, Kbh. 1913, S. 90.
 44. Lorenz: anf. *Arb.* S. 15.
 45. samme S. 15 f.
 46. Ernst Bernheim: *Lehrbuch der Historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, 3.—4. Aufl., Leipzig 1903, S. 282.
 47. Hofmeister S. 459.
 48. Georg Hanssen: *Die drei Bevölkerungsstufen*, München 1889.
 49. Hofmeister, S. 468 f.
 50. jfr. Diskussionen herom mellem Gustav Bang paa den ene og Marcus Rubin og Arkivar Thiset paa den anden Side i *Hist. Tidsskr.* 7 Rk. I, 1897—99: Rubins Anmeldelse af Bangs Bog, S. 216—28; Thiset: *Den Danske Adels saakaldte Forfald*, S. 519—62 og Bang: *Forfald eller Ikke-Forfald indenfor den danske Adel i det 16. og 17. Aarhundrede*, S. 581—612. Samme *Tidsskrift* 7 Rk. II, 1899—1900: Thiset: *Betydningen af Tilgang og Afgang for den danske Adel i det 16.—17. Aarhundrede*, S. 76—105; Rubins Anmeldelse af Fahlbeks Bog S. 106—29 og Bang: *Forfald eller Ikke-Forfald*, S. 399—406.
- Det vil endnu være for tidligt at udtale sig om, hvilke Resultater en fornyet Undersøgelse af Adels Stamtavler vil føre til, men det er nu som dengang saafaldende at se Forskere som Bang og Fahlbek komme til stik modsatte Slutninger paa et ensartet Materiale, og det synes utvivlsomt, at Bang — foruden at overse visse Sider af Problemet — har haft Uret i at behandle sit Materiale efter Individuer — løsrevne fra Slægterne, medens Fahlbek først og fremmest behandlede Slægterne som saadanne. (se Rubins ovenfor citerede Anmeldelse af Fahlbek).
51. Pontus E. Fahlbek: *Sveriges Adel*, I—II, Lund 1898—1902.
 52. Heinrich Kleine: *Verfall der Adelsgeschlechter*, Leipzig, 1879.
 53. *Det Danske Folks Historie*, V, 1929, S. 78.
 54. *Personhistorisk Tidsskr.* XXXV, 1934, S. 1—183; jfr. Dr. Bjørn Korne-rups Omtale heraf i *Personalhist. Tidsskr.* 10. R. II, 1935, S. 283.
 55. Hofmeister S. 481 f.
 56. samme S. 460 f.
 57. Johan E. Elias: *De Vroedschap van Amsterdam I—II* (II Haarlem 1905), findes ikke paa *Det Kgl. Bibl.*
 58. Her er bl. a. særlig tænkt paa Pietismens Stilling i Danmark, hvor til dens officielle Anerkendelse uden Tvivl ogsaa Kongeparrets Slægtskabsforbindelser i de pietistiske tyske Højadelskredse (Zinzendorf—Castell—Stolberg) var medvirkende. Se f. Eks. Hans-Walter Erbe: *Zinzendorf und der fromme hohe Adel seiner Zeit*, Leipzig 1928.
 59. jfr. Forst-Battaglia, anf. *St.* S. 15, og i E. Heydenreich: *Handbuch der praktischen Genealogie*, I, Leipzig 1913, S. 48 f. — I Februar 1937 udkom i Leipzig »Ahnentafel für Wolf-Dieter, Jürgen, Rosmarie und Peter-Volkmar Schmidt mit Nachfahrenlisten der 16 Ahnen« af Dr. jur. Georg Schmidt. Jfr. Anmeldelsen heraf S. 163.
 60. H. M. Kong Christian X og hans Slægtninge, udkom 15. Maj 1937.
 61. Jacob Bircherod til Hans Gram, *Gl. Kgl. Saml.* 3042 4to.

DANSKE GRAVMINDER I BENGALEN

Ved *Lorentz Bie.*

Medens Savnet af trankebarske Kirkebøger er afhjulpet ved den af Missionær Heiberg afskrevne Zions Kirkebog (1767—1845), som siden 1936 opbevares paa Landsarkivet for Sjælland, er der for Frederiksnagores Vedkommende ingen Udsigt til, at Kirkebøgerne i overskuelig Fremtid vil blive gjort tilgængelige paa samme Maade.

Den protestantiske Kirke i Frederiksnagore blev indviet i 1805, men dens Bøger er først bevaret fra og med 1816 (i Diocesan Registry Office i Calcutta). Før 1805 blev de kirkelige Handlinger udført dels af Asiatisk Kompagnis Skibspræster under deres tilfældige Ophold paa Stedet, dels af engelske Præster, som tilkaldtes fra Calcutta, men i intet af disse Tilfælde skete der nogen Indførsel i autoriserede Bøger.

Den eneste Kilde, der giver nogen Erstatning for de manglende Kirkebøger, er de af Logens Personale førte Rapportbøger, som sikkert er paalidelige nok, men som ikke er ført med tilstrækkelig Konsekvens til at træde fuldstændigt i Kirkebøgernes Sted.

Tilbage bliver da kun at udnytte, hvad Tilfældet skaffer til Veje. Der henvises i denne Forbindelse bl. a. til de i nærværende Tidsskrift 9. IV. 102 ff. og 9. VI. 235 trykte Annotationer for Aarene 1809—22.

Medens Danskerne for deres Vedkommende ikke i Tide har forsøgt nogen Registrering af de danske Mindesmærker, har Englænderne forlængst faaet Øje for dette vigtige Middel til Minderne Bevarelse.

Der foreligger flere engelske Værker, som systematisk gør Rede for, hvad der findes eller ved det paagældende Værks Trykning fandtes af europæiske Gravminder i Indien, af hvilke her skal nævnes:

1. Complete Monumental Register Containing all the Epitaphs, Inscriptions, etc. on Churches, Burial Grounds in and about Calcutta, by De Rozario, Calcutta 1815.
2. Bengal Obituary by Holmes & Co., Calcutta 1848.

3. List of Inscriptions on Tombs or Monuments in Bengal, by C. R. Wilson, Bengal Secretary Press, 1896.
4. List of Inscriptions on Tombs or Monuments in Madras, by J. J. Cotton, Government Press, Madras 1905.

For den danske Forsker er Sagen dog ikke afgjort hermed, da disse Værker ikke findes paa det kongelige Bibliotek og vel næppe her i Landet. Saameget mere maa det derfor paaskønnes, at der ved Redaktøren af »Bengal Past & Present«, *C. W. Gurner's* Velvilje er foretaget et Uddrag, som gengives nedenfor.

Med stor Beredvillighed og efter bedste Evne har Mr. Gurner foretaget disse Uddrag, ledet af sin Sans for danskklingende Navne, og det maa modtages med Taknemmelighed, saalænge de paagældende Værker ikke er blevet gennemgaaet af en dansk Fagmand; det vil forstaaes, at Stoffet muligvis ikke er helt udtømmende behandlet, men Stikprøver har dog paa den anden Side bevist, at Uddragene er paalidelige og forbavsende godt aflæst og nedskrevet.

Her gengives de med Forbigaaelse af nogle faa fejlagtigt medtagne Navne og med Rettelse af de Fejl, som vitterligt maa tilskrives Udlændingens manglende Forstaaelse af dansk Sprog, samt ledsaget af Kommentarer, der i enkelte Tilfælde er hentet fra Kay Larsen: Ostindiske Personalialia og Data.

I.

C. R. Wilson: List of Inscriptions on Tombs or Monuments in Bengal, 1905.

1. Løbenr. 520. *Anna Abigael Duntzfeldt*, død 16. Maj 1781.

Herunder hviler *Madame Anna Abigael Duntzfeldt*, fød *Krøckel*. Hun saae først Verdens Lys i Tranquebar den 9de Augustii 1745 og døde i Frederichsnagore i Bengalen 16. Maii 1781. Hvis et oprigtigt Sind, en kjærlig Tænkemaade, Hengivenhed til Gud, Trofasthed mod enhver fortienet Verdens Roes og nyder Himlens Naade, saa er du salig hist, saa bør du æres her. Memoriam dilectissimæ parentis hocce devovit monumentum. *C. W. Duntzfeldt*.

Anna Abigael Krøckel, Datter af Pakhusmester i Trankebar *Nicolaj Krøckel* og *Alheid Viveke Panck*, viedes 30. Nov. 1761 i Trankebar til Ingeniørlieutenant i hollandsk Tjeneste *Johann Friedrich Duntzfeldt*, som senere forlod hende. Rapportbogen for Trankebar 1766 omtaler under 30. Maj, at der denne Dag døbtet et uægte Pigebarn, hvis Moder er Md. Dønsfeldt og hvis Fader er *Johan Hügel*. Dette var vel Aarsagen til Ægtemandens Forsvinden, en Separation, der fik sin endelige Afslutning ved en Skilsmisse-dom i 1774. Da Md. Duntzfeldt i 1767 ogsaa mistede sin Fader, oprandt

en Række trange Aar med Fattigdom. Sønnen *Chr. Wilhelm Duntzfeldt*, som allerede 1774 i 12 Aars Alderen fik Ansættelse som Assistent i Trankebar, kæmpede ufortrødent for at hjælpe Moderen af sin usle Gage, og da han i 1776 fulgte den nysudnævnte Resident i Frederiksnagor, *Ole Bie*, til Bengalen, er Moderen fulgt med. Den unge Duntzfeldt boede i Gouvernementshuset hos Ole Bie, og her har Moderen sikkert ogsaa haft Ophold til sin Dødsdag, bundet af Slægtskabsforholdet. (Hendes Moders Søster var gift med Bie). Jvf. Johs. Werners Bog om Duntzfeldt.

2. Løbenr. 522. *Christian Bie*, død 15. Februar 1802.

Monumentum *Christiani Bie*, natus in Fredericsnagore die 18. November 1788, defunctus 15. Februarii 1802.

Christian Bie, Søn udenfor Ægteskab af Oberst, Resident i Frederiksnagor *Ole Bie* (1733—1805) og *Cecilia Marie Elisabeth Bagge* (1765—1848). Jfr. Bagge blev antaget som »Kaagerske« af Ole Bie under hans Ophold i København 1785—87 og fulgte med ham til Indien, hvor hun kort efter Landstigningen i Frederiksnagor fødte Sønnen. Hun ægtede senere i Frederiksnagor Faktor *Poul Schouw* (d. 1808), hvorved der opstod bitre Stridigheder og Proces om Chr. Bie mellem Faderen og Ægteparret Schouw, hos hvem Drengen fik en god Opdragelse. Efter Schouws Død i København i 1808 ægtede Enken Hofkirurgen, Etatsraad, Professor *Heinrich Christian Schumacher* (1757—1830).

3. Løbenr. 523. *Christian Wilhelm From*, død 17. Juli 1805.

Herunder hviler *Christian Wilhelm From*, forhenværende Bou-teller og Hovmester i det Danske-Asiatiske Compagnies Tjeneste. Døde i Serampore den XVII Julij MDCCCV, i sit .. Aar.

4. Løbenr. 525. *Juliana Maria Wallich*, død 1. August 1812.

Her hviler det Jordiske af *Juliana Marie Wallich*. Født den 19. September 1797. Givt den 30. Maii 1812 og død den 1ste Aug. s. A. Vi sees igjen. N. W.

Juliana Maria Wallich, Datter af Skibskaptajn, Planter i Bengalen *Christopher Hals* (ca. 1772—1800) og *Caroline Franciska Bie* (1774—1844) blev gift 14½ Aar gammel med *Nathan Wallich*, der oprindeligt var dansk Læge med chirurgisk Eksamen fra København 1806 og virkede som saadan i Frederiksnagor indtil 1814. Han gik da i engelsk Tjeneste som Superintendent ved den Botaniske Have i Calcutta. Paa det botaniske Omraade naaede W. højt i Anseelse; han nævnes endnu i vore Dage i engelske Kredse som Grundlægger af den vidtberømte Botaniske Have i Calcutta. R. af Dbg. 1818, Dr. phil. h. c. ved Københavns Universitet 1826, Æresmedlem af flere videnskabelige Selskaber, død 28. April 1854 i London. — J. M. W.s Fader endte et eventyrligt Liv paa Frederiks Hospital i København efter at have forladt Hustru og Børn; Hustruen giftede sig senere med sin Fætter, 3. Raadsmedlem i Frederiksnagor *Otto Lauritz Bie* (1764—1823). Jvf. Annotationerne for 1812.

5. Løbenr. 526. *Casper Top*, død 18. December 1812.

Her nedlægges det Jordiske af Factor *Casper Top*, som efter

mange Aars Ophold og Tjeneste i Indien døde i Serampore den 18de December 1812 i en Alder af 54 Aar. Held for enhver, som Døden skænker Fred, Han vaagner ei og smiler for at bløde, Han vaagne skal, men glemte er, hvad han leed, Held ham. Held til den lykkelige Døde. Datterlig Erkjendtlighed satte Faderen dette Minde.

Se Annotationerne 1812. Billede af Mindesmærket i Ill. Familie Journal, 11. Marts 1930.

6. Løbenr. 527. *Angelica Wilhelmine* og *Charles Brown Fjellerup*, døde 11. Marts 1817.

Herunder det forgyængelige af tvende elskede Børn, *Angelica Wilhelmine* og *Charles Brown Fjellerup*, som paa en og samme Dag den 11te Marts 1817, den første i sit 9de Aar, den sidste i sit 2det Aar.

Angelica, født i Serampore 14. August 1808, *Charles* i Trankebar 28. April 1815, begge døde af Mæslinger (jvf. Annotationer 1817). Forældrene *Hans Jacob Fiellerup* og *Catharina Elisabeth Brown* viedes 1807, d. 13. April i Zions Kirken i Trankebar.*) Ansat i Asiatisk Kompagni, var H. J. F., snart i Trankebar, snart i Frederiksnagor; paa sidstnævnte Plads var han ca. 1817 sammen med *P. S. Kierulf* og andre Reder for Skibet »Nymphen«. Han roses for Flid og Orden; døde pludselig i Trankebar 13. Maj 1835 i fattige Omstændigheder. Enken levede endnu 1845. (I Ægteskabet var der flere Børn).

7. Løbenr. 524. *Frederik Carl Smith*, død 8. Maj 1812 (dvs. 1819).

Minde over *Frederik Carl Smith*, Forhen Skibscapitain i Det Danske Asiatiske Compagnies Tjeneste. Død i Serampore 8de Maj 1812 i sit 51 Aars Alder. Fred være med dig.

Dødsaaet maa være læst galt. Han døde 1819, se Annotationer for dette Aar. Billede af Monumentet i Aage Krarup-Nielsen: En Østerlandsfærd, S. 96. F. C. Smith blev 13. Juli 1796 gift i Ringsted med *Christina Hedevig Jæger*. De havde 11. Jan. 1805 en Datter *Johanne Margrethe* til Daaben i Kbh. Vor Frelsers Kirke.

8. Løbenr. 528. *John Wedel Jørlsberg*, død 19. April 1820.

Herunder hviler *Johan Wedel Jørlsbergh*, fød i Norge, død i Serampore 19. April (1820) i sit 63 Aars Alder. Fred med den Godes Minde.

*) *Hans Jacob Fiellerup*, f. 12. Mai, dbt. 28. s. M. 1778 i Kbh. (Trin. K.), Søn af Brændevinsbr. *Søren Hansen F.* og *Helene Hansdatter Rhode*.

Catharina Elisabeth Braun, dbt. 28. Nov. 1787 i Zions K., Trankebar, Datter af »Major and chief of the East Indian forces« *Braun* og Hustru f. *Harop*.

Her foreligger utvivlsomt en ganske ejendommelig Forveksling. Som det vil ses af Annotationerne døde netop den anførte Dato *Johan Henrik Wessel Tordenskjold*, den sidste Bærer af dette berømte Navn, i en Alder af 63 Aar. Da ingen Wedel Jarlsberg, saavidt det kan oplyses, nogensinde har levet i Ostindien, maa det anses for givet, at Navnene er blevet forvekslede. Johan Henrik Wessel Tordenskjold var født 1757 i Jarlsberg Fogderi, Søn af den 1761 adlede norske Officer *Johan Christopher Wessel Tordenskjold* og I. Hustru *Karen Paaske*. Paa Grund af en Stedmoders slette Behandling forlod han i 15 Aars Alderen sit Hjem og fandt Beskyttelse hos en Slægtning af Moderen, Sognepræsten *Jacob Worm Skjelderup* til Hoff Præstegjæld. Af ham blev han konfirmeret i 1776, kom derpaa til Søs og fandt Vej til og Ophold i dansk Ostindien. Omkring 1795 førte han Skibet »Bergen« for Duntzfeldt, Meyer & Co. Han tabte sin Formue, men efterlod sig dog ved sin Død ca. 50.000 Rupier, som tilfaldt den ovennævnte Skjelderups to Døtre og den af Wessel oprettede Skole i Holmestrand. Han omtales overalt som en overmaade fin Personlighed.

9. Løbenr. 529. *Erik Kjær Møller*, død 29. April 1824.

Erik Kjær Møller. Medlem af det Kongelige Raad i Serampore. Død udi hans Alders 49de Aar den 29de April 1824.

Han kom 1798 som Kopist til Trankebar, blev 1815 Byfoged, hjemgik 1821 af Helbredshensyn, men kom atter i Maj 1823 til Trankebar og derfra i Juni s. A. til Frederiksnagor. Ved *Otto Lauritz Bie's* Død s. A. blev M. Kasserer og III Medlem af Raadet, men beklædte kun et Aar denne Stilling. Hans Enke blev boende i Trankebar.

10. Løbenr. 530. *M. C. Rabeholm*, død 21. April 1827.

Sacred to the memory of Mrs. *M. C. Rabeholm*, who departed this life on the 21st April 1827, aged 40 years. This tribute to departed worth is erected by her affectionate daughter.

Maria Conradine Rabeholm, døbt 15. Januar 1787 i København (Holmens Kirke), Datter af Konsul i Indien, Kammerjunker, Baron *Friederich Schaffalitzsky de Muckadell* (1755—1814) og *Caroline Mathilde Bie* (1766—1812). Faderen var dansk Premierlieutenant, tog sin Afsked 1781 og gik 1783 til Indien som titulær Konsul, giftede sig med Ole Bie's Datter og forblev — stadig uden fast Embede — i Indien til 1800, da han forlod sin Hustru og rejste til København, hvor han døde. Hustruen døde i Calcutta 1812. Datteren Maria blev født i København under et Ophold der 1785—87, kom med Forældrene tilbage til Indien og blev gift der med *Jesper Nicolai Rabeholm* (1783—1812), Søn af Skibsfører i Asiat. Komp. *Mogens Rabeholm* og *Charlotte Nielsen*. Han kom til Indien 1802, men naaede i sin korte Levetid kun at blive Assistent i Kompagniet. Deres fire Døtre, der alle blev døbt samme Dag i 1812 (jvf. Annotationerne) ægtede Englændere. Den næstældste Datter, *Mathilde Rabeholm*, gift *Baldwin*, rejste Mindet paa Moderens Grav.

11. Løbenr. 531. *Jacob Krefting*, død 7. Oktober 1828.

Sacred to the memory of the Honourable *Jacob Krefting*, Knight of the Royal Order of the Dannebrog, Colonel of His Majesty's force, Chief and Director of the Danish Possessions in

Bengal from May 1805 until October 1828. Born at Moss in Norway October 9th 1757, died at Serampore October 7th 1828 after a service of 44 years in India.

Søn af Kancelliraad *Andreas Hansen* og *Anne Thaulow*. Juridisk Kandidat 1784 i København, ansat en Tid hos Højesteretsadvokat Rosenstand Goiske, kom i August 1787 til Frederiksnagor. De permanente Stridigheder mellem Raadets Medlemmer kunde han umuligt holde sig udenfor, og disse foranledigede 1793 hans Suspension. Han rejste straks til København, blev rehabiliteret og vendte i Juli 1796 tilbage som Seconde i Raadet; efter Ole Bie's Død i 1805 blev han Interims Chef, senere kgl. udnævnt. Oberstlieutenant 1817, Ridder af Dbg. 1824; han drev — Chefstraditionen tro — privat Handel, men alligevel var hans Bo fallit, da han døde. — Gift 1800 i Serampore med *Elizabeth Juliane Morley*, født 21. Maj 1783 i Serampore, Datter af engelsk Købmand *William Morley* og *Juliane Theresia Bie* (*Ole Bie's* Datter, f. 1767). Hun var død 1828. — Biskop Heber beskriver i 1823 J. K. som »a fine old veteran, yet still preserves the apparently robust health and florid old age of Norway, of which country he is a native«. I Anledning af hans Udnævnelse til Ridder 1824 indeholder *Calcutta Government Gazette* af 14. Marts 1825 en smigrende Omtale af ham, hvori fremhæves hans milde og værdige Fremtræden baade overfor Stedets Beboere og enhver, der er kommet i Forbindelse med ham. Han døde af Apopleksi efter tre Dages Sygdom.

12. Løbenr. 532. *Ove Muus*, død 14. November 1831.

Ove Muus døde 14de November 1831.

Født 3. Oktober 1798 i København, Søn af Etatsraad, 1. Toldinspektør i København *Hans Muus* (1758—1841) og 3. Hustru *Sofie Karoline Fog* (d. 1844). Med Bestalling som Lieutenant ombord kom han 6. Maj 1819 til Frederiksnagor, men deltog ikke i Stedets Administration. Han var Planter forskellige Steder i Bengalen, men taalte ikke Klimaet og opholdt sig tilsidst i Guvernør Hohlenbergs Hus, hvor han døde. Hans »Breve fra Indien« er trykt i R. Nyerups Magazin for Rejseiagttagelse IV Kbh. 1825.

13. Løbenr. 533 og 512. *J. S. Hohlenberg*, død 11. Maj 1833.

J. S. Hohlenberg, 1795—1833. Hædret af Medborgere, elsket af undergivne, dybt savnet af Hustru og Venner.

Johannes Søbøtke Hohlenberg, født 21. December 1795 i København, Søn af daværende Premierlieutenant, senere Kaptajnlieutenant og Fabrikmester i Søetaten *Frantz Christopher Henrich Hohlenberg* og *Elise Judith Hagen*. Student fra Odense 1814, cand. jur. 1817. Protokolsekretær i Højesteret 1821, kom 23. Juni 1823 til Frederiksnagor som 3. Stemme i Raadet og Sekretær, forlod atter Indien og kom til København i Maj 1825, hvor han 8. Juli 1826 ægtede *Birgitte Malling* (1800—86), Datter af Gehejmestatsminister *Ove Malling*. Med sin Hustru kom han atter i Aaret 1827 til Frederiksnagor, hvor han nu blev 2. Medlem af Raadet. Ved Kreftings Død 1828 blev han Interimschef (kgl. konf. 23. Maj 1829), men han kunde ikke taale Klimaet og døde paa en Rekreatjonsrejse ombord paa et Skib 11. Maj 1833. Han skal have været ualmindelig afholdt, hvorom det Mindesmærke — eller de Mindesmærker — vidner, hvortil der blev samlet ind i Frederiks-

nagor blandt Indbyggerne. Det ene — hvis Tekst er angivet ovenfor — findes afbildet i Kay Larsen: *De Dansk-Ostindiske Koloniers Historie*, II, S. 67, det andet — som findes inde i Kirken — i *Familiejournalen*, 1930, 11. Marts.

II.

De Rozario's Monumental Register, Calcutta 1815.

14. *Martin Frederik Leisner*, død 3. November 1808.

Her nedlagdes det Forgængelige af Skibs Assistent *Martin Frederik Leisner*, Født i Kiøbenhavn d. XIV Dec. MDCCLXXX, Død i Fredericksnagore d. III Nov. MDCCCVIII.

Søn af Skomagermester paa Christianshavn *Martin Leisner* og Hustru *Karen Friederiche*. Han blev 1801 Skibsassistent i Asiatisk Kompagni, 1801—03 Ostindierejse med »Holsteen«, 1804—05 med »Kiøbenhavn«; hans sidste Rejse var fra Københav 1806 med sidstnævnte Skib, som blev beslaglagt af Englænderne i Bengalen.

15. *Ole Bie*, død 18. Maj 1805.

Sacred to the memory of His Excellency Lt. Colonel *Ole (Olave) Bie*, Governor of Frederiksnagore, born at Trondhjem, Norway in February 1733, died at Serampore May 18', 1805. Colonel Bie was a Disciple of Schwartz of Tranquebar. He received and sheltered the Baptist Missionaries in 1793 and built the church here.

Dette Monument og dets Indskrift er ikke omtalt i noget af de nævnte Værker, idet det først er rejst efter disses Udgivelse; det medtages her for Fuldstændighedens Skyld. Baptist-Missionen, som er i fuld Livskraft den Dag i Dag i Serampore, blev paa Trods af den engelske Calcutta-Regerings Ønsker modtaget og beskyttet af Raadet i Frederiksnagor, hvis Chef da var Ole Bie, og i taknemmelig Erkendelse heraf rejste Missionskollegiet i 1909 — over 100 Aar efter Bies Død — dette Mindesmærke over ham. Ole Bie, som levede omtrent 50 Aar i Indien, havde erhvervet sig en Indsigt i Kolonialforholdene, som næppe er overgaaet af nogen Dansk før eller senere. Hans Tid omfattede hele den »glimrende Handelsperiode«, der løftede ham op til Ære, Rigdom og Anseelse, og efterlod ham — som saa mange andre af hans ligestillede — som en fattig Mand. Han blev gift i Trankebar ca. 1765 med fraskilt *Wendela Elisabeth Brochmand*, f. ca. 1732, død 4. August 1781 i Trankebar, Datter af Guvernør *Poul Krisk Panck* og *Karen Wemming*.

EN LANDSTRYGERSKE VAR HUN EN BJELKE ELLER EN RUMOHR?

Af C. Klitgaard.

I ældre Tid var det ikke saa ualmindeligt at træffe paa Folk, der — ligesom Kongerne i gamle Dage — drog rundt om paa Gæsteri fra den ene Herregaard eller Præstegaard til den anden og blev modtaget med Gæstfrihed — vel mer eller mindre velment. I Niels Hanckes »Pennetegninger« træffer vi i den lille Novelle »Paa Jagt« flere saadanne »Vaganter«, og Litteraten *Arnold Bugge Jespersen*, der døde 1837, Søn af *Niels Bentsen Jespersen* til Høgholt, var ogsaa i Vendsyssel Herregaardsgæst gennem en lang Aarrække.¹

En af de mest bemærkelsesværdige Skikkelser paa dette Omraade var en vel ca. 35 aarig Kvinde, som 1722 drog om i Jylland kørende i en Kariol forspændt med en gul Hest og ledsaget af en Hund. Hun var iført en rød Rytterkappe med blaa Opslag, og hun var noget vanfør, saa hun tog sig nok mærkelig ud, særlig naar hun fra sit midlertidige Standkvarter foretog Udflugter i Omegnen ridende overskrævs paa Hesten.

I Sommeren 1722 opholdt hun sig en Tid hos Oberstløjtnant til Hest *Heinrich Conrad v. Obenhausen*² paa Lundergaard i Jetsmark Sogn, og ved sit belevne Væsen forstod hun at indynde sig hos Oberstinden, Fru *Elisabet Benzon*,³ hvem hun vel ogsaa imponerede ved sin foregivne fornemme Ekstraktion, idet hun angav at være Jomfru *Anne Katrine Bielche* og at være født i Rendsborg som Datter af højvelbaarne *Christian Bielche*, hvormed hun formentlig sigtede til den adelige Slægt *Bielke*, af hvilken adskillige hed Christian, og mange var Officerer. Paa sine Ture opholdt hun sig almindeligvis 8—14 Dage paa de forskellige Herregaarde og Præstegaarde, som hun besøgte; men hun var dog heller ikke mere fornem, end at hun ogsaa tog ind hos jævne Bønderfolk, og naar de spurgte om, i hvilket Øjemed hun saadan drog rundt, forkla-

¹ Personalh. Tidsskr. 6 I. 147.

² F. o. 1671, d. 10 Juni 1727 paa Lundergaard.

³ F. 1694, d. 6 Nov. 1737 paa Buderupholm.

rede hun, at hun var i kongelige Forretninger og skulde »inkvirere hos Adel og Præster, om de forholdt sig, som de burde« med videre. Hvorledes hendes Omflakken foregik, efter at hun i Sommeren 1722 var paa Lundergaard, er ikke oplyst, men 6. Juni nævnte Aar skrev hun fra København under Navnet *Sofie Louise Rumohr* til Madsle. *Anne Knudsdatter* paa Ormholt i Vendsyssel, hvem hun havde fæstet til at tjene sig fra Mikkelsdag nævnte Aar, og som skulde møde hende i Aalborg. Jomfruen havde nu overladt *Anne Knudsdatter* til Fru Obenhausen paa Lundergaard, hvis hun vilde tjene der som Fruerpige i Stedet for at tjene Jomfruen, saa hun har vel paa sin Rejse ogsaa været paa Ormholt, og hun fortalte, at hun sidst havde været til Alters hos Pastor *Niels Lachmann* i Vester Tørslev sydøst for Hobro. Vi slipper som sagt Jomfruen af Syne en Tid i 1722, men 3. Decbr. kom hun kørende i sin Kariol til Gaardfæster *Tor Jensen* ved Hune Bro i Jetsmark Sogn. Tor var ikke hjemme, men Jomfruen bad hans Hustru om Logis, hvilket hun ogsaa fik, og da Tor kom hjem, sad hun inde ved Kakkelovnen. Hun sagde, at hun var Jomfru *Anne Katrine Bielche*, og hun bad to Gange Tor om at laane en Hest til at ride til Aaby eller Halager paa for at hente noget Tøj, som hun havde glemt, og hun vilde sætte sin Hest og Kariol i Pant for den laante Hest, indtil hun kom igen, da hun ikke vidste, hvor hurtigt det kunde ske. Hun fik saa Hesten næste Morgen og satte sig overskrævs paa den iført sin røde Rytterkappe og med Foret vendt udad paa sin Rejsehue.

Da Tor fandt dette noget mærkeligt, sagde hun, at det var for, at Lundergaards Herskab eller Folk ikke skulde genkende hende, hvis hun mødte nogen af dem, for saa vilde hun blive indbudt til Lundergaard og derved blive sinket i sin Rejse. Før hun red bort, fik hun en Sæk Hakkelse med til Hesten, og inden i den lagde hun en Pose til ca. 3 Skæpper, som var hendes egen, og saa red hun syd paa ad Jetsmark Kirke til. Ved Middagstid kom hun ind til *Christen Tøgersen* i Løt, en nu nedlagt Gaard ved Bedholm i Jetsmark Sogn, hvor hun bad om noget »til at bede⁴ hendes Hest med«. Hun sagde, at hun ventede paa en, som skulde komme med noget Tøj til hende; men i Mørkningen red hun atter bort, idet hun sagde, at hun vilde til Saltum Præstegaard. Saa slipper vi hendes Spor, men tidligt om Morgen Lørdag d. 5. kom hun atter til *Tor Jensens* ved Hune Bro, hvor hun fortalte, at hun om Natten havde ligget et Sted, hvor der var en Mand, som vilde nord paa, og ham havde hun nu fulgt med, da hun havde Hast og vilde vester op i Landet efter at have endt sit Hverv her nord i Landet. Hun vilde dog ikke give nærmere Oplysninger om, hvor hun havde

⁴ ɔ: fodre.

logeret om Natten, men sagde, at hun kendte ikke Folkene. Hun afleverede Hesten og Hakkelsesækken, men hun havde ikke sin egen Pose med, og den mente hun var blevet bort paa Turen, for hun var vant til at miste noget paa sine Rejser. Da hun havde opholdt sig hos Tor Jensens to-tre Timer, kom Ladefogeden fra Lundergaard og en anden Mand og spurgte Tor, om han ikke havde set nogen komme der omkring med Pakker eller Bylter, for der var om Natten blevet begaaet Indbrud paa Lundergaard, men hertil svarede Tor nej. Mændene spurgte saa, hvis Kariolen i Gaarden var, og da Tor oplyste, at det var en Jomfrus, som tidligere havde været en Tid paa Lundergaard, og som nu kørte om i Landet med en gul Hest for Kariolen, red Mændene bort igen. Lidt efter kom Degnens Søn *Otto Johansen Sartorius* og spurgte om det samme som de andre, og Tor bød ham saa ind for at tale med Jomfruen. Til hende fortalte han saa om Tyveriet og bad hende om at tage hen til Lundergaard for at trøste Fru Obenhausen i Sorgen over Tyveriet, thi han vidste, »at hendes Ord gjaldt endda noget hos Fruen«, men Jomfru Bielche undskyldte sig med, at hun havde ikke Tid dertil, og hun beklagede meget det skete Tyveri. Saa red Sartorius bort igen, men bad først Tor Jensen om at formaa Jomfruen til at tage til Lundergaard. Hun undslog sig dog vedvarende og undskyldte sig med det daarlige Vejr og med, at hun ikke kendte Vejen, og Tor tilbød saa at skaffe hende en Vejviser til næste Sted, hvor hun vilde hen, men det hjalp ikke. Tor spændte saa hendes Hest for Kariolen og sagde, at nu maatte hun rejse, hun kørte saa syd paa ad Lundergaard til og medførte kun et lille Skrin i Kariolen. 11. og 18. Decbr. lod Oberstløjtnanten kundgøre paa Kjær-Hvetbo Herreders Ting og vel ved samme Tid i videre Kredse, at der Natten mellem 4. og 5. Decbr. var blevet stjålet en Del Genstande paa Lundergaard, bl. a. 6—8 Stk. Damaskes og Silke-Sengeomhæng, 1 Bordklæde, 6 Par Kammerdugs Vinduesgardiner med Kapper, en trebenet Sølvpotte med Laag og lang Hank 5: en saakaldt Barselpotte, hvilken Fru Obenhausen havde faaet 1717 af sin Broder Kancelliraad *Tøger Benzon* til Sohngaardsholm i Anledning af sin første Barnefødsel; Potten bar Devisen »Une naissance heureuse« (En lykkelig Forløsning); endvidere 2 aflange og i Bredden krusede Sølvsaltkar og en stor Sølvteflaske. For Oplysning om Tyveriet udlovede Obenhausen en Dussør, og han fik hos Stiftsbefalingsmand *Pentz* i Aalborg udvirket Ordre til Herredsfogederne i Aalborghus m. fl. Amter om, at de skulde være Obenhausen følgagtige ved Ransagning efter Kosterne, hvor han forlangte det. En saadan Ransagning lod Obenhausen 11. Decbr. foretage i Klokkeholms Mølle i Hellevad Sogn ved sin Broder Løjtnant *Otto Obenhausen*, Skytten paa Lundergaard *Abraham Johansen Sartorius* og 8 andre Mænd, og herover blev

Ejeren af Møllen Msr. *Thomas Christensen* meget krænket. Mændene havde oplukket Kister, Skrin og Skabe og gennemrodet Sengene. Ths. Christensen anlagde Sag mod Oberstløjtnanten for Krænkelse af Gaardfreden (Herredsfogeden var ikke med), og Obenhausen var villig til at yde ham »Satisfaktion«.

Det er oplyst, at Anne Katrine Bielche tog ind paa Lundergaard, da hun kørte fra Tor Jensens, og der opholdt hun sig til 22. Decbr. Videre ved vi, at hun ved Midnatstid d. 23. Decbr. kom til Thorupstrand i V. Hanherred og begærede Logis hos Skudehandler *Peder Clemmensen* og hans Hustru *Dorte Nielsdatter*, hvad hun ogsaa fik. Hun fortalte, at hun kom fra Lundergaard, og i Kariolen medførte hun kun et lille Skrin og en Sæk med noget Tøj i. Da hun gik i Seng, bad hun Tjenestepigen om at lægge Sækken under hendes Hoved, og om Morgenens spændte *Peder Clemmensen* hendes Hest for Kariolen, lagde Sækken og Skrinet i Vognen og fik Jomfruen op, og saa kørte hun vest paa, idet hun sagde, at hun vilde til Thy. Hun kørte dog kun et lille Stykke Vej og tog saa ind paa en Fæstegaard Blegsted, der tilhørte nævnte Skudehandler *Peder Clemmensen*, og Folkene her, *Christen Christensen* og *Bodil Jakobsdatter*, lod hende blive der Juleaften og Juledag. Hun var ikke i Kirke Juledag, og naar hun gik til eller fra sit Kammer eller hvor hun ellers var, lod hun sin Sæk bære efter sig, og naar hun var i Kammeret, skulde der være Krog paa Døren. Anden Juledag kørte hun saa ad Thisted til. Senere opholdt hun sig hos Pastor *Holger Schandorf* i Snedsted, og her var Præsten saa nysgerrig, at han, efter hvad hun fortalte, skar hendes hvidstribede stukne Skørt op for at se, hvad det var foret med, og han fandt da nogle store Stykker rødt Damask, nogle Stykker gult Damask og Linned med Blomster paa. Han tog saa Skørtet til sig, og Anne Katrine Bielche sagde: »O Ve, nu ser jeg, at jeg er blevet bedraget, thi det er det Tøj, som er stjaalet fra Oberstløjtnant Obenhausen«. *Schandorf* truede saa med at lade hende arrestere, men da hun holdt paa, at hun havde faaet Tøjet af nogle Folk fra Altona, som hun var kommet i Følge med ved Sletten — hun synes af og til at have sluttet sig til omrejsende Kræmere og lignende — ynkedes han over hende og sagde, at han vilde skille hende af med Tøjet, for at hun ikke skulde komme i Forlegenhed med det og blive arresteret. Hun fik intet Vederlag for Tøjet, men hun gav *Magister Schandorfs* Hustru *Johanne Eleonora Leschle* et Par Guldørenringe, som hun havde faaet paa Lundergaard, og for dem fik hun et gammelt Vadmelskørt og en Kantusse, som *Schandorfs* Datter syede til hende, og da hun forlod Præstegaarden, gav Præsten hende en »Palentin« (Palatin = Pelskrave) af Maarskind og med rødt Taftfoer samt 1 Sletdaler, thi ved sit »Anbringende over hendes høje Herkomst og Stamme«

bragte hun baade »gejstlige og verdslige Folk i adskillig Udgift og Forvirring« og naaede forskellige Steder »temmelige Friheder«. Ved Afrejsen fra Snedsted lod Pastor Schandorf sin Avlskarl følge med hende til Skyum Præstegaard, hvor Præsten *Christian Lassen* var gift med Landsdommer, Justitsraad *Helverschous* Datter *Hedevig Dorte* fra Irup, og naar dette bemærkes i Akterne, maa det vel være, fordi Præstekonen altsaa var en »Standsperson«. Senere ses Jomfru Bielche at have været i Lemvig, og midt i Januar kom hun til Herpinggaard ca. 1½ Mil sydvest for denne By, og her opholdt hun sig henimod 4 Uger som »en ukærkommen Snyltegæst«. Forpagter *Christian Roede* fortalte — og hans Hustru *Anne Deichmann* bekræftede — at Jomfru Bielche plejede at søge Tilflugt hos mange honnette Folk i Egnen, Provster, Præster, Forpagtere og andre, og blev hvert Sted 8—14 Dage og modtog en »Recompense« efter hvers Evne, ligesom de beviste hende al »Honnættitet« formedelst hendes paaberaabte høje Familie. Hun kom en sildig Aften til Herpinggaard fulgt af en Bonde og bad om Husly for Natten, da hun var en rejsende Person, men da Roede ikke kendte hende, fik hun flere Gange Afslag. Hun bad saa om Foder og Staldrum til Hesten og sagde, at saa vilde hun blive siddende i sin Kariol om Natten, hvilket Roede dog ikke vilde tillade, og han talte derpaa med sin Hustru og Kaptajn *Wittke*,⁵ der boede hos ham, om Sagen, og Kaptajnen vilde derefter have Jomfruen ind for at se hende an. Da de hørte, at hun var af saa højadelig Stamme, lod de sig af kristelig Medlidenhed bevæge til at give hende Husly, da hun var »et fattigt, husvildt og vanfør Guds Barn og af Ekstraktion en konditioneret Person«. Hertil kom, at hendes Kariol var blevet kørt i Stykker, saa hun ikke kunde komme videre, før den blev repareret, og hun blev da paa Gaarden, hvor hun fik et Kammer ved Siden af Kaptajn Wittkes.

I Begyndelsen af Februar rejste Kaptajnen bort, og efter en otte Dages Fravær hjemkom han atter den 14. Februar. Han gjorde da den kedelige Opdagelse, at der var begaaet Tyveri fra hans Kammer, og der var blandt andet stjaalet over 50 Rdl. og noget Tøj, der var taget af en Kuffert, som Tyven havde skaaret Hul paa. Kaptajnen lod saa sine Effekter efterlyse, og *Søren Blæsbjergs* Hustru i N. Nissum gik da til Pastor *Chr. Johan Damstrøm* i Gudum og fortalte, at det var vist de Genstande, som Jomfru Anne Katrine Bielche 12. Februar var kommet ridende med til dem og

⁵ Dorning Wittke, Løjtn. i Riberstifteske nat. Inf. Reg. 1701, Kaptajn-løjtn. 1712, dømt 1713 til at betale 3 Maaneders Gage til Krigshospitalskassen, fordi han havde ladet Løjtn. Schinckel undslippe af Hovedvagtens Arrest, Kaptajn og Chef for Skodborg og Vandfuld Herreders Komp. af s. Reg. 1716, sad fangen i Sverige 1718, Afsked 1728. (Hirsch: Officers-Leksikon, Ms. i Kgl. Bibl.).

havde overgivet dem til Opbevaring. Præsten underrettede saa Kaptajn *Andreas Rask* paa Gudumkloster, som derefter red til Blæsbjerg og lod Jomfruens Bylt aabne, og Tyvekosterne blev da opdaget, men endvidere ogsaa de Sølvgenstande med videre, som Oberstløjtnant Obenhausen paa Lundergaard havde efterlyst som stjaalet fra ham, og som laa forvaret i to Skrin, som hun ligeledes havde bedt Søren Blæsbjerg om at opbevare.

Kaptajn Wittke blev nu underrettet, og Jomfruen blev arresteret paa Herpinggaard 19. Febr. Det blev nu oplyst, at Anne Katrine d. 10. Feb. i Lemvig havde fortalt til Kaptajn Wittkes Tambour og Korporal *Schafmath*, at Kaptajnen vist var blevet bestjaalet, men hun havde bedt dem om ikke at sige det til Kaptajnen, naar han kom hjem, for ikke at kaste Mistanke paa nogen, da hun ikke vidste noget bestemt om et Tyveri, men kun havde hørt nogen rumstere om Natten i Kaptajnens Kammer, der kun var adskilt fra hendes ved et Skillerum. Til Forpagter Chr. Roedes Hustru, Anne Deichmann, paa Herpinggaard havde Jomfruen fortalt, at hun havde haft en Drøm om, at der var Tyve ved hendes Skrin, og saa vaagnede hun og hørte, at der blev kradset paa hendes Vindue. Den næste Dag fik Madam Roede Vinduerne undersøgt, og i Kaptajnens Kammer var en Rude ude, og Vinduet stod paa Klem. Hun havde dog ikke fattet Mistanke til Jomfru Bielche, som derefter kørte til Lemvig og foregav at ville til Salling, hvor hun havde pantsat en Sølvpotte til en Provst, og hun havde ogsaa sagt, at hun vilde fortsætte sin Rejse syd paa, maaske til Horsens, hvor hun foregav at have en Kiste staaende med Damask-Sengetøj m. v. og 2 Guldarmbaand, som tilhørte hendes Halvsøster i Holsten. Under Opholdet i Lemvig 10. Febr. havde hun hos en Skomager bestilt et Par Tøfler til Madam Roede og 2 Par Sko til Roedes Børn, skønt hun ikke var anmodet derom. Paa Herpinggaard havde Jomfruen en »Patel« (3: Dunk) til 4 Potter med nogen Vin i samt én med Brændevin m. v.

Da Tyveriet var opdaget, forsøgte hun at formilde Kaptajn Wittkes Vrede ved at tilbyde at forære ham et Urværk indlagt med Guld og af 100 Dalers Værdi, hvis han vilde frafalde Tiltale mod hende, men det vilde han ikke, og 26. Febr. blev hun ført til Rysensten, hvor Birketinget holdtes, fordi Birkets Tinghus delvis var nedfaldet om Vinteren.

Jomfruen, der angav at hedde Anne Katrine Bielche og at være født i Rendsborg som Datter af Christian Bielche, sagde, at hun havde Pas og Skudsmaal fra en Præst paa Sjælland til Holsten, hvilke skulde findes blandt hendes Papirer, og hun fik nu Brug for sin livlige Fantasi for at forklare, hvorledes hun var kommet i Besiddelse af Tyvekosterne. Hun fortalte da, at hun havde faaet Kaptajnens Sager af en Pige, Marie fra Snedsted, som havde

tjent paa Pallisbjerg, og som hun havde truffet paa Bakken ovenfor Lemvig. Hun sagde, at hun havde fæstet Pigen til at tjene sig til Paaske, og at hun havde givet hende 1 Rigsort til Fæstepenge. Med Hensyn til Obenhausens Sølv-sager sagde hun, at hun for 2 Aar siden havde ladet dem lave i Aalborg af nogle gamle Sølv-specier, men da Aarstallet paa Sølv-potten viste, at den var lavet for 6 Aar siden, kunde det jo ikke passe, og hun fortalte saa, at hun 14 Dage efter Jul havde faaet Sølv-tøjet af en Tabuletkræmer (5: Bissekræmer), hvis Navn hun ikke vidste, og hun havde faaet 24 Rdl. i Bytte paa noget andet. Endvidere fortalte hun, at en Nat, medens hun laa og sov i sit Kammer paa Herpinggaard, blev der banket paa hendes Vindue, og da hun aabnede det, kravlede der en Kvinde ind ved en Karls Hjælp og gik ind i Kaptajns Kammer, men derefter faldt Jomfruen i Søvn igen, saa hun saa ikke, hvorledes Kvinden kom ud igen. Da hun blev underkastet et mere indgaaende Forhør, fortalte hun, at hun havde faaet Obenhausens Sølv-tøj et Par Dage før Jul af en Mand ved Navn *Fabian Baltzer Just* fra Altona, som hun havde truffet 9 Mil paa den anden Side af Holstebro, og Tøjet havde hun faaet af en Kone, som var i Følge med Just, men da hun som foran nævnt var i Thorupstrand to Dage før Jul, kunde hun selvsagt ikke være 9 Mil paa den anden Side af Holstebro paa samme Tid. Bedre gik det ikke med Historien om Pigen Marie, som hun havde mødt ved Lemvig; *Frans Linde* paa Pallisbjerg erklærede skriftligt, at en saadan Kvinde havde aldrig været i hans Tjeneste.

Kaptajn Wittke anmodede derefter Retten om, at der paa Herpinggaard maatte blive foretaget Undersøgelse af Jomfruens derværende Effekter, hvoriblandt var Obenhausens Sølv-tøj, en Del rede Penge og nogle Breve og Klæder, som under Forsegling overleveredes til Forpagter Chr. Roede. Kaptajnen bad endvidere om, eftersom han var en ubemidlet Mand, der for faa Aar siden i Fangenskab⁶ havde tilsat sine Midler, at Herskabet paa Rysensten vilde holde Jomfruen fængslet til Sagens Udgang, og han anmodede om, at hun maatte blive kropsvisiteret af to Kvinder. Denne Visitation af Klæder og Legeme fandt da Sted, og indsyet i hendes »Casiach«⁷ fandtes en Pakke Breve, en Silkepunng hvori en Skildpaddes-daase som et Hjærte og med Sølvhængsler, en anden Punng med en Mark i og et Fyrstaal.

Jomfruen havde haft 2 Guldringe paa, hvoraf den ene med Diamant, men efter hvad hun sagde, havde hun kastet dem fra sig paa Rejsen til Birketinget, for at ikke andre skulde faa Gavn af dem.

⁶ I Sverige under den store nordiske Krig.

⁷ Vel Casaque = Rejse- eller Ridekjole.

Til Slut tilbød Jomfruen at aflægge Ed paa, at hun ikke havde stjaalet fra Kaptajn Wittke.

Anklagen mod Jomfru Bielche blev nu forlagt til Vandfuld og Skodborg Herreders Ting, hvor den skulde behandles 11. Marts, og saavel her som ved Rysensten Birketing var *Laurids Haas* af Lemvig Sagfører for Kaptajn Wittke, medens *Laurids Olufsen Kierch* af Overby i Rom blev beskikket af Amtmanden til Jomfruens Forsvarer, og *Mathias Kabel* var Dommer. Men Natten mellem 10. og 11. Marts forsøgte Jomfruen at flygte fra Arresten paa Herpinggaard, hvor 2 Mænd holdt Vagt over hende. Mændene var i Dagningen faldet i Søvn, og da de vaagnede, var hun borte, og hendes Hund stod bundet til hendes Seng.

Der blev saa iværksat stor Eftersøgning, og efter lang Tids Søgen fandt man hende i et Tørvehus, hvor hun var kravlet langt ind under Tørvene.

Paa Tinget spurgte Dommeren hende, om hun havde Søskende her i Landet eller Slægtninge, hvortil hun svarede, at hun havde ingen Søskende her i Landet, og hendes Slægtninge vilde muligvis ikke kendes ved hende nu. Da man i Retten undersøgte hendes Person, fandtes der noget Krudt indsyet i hendes ene Tøffel, og i hendes Kammer var fundet et Fyrhus samt — som foran nævnt — indsyet i hendes Klæder et Fyrjern. Hun befandtes ogsaa iført 3 Særke, og hun havde pakket Smørrebrød i et Tørklæde, hvilket blev anset som Bevis paa, at hun havde villet flygte og maaske vilde have sat Ild paa Herpinggaard. Forpagter Roede ønskede, at hun blev fjernet fra Herpinggaard, og da hun erklærede, at hun hverken havde Vidner eller Venner til sin Befrielse, blev hun overleveret til Oberstløjtnant Obenhausen fra Lundergaard, som var kommet til Tinget, og som anklagede hende for Tyveriet af hans Sager. 19. Marts blev alle hende Tyvekoster registreret ved Rysensten Birketing, og Obenhausens Sager blev ham overleveret. Paa Vejen til Lundergaard var Obenhausen og Fangen i Snedsted Præstegaard, hvor Pastor Schandorf ikke var hjemme, og Præsten anklagede Obenhausen for, at han havde foretaget Ransagning i hans Hus, hvad Obenhausen under Ed benægtede. Schandorf anlagde da Sag mod Oberstløjtnanten, men 17. April blev Striden bilagt ved Mellemkomst af Amtmand *Birkenbusch* i Thisted og Byfoged *Christen Schmidt* i Aalborg, efter at Jomfru Bielche 15. April havde været ført til Hassing-Refs Herredsting for at paahøre Magister Schandorfs, hans Hustrus og deres 3 Børn: *Marie Magdalene*, *Anna Sabine* og *Ernst Leschles* Benægtelsesed mod det af Jomfruen udtalte om hendes Besøg i Præstegaarden.

9. April blev Jomfru Bielche, der holdtes arresteret paa Lundergaard, fremstillet paa Kjær og Hvetbo Herreders Ting, som da afholdtes i Vorbjerg ved Nørresundby, og sammen med hende

fulgte de paa Lundergaard stjaalne Genstande, som hun hævdede at have tilbyttet sig af Fabian Baltzer Just fra Altona og en Kone, som var med ham, hvilke hun et Par Dage før Jul havde truffet 9 Mil syd for Holstebro, og i et senere Retsmøde sagde hun, at hun havde givet en Sølvkande paa 107 Lod i Bytte.

Sagen blev paany behandlet i Retten 30. April og 7. Maj, og sidstnævnte Gang udbad hun sig beskikket en Forsvarer; Stiftsbe-falingsmand Pentz beskikkede da Prokurator *Johan Funch* af Aalborg som saadan. Atter den 11. Juni og 25. Juni behandlede Sa-gen ved Retten, og der skulde saa gaa Dom over hende 3. Juli. Skønt hun sad i Jern i Fængslet paa Lundergaard, fik hun dog Held til ogsaa at bryde ud af Arresten her Natten, før hun skulde dømmes. Hun blev dog fanget igen, og hun fortalte da, at da Jer-nene havde pint hende, havde hun mod Betaling af en Mark dansk faaet en til at hjælpe sig med at faa dem af og undvige af Arresten, og i sit Mismod havde hun ogsaa haft i Sinde at slaa sit Hoved i Stykker med Jernene. Imidlertid var der ogsaa sket noget andet opsigtvækkende med den vanføre Jomfru: Hun havde i Arresten født et Dregebarn, og hun angav, at Kaptajn Wittke paa Her-pinggaard havde bedraget hende under Ægteskabsløfte. Denne An-givelse var utvivlsomt en Hævnakt over for Kaptajnen, thi da han ikke kendte hende, da hun i Midten af Januar 1723 kom til Her-pinggaard, kunde han sikkert ikke være Fader til hendes Barn, som blev født ved Midten af Juni, og som 20. Juni blev døbt *Christen*. Forældrene er indført i Jetsmark Kirkebog under Betegnelsen »Anne Cathrine Bielck, arrestere for Tyveri paa Lundergaard & Capitein *Vitchen* paa Herpinggaard«. Faddere var *Anne Tøgers-datter* i Kaas, *Christian Bierring* paa Lundergaard, *Niels Madsen* ibm. og *Otho Sartorius* (o: Degnens Søn i Jetsmark).

Men Barnefødselen var ikke den eneste Overraskelse, Jomfruen bød paa.

Ved Kropsvisitationen paa Rysensten Birketing 26. Feb. var der som foran omtalt blevet fundet en Pakke Breve indsyet i hendes Klæder, og disse Breve blev tillige med Fangen overleveret til Oben-hausen, der satte sig i Bevægelse for at skaffe nærmere Oplysnin-ger om hendes Fortid, thi i Følge Brevene var hun ikke den Per-son, hun udgav sig for.

Blandt Brevene var et fra Provst *Peter Schefferus* i Arboga i Sverige, dateret 23. Juni 1721 som Svar paa Jomfruens Brev da-teret København 4. April s. A. Provsten, der ærbødigst titulerer hende »højvelbaarne Jomfru«, meddeler, at han gentagne Gange har anmodet Kaptajn *Sperling* om den ønskede Attest, som han nu sendte med Brevet, men Kaptajnen havde været bortrejst til Karlskrona, og Provsten havde nu faaet Attesten af Kammerer *Sperling*. Provstens Brev var stilet til »Mademoiselle, Madame

Lovisa Sofia Rumohr á Hafnia«, og bilagt var endvidere en Attest fra Provsten og af følgende Indhold:

»Ihvorvel jeg før dette til salig højvelbaarne Hr. Generalmajor *Henrich Rumohr* af danske Holsten hans Datter, højvelbaarne *Sofia Lovisa Rumohrs* Levned testimonio vitæ⁸ om hendes ædle og kristeligt førte Levned den Tid, velbemeldte Jomfru her udi Sverige har været fangen, hvilket skal være foreløbet (?),⁹ har jeg i Følge af hendes Skrivelse ej kunnet efterlade endmindre med nu¹⁰ højvelbemeldte Jomfru yderligere testerer, at hun alt siden 1710, da hun hid til Staden blev opbragt, under sin Møje og Viderværdighed saa som en ret kristen Korsdragerske har forholdet og dernæst ærligen de hellige og højværdige Sakramenter med saadan Devotion brugt, at jeg saadant hermed skyldigst testerer. Arboga, 23. Juni 1721. *Peter Schefferus*, Past. & Præpos.«

Kaptajn Sperlings Attest af 10. Juni 1721 lød paa

»at imedens salig højvelbaarne Generalmajor *Henrich Rumohrs* Datter, højvelbaarne Jomfru *Sofia Lovisa Rumohrsdatter* — som med en hollandsk Smakke var affærdiget til det varme Bad at søge sin Helses Restitution og under Kaptajn *Princes Kommando* af »Hvide Ørn« d. 9. Juni 1710 fangen blev opbragt — af os undertegnede om hendes afleverede medhavende Midler en Attest begærer, saa har vi denne indstændige Begæring ej kunnet nægte, men i Sandhed bevidner, at højvelbemeldte Jomfru i Penge og Mobilier ungefær 9000 Rdl. har afgivet, hvilket vi til saa meget større Sikkerhed kan bekræfte, som vi paa samme Skib eller Fregat »Hvide Ørn« ogsaa udi kongelig Majestæts Tjeneste var kommanderede.

G. Sperling, Kaptajn (Segl); *Christian Mørch*, Løjtnant; *Peter Bierring*, Skipper.«

Da Oberstløjtnant *Obenhause*n saa disse Breve, skrev han til Kommandanten i København, Generalløjtnant *v. Spønneck*, om Oplysninger om Jomfru *Sofie Louise Rumohr*, og det oplystes da gennem Garnisonsauditør *Reus'* Udskrift af Stokhusets Inkvisitionsprotokol, at hun 1721 var blevet indsat i Stokhuset for »Tyveri og anden grulig Ondskab«.¹¹

Den 3. Juli 1723 blev Dommen over hende afsagt paa Kjær og Hvetbo Herreders Ting af Herredsfoged *Erik Emmiksen* og 8 tiltagne Meddommere. Det hedder i Dommen: »Da den arresterede Kvinde, der kalder sig *Anne Katrine Bielche*, er blevet overbevist om Tyveri baade paa Herpinggaard og Lundergaard, bør hun efter Forordningen af 4. Marts 1690 have *forgjort sit Liv til Galgen*, men som hun i Arresten paa Lundergaard har født et Dregebarn til Verden, som hun efter egen Bekendelse har avlet

⁸ Her synes at mangle »har givet« el. l.

⁹ Her synes at være en Oversætterfejl eller Fejllæsning fra Tingskrive-rens Side; der skulde vel staa »forlagt« eller »forødt«.

¹⁰ Her maa ogsaa være en Misforstaaelse.

¹¹ Stokhusets Inkvisitionsprotokol fra den Tid synes ikke bevaret i Landsarkivet for Sjælland.

i Horeri, er man betænkelig ved at dømme hende fra Livet og i saa Maade gøre Barnet helt forældreløst«. Hun dømmes derfor til at stryges til Kagen med 27 Slag og brændes med Tyvsmærke i Panden og derefter at hensesættes i Spindehuset for Livstid. Barnet skulde følge Moderen til København, idet Dommerne haabede, at det kunde blive optaget i Vajsenhuset som andre forældreløse Børn. Jomfruens Midler — »om hun har nogle« — blev forbrudt til Igældss og Tvigældss Bøder samt Procesomkostninger.

Dommen blev først forkyndt for hende 14 Dage senere (17. Juli), og hun sagde da, at hun hellere vilde af med Livet. 23. Juli bragte Obenhausen hende saa til Tinget og krævede, at Dommen straks blev eksekveret, og da hverken hun eller hendes Forsvarer havde forlangt Appel, fik »Eksekutionen udi Guds og Kongens Navn til Justitsens Indbefordring« sin Fremgang, hvilket maa forstaas saaledes, at hun blev hængt, idet Obenhausen jo nok har sørget for, at Mestermændene fra Aalborg var tilstede med sine Remedier.

Af det ovenfor anførte fremgaar formentlig, at efter at Jomfru Sofie Louise Rumohr 1721 var blevet løsladt af Stokhuset, har hun »taget Navneforandring« til Anne Katrine Bielche og har valgt Jylland til sin Tumbleplads. Om hun holdtes fanget i Arboga fra 1710 til Krigens Slutning 1720 har ikke kunnet oplyses.

Man kunde spørge, om hun virkelig var en Jomfru Rumohr¹² eller om hun brugte stjaalne Papirer. Dette er vel ogsaa vanskeligt at skaffe oplyst, men hun maa i hvert Fald have haft ikke saa lidt social Politur, naar hun alle Vegne med Held kunde spille Rollen som Adelsdame. Og hun medførte som foran nævnt 1710 Værdier for ca. 9000 Rdl., hvilket Beløb i hin Tid svarede til et Par Hundrede Tønder Hartkorn Jordegods.

(Hendes Sag blev behandlet paa Rysensten Birketing 26. Feb. og 19. Marts 1723, Vandfuld-Skodborg Herredsting 11. Marts 1723, Hassing-Refs Herredsting 15. April 1723, Kjær-Hvetbo Herredsting 11. og 18. Dec. 1722; 9. og 30. April, 7. Maj, 11. og 25. Juni, 3., 17 og 23. Juli 1723).

¹² Nogen Generalmajor *Henrik Rumohr* anføres ikke paa hin Tid i Hirsch' Officersleksikon. Hun kunde maaske være Datter af Generalmajor *Detlev R.* til Gisselfeldt m. m. f. 1634, d. 1678, men var i saa Fald uægte Barn, da hans Hustru *Augusta Schack* døde 1670. Man kunde vel ogsaa tænke sig, at hun var Datter af Premierløjtnant *Schack Rumohr*, der 1687 gik i udenlandsk Tjeneste, fordi han havde en Kærlighedsaffære med *Karen Samuelsdatter Biner* i Kbh., som 1687 gjorde Fordring paa hans Gage til Underhold for sig og deres Barn saa længe »hendes Forlovede« er ude af Landet. (Hirsch). Men hvor havde Jomfru Rumohr i saa Fald de mange Penge fra? Dr. Th. O. Achelis har velvilligst oplyst, at hun ikke er døbt i Rendsborg Frue Sogn; Kirkebøgerne fra Kristsohn begynder først 1701.

TAXADØR CORNELIUS SCHUMACHER DEN ÆLDRE

Af *Erik Rode*.

I Artiklen »Slegten Vleugel (Wleugel) i Danmark 1675—1862« i Personalh. Tidskr. 9. V. Side 23 skriver Forfatteren om Taxator ved Toldkammeret i København *Cornelius Schumacher*, død 1726, at han »tilhørte den Haderslevske gren af slegten Schumacher«. Forfatteren siger ikke, hvor han har sin Viden fra, men jeg gætter paa, at Kilden er: C. Nyrop: Niels Lunde Reiersen, Side 9, hvor det om Cornelius Schumacher hedder »der tilhørte den Haderslevske Gren af Familien Schumacher, som Griffenfelds Fader formentlig ogsaa udsprang fra«.

Heller ikke Nyrop oplyser hvorpaa han støtter sin Paastand. Maaske er hans Kilde A. D. Jørgensens: Griffenfeld, hvor det — Side 4 — om Vinhandler og Raadmand i Haderslev *Oluf Schumacher* siges »fra ham nedstammede de bekendte høje embedsmænd af navnet Schumacher i forrige aarhundrede«, men i saa Fald tror jeg Nyrop har lagt mere ind i denne Udtalelse end A. D. Jørgensen har ment.

Det lidt jeg med nogenlunde Sikkerhed har kunnet finde om Cornelius Schumacher d. æ. viser eller antyder ikke nogen Forbindelse med Haderslev-Schumacherne.

Som Bilag til Rentekammerets Bestillingsprotokol findes en Ansøgning til Kongen fra Cornelius Schumacher dat. 14. August 1706 om Ansættelse som Taxateur ved Københavns Told Con-
toir. Ansøgeren meddeler at han nu paa 15de Aar har søgt sin Næring som Borger her i Staden ved Silkemanufakturværket »hvilket nu desværre er kommen i den Stand, at man ikke derved kan subsistere«.

Den 10' September 1706 beskikkes Cornelius Schumacher til »Taxateur og Betjent« ved Toldboden i Pakhuset i København, en Stilling han beklædte lige til sin Død.

Ifølge Ansøgningen havde C. S. i August 1706 været beskæftiget ved Silkemanufakturværket paa 15de Aar eller fra omkring 1691. Han angiver at have været »Borger her i Staden«, men i

Borgerskabsregistrene i Raadstuearkivet findes han ikke, hverken under 15/12 1690, da en Række Silkevævere og Silkefarvere i Anledning af Silkevæverlaugets Oprettelse ved Laugsartikler af 20/12 1690 vinder Borgerskab eller senere.

Der kan vel næppe være nogen Tvivl om, at han er identisk med den »Cornelis Schomager, Silke-Weffver« der ifølge Indkvarteringsmandtallet for 1701 boede St. Annæ Vester Kvarter No. 145 i Ny Kongensgade, hvor ogsaa Silkevæverne *Claudi Brun* (eller Brunow) og *Hermend Janssen* boede.

Ifølge Indkvarteringsmandtallet for 1717 boede »Cornelis Schumacher, Taxadeur paa Toldboden« St. Annæ Kvarter No. 49 i St. Strandstræde og 1723 bor han i No. 50 i samme Kvarter.

I Begyndelsen af Marts 1726 afgik han ved Døden (Bevilling til Begravelse om Aftenen af 15/3 26) og hans Søn *Cornelius* arvede hans Embede.

C. S. d. æ. var gift med *Susanna Maria Morgener*, der døde i Begyndelsen af Marts 1736. (Bev. til Begr. om Aft. af 9' Marts), og som vel er den »Madame Schumacher«, der iflg. St. Petri Kirkebog begravedes paa Kirkegaarden den 8' Marts s. A.

Kobbersmed *Hans Morgener*, der ialtfald i 1653 og endnu i 1668 ejede Hus paa Købmagergade, og som fra 1657 til sin Død i 1677 var en af Forstanderne for Petri tyske Menighed, og hans anden Hustru *Catharina Hermansdatter* (gift i December 1667) er muligvis hendes Forældre.

Cornelius Schumacher havde med hende mindst 5 Børn jfr. Fortegnelsen over Københavns Indvaanere efter Branden 1728, hvor der under No. 270 St. Annæ Vester Kv. i Adelgaden staar opført: Cornelius Schumacher, Taxadør ved Toldboden og hos ham hans Moder med 4 Børn. De er formentlig alle døbt i Petri Kirke, jeg har ialtfald ikke kunnet finde deres Daab i Byens andre Kirkebøger.

Om de 4 af dem kan der næppe være nogen Tvivl, nemlig:

1. *Cornelius Schumacher*. Ved hans Død i Januar 1777 angives han i Petri Kirkebog at være 75 Aar gl. Han skulde altsaa være født c. 1702. — Den 27' Marts 1726 blev han beskikket til Taxadør ved Københavns Toldkammer og betegnes da i Rentekammerets Bestallingsbog som »Søn af Formanden«. Om hans senere Løbebane vil man kunne læse i Nyrops ovennævnte Bog.¹

¹ Cornelius Schumachers Børn:

1. *Jens Reimert*, f. 7. Apr. 1742. † 15. Sept. 1774. Bogholder ved Københavns Ekstraskat. Regeringsraad paa St. Croix.
2. *Peter Christian*, f. 26. Maj 1743. † 1817. Geheimekonferensraad.
3. *Marie Sophia*, f. 6. Juli 1744. Gift *Wleugel*.

2. *Cathrine Margrethe Schumacher*. Ved hendes Død i Juni 1798 angives hun i Vor Frue Sogns Kirkebog at være 95 Aar gl. og hun skulde altsaa være født c. 1703. — Den 15^e November 1728 blev hun ifølge Petri Kirkebog viet til Musikeren *Frederich Christian Breitendich*, den senere Hoforganist og Hofviolon (1702—1775), der i kgl. Bevilling af 7. Januar 1736 ang. Opsætningen af et Klokkespil i Nicolai Kirkes Taarn betegnes som Svoger til Taxadeur ved Toldboden Cornelius Schumacher.
3. *Hans Reimert Schumacher*. I Anciennitetslisten over Sø-Officerer 1675—1769 opgives han at være født 1707 og hans Fader at være Taxadeur paa Københavns Toldbod. Han blev Cadet i 1723 og døde som Commandør i Frederiksværk d. 21. December 1750.
4. *Agnetha Schumacher*. Om Tidspunktet for hendes Fødsel har jeg ingen Oplysning kunnet finde. — Den 7. Marts 1732 blev hun ifølge Petri Kirkebog viet til *Johan Peter von Wleügel*, da Kaptajn ved Livgarden til Fods, om hvem henvises til Persh. Tidsskr. 9. V. — At Agnetha S. er Datter af Cornelius S. den ældre fremgaar af at der d. 9. December 1763 meddeles hendes Søn *Johan Peter W.* Bevilling til at ægte Cornelius Schumacher d. y.'s Datter *Maria Sophia* »uanset at de skal være hinanden udi andet Led beslægted«.
5. Et 5te Barn af Cornelius S. d. æ. er muligvis den *Christian Schumacher*, født i København, som efter at have lært hos Urtekræmmer og Sukkerbager Sr Peter Kohl bliver Svend d. 25. Juni 1736 og som faar Borgerskab som Urtekræmmer d. 6. Marts 1741. — Den 9. April 1742 staar »Hr. Christian Schumacher« Fadder til Cornelius S. d. y.'s Søn, Jens Reimert og hans Læremester Urtekræmmer Peter Kohl og dennes Hustru Susanne er flere Gange, 1741, 1743 og 1748 mellem Fadderne til Cornelius S. d. y.'s Børn. — Urtekræmmer Christian Schumacher boede iflg. Indkvarteringsmandtallene for 1743 og 1752/53 St. Annæ Vester Kvarter No. 145 *q* altsaa i den samme Ejendom, hvor Cornelius S. d. æ. boede i 1701. Efter 1753 har jeg intet kunnet finde om ham. — Da han bliver Svend i 1736 maa han antagelig være født c. 1715.

Det er muligt at et eller flere af disse Børn — f. Ex. *Hans Reimert S.*, der i 1726 var udkommanderet med Orlogsskibet Ebenezer for Rhevell — ikke har boet hjemme, da Mandtallet

4. *Catharine Elisabeth*, f. 21. Sept. 1745. Gift *Klingberg*.

5. *Cornelia*, f. 4. Dec. 1746. Gift 1775 m. Kommitteret *F. C. Trant*.

6. *Agneta*, f. 13. Juli 1749. Gift 8. Nov. 1780 m. Kaptajn *Joh. Chr. Barth*.

7. *Hans Frederik*, f. 16. Aug. 1750.

i 1728 blev optaget og i saa Fald har Cornelius S. haft flere Børn end 5, men jeg har ikke kunnet finde noget, der tydede derpaa.

Det foreliggende giver ikke nogen Oplysning om Cornelius S.s Oprindelse og i hvert Fald ingen Støtte for Nyrops Paastand om Slægtskab med Haderslev-Schumacherne. Da de Silkevævere som i Christian V's Tid anvendtes ved Silkemanufakturværket for Størstedelen, synes at være indkaldt fra Nederlandene, er det vel sandsynligt, at Cornelius S. ogsaa er indkaldt herfra, og Børnenes Ægteskabsforbindelser med Familierne Reiersen, Breitendich og Wleügel, der alle stammede fra Nederlandene, kunde vel ogsaa tyde paa, at han kom sammesteds fra.

ET BREV FRA THALE ULFSTAND

Ved *Hans H. Fussing*.

Johan Urne til Valsø (1543—1620) havde i sit ægteskab med fru *Thale van Mehlen* til Gyllebo — død 1636 — fem sønner *Claus, Palle, Lage, Folmer* og *Johan*. De tre første blev gift, men til alle tre ægteskaber knytter der sig omstændigheder, der gør dem til noget ud over det almindelige. Lage Urne vakte stor skandale ved at forføre *Johanne Mogensdatter Kaas* og derpaa 1631 gifte sig med hende mod familiens vilje,¹ og *Palle Urne* bortførte 3. januar 1624 paa vejen fra Billesholm til Axelvold *Thale Ulfstand*, ganske vist med hendes vilje, men mod hendes moder fru *Else Viferts*, tog hende med til Gyllebo og ægtede hende der 24. i samme maaned.

Thale Ulfstand er kendt som slægtbogsforfatterinde.² Den slægtbog, som fru *Sofie Brahe*, gift med Otte Thott til Eriksholm, havde udarbejdet omkring 1600 og senere »revideret« c. 1626, fik Thale Ulfstand i hænde, avskrev den og supplerede den, især med meddelelser om den skaanske adel. Da hun i slægtbogen kom til Urnerne, skrev hun om sin egen mand: »..... och hauer hand leffued mögitt crestilig, erllig, fromelig och vell med hinder, saa Gud allmecthiste spare ham langtt liff och god helbred och giffue ham thimelig och euig velsignellsse baade thiill siell och liff. Amen. Ingen kand giffue ham bedre vindissbyrd, end jeg kand, som han leffuer fromelig och vell med.« Udtalelsen er dateret 20. januar 1645.³ I samme aand er en tilskrift, hun har gjort i Christense Krag's vaabenbog, hvor hun 1655 takker gud for den gode mand, hun har faaet.⁴ Et par breve, som hun 1645 skrev til *Otte Krag* til Trudsholm, sluttede hun med at bede modtageren tænke paa hendes mand, »..... thenck paa min gode mand, naar du kanst«, og paa baggrund af hendes andre udtalelser om ham, virker denne slutningsbemærkning som mere end en almindelig brevfrase.⁵ Da hun og hendes mand levede meget tilbagetrukket, ved man iøvrigt kun lidt om dem. Deres ægteskab var barnløst, og hun synes at være død først, idet hun sidste gang findes omtalt 1655, mens Palle Urne i hvert fald levede endnu i 1667.

Naar Thale Ulfstand tænkte paa sit eget lykkelige ægteskab,

maatte hun harmes dobbelt ved at se, hvordan hendes svoger *Claus Urne* behandlede sin hustru *Hilleborg Jensdatter Falk (Mormand)*, med hvem han var blevet gift 1621 og havde to børn *Bente* og *Johan*. I vinteren 1635 synes det at have været kendt av gud og hvermand, at Claus Urne slog sin kone, og hans brødre gav ham i et — desværre ikke bevaret — brev en alvorlig bebrejdelse derfor, og allerede tidligere havde de mundtligt foreholdt ham hans usømmelige optræden. Flere breve er blevet udvekslet om sagen, men kun et er bevaret, og det er skrevet av fru Thale til Claus Urne.⁶ Det er dateret Gyllebo 14. marts 1635 og lyder:

»Kiære broder Claus.

Kand du nu aff dine brøders schriffuelse erfahre deres aduarsell, huorforre ieg raader dig, at du adliuder dennem och wdj thiede betencker dit eget gaffn och beste. Du loffuet nock wdj Kiøbenhaffn och gjorde saa stort aff, at du schulle dempe alle folckes munde, som sagde, du warst ond wed søster Hylleborre, och wille du endelig giøre mig till en løgenere, for ieg schreff dig till derom i en goed meeningh.

Mens dersom du icke betencker dit eget gaffn och beste i thide, wedstu well sielff her er ickun en maanit til her *Henrich Huitfeldts* daaters bryllup, da wille Palle och ieg did med Jesu hielp, will søster Hilleborre følge med os, wil ieg biude hinde till, och dersom hun will troe mig att forrette sine erinde, schall ieg med saa store flid giøre mit beste paa hindes wegne, som det war mit eget erinde, och dersom du da wilt komme till Kiøbenhaffn at flie dig thou herremend at beschicke mig med, schalt du faa suar paa den forrige schriffuelse saauelsom denne, thi deswer for dig sielff, du handler dig megit ilde moed hinde och haffuer leffuet med hinde som en thiran, baade med hug och thru och mange slemme ord, du haffuer paa hinde och hindes wanner, saauel de døde som leffuendes huilcket will gaa dig aff wden latter om det kommer for høye øffrighed, som det wist giør, thi det var synd, om nogen schulle tilstede dig dett att handele saa thirannisch baade med ord och gierninger imod hinde.

Det er endnu kiendt wnder hindes wenstre øye, den ørfiege du gaffest hinde, den afften formørckelsen war i maanen, som war den 20. februar, huilcket du maat hverre dig forre som en fien mand. Thag du dette i den meening, du wilt, thi lige som du troer mig till, schall ieg røme (d. v. s. rose) dig, thi gud weed, ieg saae dogh gierne, du wille giøre och mage det saa at altingh best kunde gaa well aff for dig, for dine schmukke børn schyld, dersom du badst gud inderlig om naade, da regierte hand dig med sin hellig aand, medens huor satan och egteschabsdieffuelen faar indgang, der er ingen welsignelse inden dørre. Och som du schylder hinde for en hore, saa weest du emellom gud och din samuittighed, att du giør hinde stoer wrett dermed, thi hun faar windisbiurd aff alle dine, æt hun haffuer schicket sig erligen och well moed dig, och emood du haffuer beuist hinde alt ont, haffuer hun beuist dig ald fromhed, dyd och erlighed.«

Dette brev kaldtes senere av den skaanske landsdommer *Gunde Rosenkrantz* for en »trohjertig formaning«, en karakteristik som en senere tid ganske kan tiltræde. Det fremgaar klart av brevet, at den lussing, Claus Urne gav sin hustru under maaneformørckelsen, ikke var en enkelt overilet handling, men at det har været et

almenkendt faktum, at han behandlede hende raat, saa man forstaar, at Thale Ulfstands mand Palle og de andre brødre, om ikke av anden grund, saa for at standse familieskandalen, har søgt at bremse hans bølletilbøjeligheder. Baade av brevet og av den følgende proces synes det at fremgaa, at der ligefrem har været tale om, at fru Hilleborg skulde søge beskyttelse hos sin svigerinde. Det bryllup, der hentydes til, fandt sted 16. april 1635, da hr. *Henrik Huitfeldt* til Lillø giftede sin datter *Lisbeth* bort til *Henrik Thott* til Boltinggaard.

Naar Thale Ulfstand foreslaar Claus Urne at sende hende to adelsmænd til forhandling, viser det, at forholdet mellem dem har været saa spændt, at hun end ikke har villet tale med ham personlig, men kun gennem andre, og hentydningen til sagens eventuelle fremkomst for høje øvrighed tyder osse paa, at det hele ikke længere var et blot familieanliggende.

Havde Thale Ulfstand virkelig tænkt sig, at Claus Urne skulde optage hendes brev i den bedste mening og derigennem blive paa-virket til at omvende sig fra sin daarligdom, gik det i hvert fald ikke efter hendes forhaabning, for Claus Urne begik den taktløshed, som faldt selv hans samtid for brystet, at bruge dette private brev som grundlag for en injuriproces mod svigerinden.

Paa Jerrestad herredsting tiltalte han 1637 Thale Ulfstand for, at hun i brevet havde sagt, »at han som en tyran tyraniskligen skulde leve og omgaaes med sin hustru«, og stævnedes derfor hende og hendes fødte lavværge Palle Urne. Palle Urnes fuldmægtig mødte 13. oktober paa herredstinget med et indlæg dateret 1. oktober, hvori Palle Urne gjorde hustruens udtalelser til sine og erklærede, at han nok skulde bevise deres rigtighed for sine rette dommere. I de følgende sex uger fremkom der imidlertid intet nyt fra ham i sagen, og herredsfogeden henviste da sagen til Skaaninge landsting, da den drejede sig om adelig ære og lempe, som han jo som bonde ikke kunde dømme om.

Sagen kom nu for landstinget 7. februar 1638, og her fremlagde Palle Urne en del breve, der desværre ikke er citeret, fra hr. *Henrik Huitfeldt* til Lillø, *Christian Bülow* til Ingelstedgaard og sognepræsten i Vemmelev og Rørum hr. *Henrik Anchersen*, der alle bekræftede, at Thale Ulfstand havde haft god grund til sine udtalelser. Claus Urne søgte forgæves at faa disse breve underkendt, idet han henviste til forskellige lovsteder, baade Kolding reces 1558 kapitel 20, der handler om sladder og beskyldninger, birkeretten 1623 kapitel 20 om ærerørige ord og endelig den kongelige forordning av 30. juni 1589, der blandt andet bestemmer, at folk personlig skal vedstaa deres breve. Det fremgaar ikke av sagens videre forløb, om disse indstævnede var mødt; lige saa lidt kan man se, om fru Hilleborg Mormand var mødt, men Claus Urne

havde stævnet hende til at udtale sig om, hvorvidt hun virkelig vilde beskyldte ham for at have handlet tyrannisk mod hende, saa hun »for des aarsage skyld skal være tvunget og trængt til at forlade og fradrage.«

Landsdommeren *Gunde Rosenkrantz* fandt imidlertid, at Palle Urne ved de fremlagte breve havde bevist, at hans hustru havde haft ret i sine udtalelser, men at hun ikke havde fornærmet Claus paa hans gode navn og ære! Derimod havde Claus Urne selv bragt sig i daarligt ry ved sin »umildhed imod sin hustru« og ved sin haarde og ubetænkte proces mod svigerinden, hvorved han var kommet i folkemunde, og Thale Ulfstand blev frifundet for sin »trohjertige formaning«.

Hermed skulde man tro, at Claus Urne havde forstaaet, hvordan hans samtidige saa paa ham og hans forhold til fru Hilleborg, men han fremturede i sin ubetænkte proces og appellerede til kongens retterting. Her blev sagen, som det var naturligt med en saa celeber affære, behandlet av rigets fornemste mænd, nemlig foruden kongen selv, kongens kansler *Christian Friis*, marsken *Jørgen Urne*, admiralen *Claus Daa*, rigens kansler *Christen Thommesen*, Københavns statholder *Corfitz Ulfeld* og rigsraaderne *Mogens Kaas*, *Tage Thott* og *Christoffer Ulfeld*, og de tog ikke med fløjelshandsker paa Claus Urne. Han havde iøvrigt ikke fremført noget nyt, men hævdede kun, at de breve, hvorpaa landsdommeren havde begrundet sin dom, kun var »sankebreve« og altsaa ugyldige. Gunde Rosenkrantz og Palle Urne indstillede blot dommen til stadfæstelse og 2. maj 1639 faldt kendelsen. »..... Effterdi Claus Urnes gierninger befindes moed hans hustrue saa haarde och grofue, att hand well med rette burde en scharp paamindelse, det ord tiran ey heller hans ære angaar, medens hans strenge forhold moed hans hustrue, er derpaa for rette affsagt.....« at landsdommeren ikke havde begaaet nogen uret med sin dom, som burde staa ved magt.

Dermed var sagen udspillet for retten, men hvordan det videre er gaaet den ulykkelige fru Hilleborg, melder historien intet om. Den djærve Thale Ulfstand træder os smukt og levende i møde gennem brevet, og man faar indtryk av, at hendes interesse for slægten ikke blot var et udtryk for adelsstolthed og familiefølelse. Hun krævede, at den, der tilhørte en god slægt, skulde handle hæderligt.

Noter.

1. Præsten i Vemmelev, hr. *Henrik Poulsen*, blev sat under tiltale, fordi han havde viet dem mod hendes faders vilje. Kanc. Brevb. 1631 15. juli.
2. Slægtbogen findes paa det kongelige Bibliotek (Thotts Samling. folio nr. 1077), og hvad Thale Ulfstand her skriver om svogeren Claus er ganske

neutrale, faktiske oplysninger f. 85 b. — Om hendes forfatterskab se iøvrigt Personalhistorisk Tidsskrift 9. II. 17 ff.

3. Slægtebogen f. 86 a. .
4. Bl. 33 a.
5. Danske Magazin. 4. V, 357—358.
6. Herredagsdombog nr. 41. f. 323 hvor hele sagen findes, og hvor brevet staar, saa vidt det kan ses, in extenso, dog uden underskriften. Skønt det saaledes ikke er en original, er brevets retskrivning fulgt, da copien er praktisk talt samtidig.

ANMELDELSER

Olaf Carlsen, Christian Molbech og Sorø, I—III, København 1932—37.
(Levin & Munksgaards Forlag).

Med det nu (1937) udsendte 3. Bind af det ovennævnte Værk er det lykkedes Olaf Carlsen at føre Skildringen af *Christian Molbechs* Forhold til Sorø Akademi til Ende. En og anden kunde maaske synes, at det var et vel spinkelt Emne at skrive ikke mindre end tre Bind (tilsammen 469 Sider) om. Hertil er dog for det første at bemærke, at det drejer sig om særdeles smaa Sider, idet man aabenbart af bibliofile Grunde har valgt et meget lille Format; dernæst at det virkelig ikke vilde have været til nogen Skade, om Forfatteren flere Steder havde sammendraget sin Fremstilling adskilligt mere, end sket er, men iøvrigt er der Grund til at fremhæve, at baade Emnet og Behandlingen deraf retfærdiggør en fyldig Skildring. Som Helhed maa man vistnok sige, at der gennem Olaf Carlsens omhyggelige Undersøgelser er tilvejebragt et Arbejde, som har ikke ringe Værdi baade som en Forstudie til den Biografi af Christian Molbech, som man nødvendigvis en Gang maa have, og til Belysning af Sorø Akademis Udvikling og af Datidens Lærdomshistorie.

Mest tiltrækkende forekommer første Bind mig at være. Paa Grundlag af et godt Kendskab til den omfattende Molbechske Litteratur og med Benyttelse af hidtil ukendte, til Dels meget interessante Familiebreve og Optegnelser er det lykkedes Forfatteren heri at tegne et vel afrundet Billede af Molbechs Barndomshjem og Forældre, af hans Ungdomsudvikling og Studier, af hans Forelskelse i en ung soransk Pige, af hans tidlige Forfatterskab og hans Bestræbelser for at finde Ansættelse i Sorø, Planer, som brat blev afbrudt ved Akademiets Brand 1813. Med fin Forstaaelse paavises det, hvorledes Klosterbyens historiske Minder har præget Molbech for Livet, og hvorledes der bestaar et ejendommeligt Samspil mellem den blide soranske Natur og Molbechs elegiske, romantisk-følsomme Temperament.

Mindre værdifuldt er andet Bind, der blandt andet med alt for stor Udførlighed fremstiller det smaatskaarne Tovtrækkeri mellem Universitets- og Skoledirektionen og Chr. Molbechs Fader, den gamle Professor *J. C. Molbech*, der paa en lidet hensynsfuld Maade blev fordrevet fra den Embedsbolig, hvori han havde haft til Huse i over 35 Aar. Tilmed lider dette Bind af en iøjnefaldende Løshed i Komposition og Behandlingsmaade. Væsentlig paa Linie med første Bind staar derimod det nu udkomne afsluttende Bind, der behandler Molbechs Indsats til Bedste for Sorø Akademis Historie og i 1840'ernes Kampe for Bevarelsen af Akademiet som en særlig Institution samt kaster Strejflys over den aldrende Forskers personlige Tilknytning til sin Barndoms og Ungdoms By.

Det er sikkert med fuld Ret, at Carlsen paapeger, hvorledes Molbechs dybe Kærlighed til Sorø, til dets Historie, Natur og Aandsliv gaar som en rød Traad gennem hele hans Liv og paa ejendommelig Maade bidrager til at bestemme hans Holdning overfor mangfoldige Fænomener. Man kan ogsaa dele Forfatterens Beklagelse af, at Molbech ikke — som han oprindelig havde tænkt sig — kom til at skrive en samlet Fremstilling af Sorø Klosters, Skoles og Akademis Historie, men maatte lade sig nøje med at give en Række

— forøvrigt betydningsfulde — Bidrag til disse Institutioners Historie. En særlig Værdi faar dette sidste Bind derved, at Forfatteren med Hans Majestæts Tilladelse har kunnet benytte nogle hidtil ukendte Breve i Kongehusets Arkiv fra Molbech til Christian VIII, hvori han med megen Varme og Bestemthed, omend ogsaa med en næsten overvældende Ordrigdom, træder frem til Forsvar for Bevarelsen af Sorø Akademi som en selvstændig humanistisk Dannelsesanstalt. Det havde dog maaske været ønskeligt, om Forfatteren havde ladet sig nøje med at give et ganske sammentrængt Referat af disse Breve og derpaa i et Tillæg havde aftrykt dem in extenso i Stedet for som nu blot at levere en meget bred og noget trættende, halvt refererende, halvt citerende Gennemgang af dem.

Olaf Carlsen har med Bogen om Christian Molbech og Sorø — ligesom tidligere ved sine »Soranske Studier« — vist sig saa dybt fortrolig med Sorø Historie, ogsaa i Tiden før det 19. Aarhundrede, at man maa haabe, at han kan faa Lejlighed til at fortsætte sine Studier herover. Til Trods for det fortjenstfulde store Sorøværk, udgivet af Soransk Samfund, er der endnu talrige Punkter i den mindere Stiftelses Historie, som kunde fortjene nærmere at udforskes og belyses.

Bjørn Kornerup.

Venskab og Samvirke. Brevveksling mellem Vilh. Beck og Johannes Clausen. Udgiven af Axel Beck. Kbh. 1936. (O. Lohse). 355 S.

Under den meget træffende Titel »Venskab og Samvirke« har Pastor Axel Beck udgivet en Samling Breve mellem de to bekendte Kirkemænd, hans Fader *Vilhelm Beck* og *Johannes Clausen*, sidst Præst i Vonsild. Det er en Brevveksling, der i Tid strækker sig fra deres Ungdomsbekendtskabs Dage i Midten af 1850'erne og til Becks Død 1901, og som afspejler mange Slags aandelig Samleven og aandelig Brydning, først og sidst dog et trofast Venskab gennem et halvt Hundrede Aar.

Da Originalerne til Brevene er i Privateje, er der ikke Adgang for Udenforstaaende til at efterprøve Tekstbehandlingen, men som Helhed gør denne et tilforladeligt Indtryk, selv om man kunde have ønsket, at der var læst en mere omhyggelig Korrektur — en vedlagt Trykfejlsliste udtømmer langtfra Emnet. Teksten er ledsaget af en kortfattet Kommentar, som — hvad der snart er lige saa sjældent som forstandigt — er anbragt i Form af Fodnoter under de Sider, hvortil den hører, og som klart og knapt bringer netop den Sum af Oplysninger, der er nødvendig for Forstaaelsen af Brevene. Der er anvendt et ikke ringe Arbejde paa at udarbejde den, hvad der bl. a. har sat sig tydelige Spor i talrige Henvisninger til de spredte kirkelige Blade, hvori de to Venner jævnlig skrev deres Artikler. Den, der selv har prøvet at op-lede saadanne Bidrag i tidligere Tidens Periodica, vil vide at skønne paa den Arbejdsindsats, der her er ydet. Derimod vilde det have været i høj Grad ønskeligt, om Bogen var blevet udstyret med et Navneregister. Man burde i vore Dage være naaet saa vidt, at der aldrig mere blev udgivet Brevvekslinger eller lignende Samlinger, uden at de var ledsaget af Register, en Regel, der desværre kun alt for ofte syndes imod baade af Læg og Lærd. Det er urimeligt, at Menneskers kostbare Tid skal spildes ved bestandig gentagne Eftersøgninger efter Ting og Navne, som med Lethed lod sig finde ved Hjælp af et selv beskeden Register, og man kan nu en Gang ikke forvente, at alle er i Besiddelse af en Hukommelse som den bekendte Registrator i Gehejmearkivet *Kall Rasmussen*, om hvem det blev sagt, at han aldrig glemte, hvad der blot een Gang havde passeret hans Blik.

Til Trods for, at en Del af Indholdet i de her udgivne Breve har været

kendt tidligere, bl. a. fordi Udgiveren selv har benyttet dem i sin — iøvrigt ikke meget tilfredsstillende — Mindebog »Vilhelm og Nina Beck« (1—2, 1921—22), er det dog med Tilfredshed, at man nu ser Stoffet fremlagt i sin Helhed, idet kun nogle faa Steder af rent privat Natur med rigtig Takt er blevet udeladt. Baade i psykologisk og historisk Henseende er Samlingen afgjort af Værdi, selv om den langt fra kan sidestilles med en lignende Brevveksling, som det af flere Grunde ligger nær at sammenligne den med, Brevskiftet mellem *Otto Møller* og *Skat Rørdam* (1—2, 1915—16). Medens de sidstnævnte Breve giver saa overordentlig meget til Belysning af den almindelige kirkehistoriske, litterære og folkelige Situation i den Periode, de omfatter, er Becks og Clausens Breve af en langt mere enstrenget Karakter. Først og sidst handler de om de to Venners personlige og gensidige Forhold under ikke faa Omskiftelser. Navnlig i Ungdomsbrevene kommer dette tydeligt frem — atter og atter er der Tale om deres Udvikling og om de aandelige Vanskeligheder, de havde at kæmpe med, og adskillige af disse tidlige Breve giver forøvrigt et mærkeligt Indtryk af en saa dybtgaaende Selvransagelse, at den formodentlig vil forekomme Nutiden temmelig fremmed. I de senere Breve, fra den Tid, da baade Beck og Clausen hver paa sin Maade kom til at staa midt i det brusende Liv, optager Behandlingen af Dagens praktiske Spørgsmaal af kirkelig Art en større Plads. Navnlig bliver Forholdet til »Kirkelig Forening for den indre Mission«, som begge havde været med til at stifte 1861, et bestandig tilbagevendende Forhandlingsemne, ikke mindst da Johannes Clausen fra ca. 1870 havde trukket sig noget tilbage fra denne Bevægelse og saa med en Del Kritik paa adskillige Foreteelser indenfor den.

Interessant er det endvidere at iagttage, hvorledes Karaktermodsatningen mellem de to Brevskrivere allerede tidligt giver sig til Kende og i Aarenes Løb uddybes mere og mere: Vilhelm Beck som langt den stærkeste Personlighed, en født Herskernatur, ubøjelig i at fastholde sine Maal, viljestærk og magtglad, af Temperament fortrøstningsfuld og munter, vittig og flot i Anslaget, om end ikke sjældent paa Bekostning af dybere aandelige Værdier og uden større Forstaaelse for Modpartens Standpunkter — Johannes Clausen som den blødere, let bevægelige og let paavirkelige Natur, ofte baade i Ungdom og Manddom nedtrykt og forsagt, langt fra saa helstøbt som Vennen, men mere levende i sin Udvikling og mere alsidig i sine Interesser. Denne Forskel i Anlæg førte naturligt gentagne Gange til en stærkt afvigende Stilling til Tidens Bevægelser. Ganske ejendommeligt er det saaledes at se, hvorledes Clausen, der oprindeligt mest synes at have tilhørt Vækkelsestypen, gentagne Gange ytrer Frygt for, at Beck skulde lade sig drage for meget i grundtvigsk Retning; en Aarrække senere blev Forholdet som bekendt det omvendte: medens Beck sluttede sig inde i den faste, men snævre Borg, han havde bygget sig, skilte Clausen sig til Dels ud fra den indremissionske Bevægelse og tilegnede sig paa flere Punkter grundtvigske Sympatier og Anskuelser. Alt dette affødte forskellige Brydninger og alvorlige Meningsudvekslinger, men deres trofaste Venskab — forankret som det var i et fælles Kristendoms-syn og opbygget paa forskelligartede Naturers Ensstemthed — rokkedes trods alt ikke i de mange Aar. Efter mere end en Menneskealders Forløb skrev Beck en Gang (S. 307): »det er et Venskab, som kan taale Slid«, og med Rette; Livet igennem havde de to Venner kraftigt læst hinanden Teksten, uden at de til Grund liggende Følelser ændredes derved. Ikke mindst er det foreliggende Brevstof interessant til Belysning af, at det i visse Kredse gængse Portræt af Vilhelm Beck blot som en haardhjertet, dømmesyg Helvedesprædikant aabenbart trænger til at revideres. Mange Ytringer i Brevene viser, at hans Personlighed dog har været mere nuanceret, og at andre — blidere og varmere — Træk hører med til Helhedsbilledet af denne Vækkelseslegionernes skarpskaarne Diktator.

Forøvrigt mindes man gennem denne Brevveksling paa ny om, hvor stærkt Tidens Strøm rinder. Hvad der for faa Aartier siden var kendt af alle og enhver, er allerede nu halvt eller helt sunket i Glemme, og hvad der har sat eet Slægtled i den heftigste Bevægelse, staar mærkeligt fjært, næsten ubegribeligt for de nærmest følgende. Dette vilde kunne belyses paa flere Maader ud fra de her udgivne Breve, der genkalder Erindringen om talrige Optrin indenfor den Beckske Bevægelse og mellem denne og dens Modstandere, som nu helt tilhører Kirkehistorien (f. Eks. Ryslinge-Sagen 1865 ff., *Pauline Worms* valkyrieagtige Angreb, Bethesdamoderne o. m. a.). Hvor stærkt Tiden har forandret sig, faar man ogsaa et levende Indtryk af gennem Tonen og Stilen i disse Breve, ikke mindst i dem, der omhandler dogmatiske eller principielle kirkelige Spørgsmaal, f. Eks. et Brev fra 1859 om Sakramentlæren (S. 60 f.). Skønt det er vitterligt, at hverken Beck eller Clausen har givet mere betydningsfulde Bidrag til Udformning af den systematiske Teologi, som de næppe har interesseret sig synderligt for, er det ret mærkeligt at konstatere, at man selv hos en saa karakteristisk Repræsentant for Vækkel-sestypen som Johs. Clausen mærker en Efterklang af den *H. N. Clausen-Martensenske* luftige, abstrakte Taleform, naar han privat skal fremstille den Slags Emner. Overordentlig typisk for en ældre Tids Betragtningssmaaede er ogsaa de Breve fra 1896, hvori de to Venner udtaler deres dybe Bekymring og Forargelse over den begyndende historisk-kritiske Bearbejdelse af det gamle Testamentes Skrifter. Hvad der for et yngre Slægtled staar som ganske selvfølgeligt, betragtes her blot som Udslag af »utilbørlig Kritik«, som Vidnesbyrd om »Satans« Angreb paa »Menigheden«; og denne Opfattelse giver sig just ikke særlig værdige Udslag i Organisation af et formeligt Spioneringssystem blandt Studenterne for at fremskaffe Kollegiehefter, nedskrevne ved de daværende gammeltestamentelige Professorer *Frants Buhls* og *J. C. Jacobsens* Forelæsninger. Man føler unægtelig her, at man trods den forholdsvis ringe Afstand i Tid staar over for en længst forsvunden Periode.

Bjørn Kornerup.

»*Ludvig Schrøders Liv og Gerning*, meddelt ved hans Søn Frederik Schrøder« I—II (169 + 276 Sider). Udkommet paa Kirkeligt Samfunds Forlag, i Hovedkommission hos H. Hagerup, København 1935—36.

I Anledning af, at det den 19. Januar 1936 var Hundredaarsdagen for Højskolemanden *Ludvig Schrøders* Fødsel, har hans yngste Søn, Pastor *Frederik Schrøder*, udsendt en større Biografi af Faderen, hvis 1. Halvbind allerede forelaa i Efteraaret 1935, mens 2. Halvbind udkom i Slutningen af Jubilæums-aaret. Da Værket saaledes nu er afsluttet, skal jeg, idet jeg henviser til min Omtale af 1. Halvbind i Personalhistorisk Tidsskrift 10. Rk., III Bd. (1936) S. 65—66, nedenfor anmelde Bogen som Helhed.

I en Efterskrift gør Forfatteren opmærksom paa, at det ikke har været hans Agt »at fortælle om L. Schrøder, som han lever for en Søn, ej heller at forme Myten L. Schrøder eller samle Anekdoter om ham«. Opgaven har derimod været »at skrive hans Historie efter de bedste Kilder«. Som Motto for sin Bog har Frederik Schrøder valgt et Fyndord fra Hávamál: »Sjælden rejses Bøvtastene, om ej Sønner rejse dem«. Dette anfører han som Begrundelse for, at han, der ikke er Faghistoriker, har givet sig i Kast med den store og vanskelige Opgave at skildre Faderens Liv og Gerning. Med rigtig Forstaaelse af, at han paa Grund af sin specielle Indstilling til Emnet ikke er nogen uhildet Bedømmer, har Forfatteren taget det kloge Standpunkt at indskrænke sig til at citere og referere i Stedet for at

bearbejde og vurdere, hvilket sidste han ifølge Sagens Natur næppe vilde have kunnet gøre paa fuldt objektiv Vis.

Det omfattende nye Kildemateriale, Frederik Schrøder har fremdraget, har gjort det muligt for ham næsten overalt at efterspore Faderens Livsudvikling og Virksomhed i Enkeltheder, mens man tidligere paa de fleste Omraader kun kunde følge den i meget grove Træk.

Noget af det mest værdifulde nye i den nu foreliggende Bog er en detaljeret Paavisning af de særlige Forudsætninger, der førte Ludvig Schrøder bort fra hans teologiske Fagfællers slagne Embedsvej og ind i den nye Folkeoplysnings Tjeneste.

Blandt disse Forudsætninger er en af de vigtigste Schrøders Virksomhed som Lærer ved »Det forenede Velgjørenheds-Selskabs Drengeskole«. »Velgjørenheden«, som den for Nemheds Skyld kaldtes i daglig Tale, var stiftet i 1830'erne af Grundtvigs begejstrede Discipel *Frederik Barfod* med det Formaal at meddele gratis Undervisning til Børn af værdige trængende Forældre, især saadanne som havde kendt bedre Kaar. Denne Skole blev baaret oppe af en Kreds af unge idealistiske Lærere, der uden Vederlag — ene af Kærlighed til Sagen — stillede deres Arbejdskraft til Disposition. Inden for Lærerkollegiet herskede et frit kammeratligt Samvær, som fik afgørende Betydning for Ludvig Schrøders Syn paa, hvorledes et Lærersamfund bør organiseres.

Af de Erfaringer, der kom til at øve størst Indflydelse paa den store Højskolemands pædagogiske Udvikling, fremhæver Forfatteren endvidere med Rette dem, Ludvig Schrøder gjorde som Privatlærer for *Axel Helsted*, den senere bekendte Maler. Drengens Fader ønskede hans kunstneriske Anlæg udformede gennem en fri Undervisning, og denne paatog Schrøder sig. Han søgte at løse sin Opgave ved i Overensstemmelse med Grundtvigs Skoletanker at fortælle sin Elev Myter og Oldsagn. Forsøget faldt heldigt ud og gav Schrøder Lyst til at fortsætte. I hvor høj Grad denne Privatlærergerning blev bestemmende for Ludvig Schrøders hele senere Livsbane, fremgaar af et Brev, han som Vikar paa Rødding Højskole i Slutningen af 1861 skrev til sin Forlovede, *Charlotte Wagner*. Heri hedder det bl. a.: »Det er dog underligt, som Vorherre kan føje Tingene. Havde jeg ikke i Nytaarsgave faaet Axel Helsted som Elev, vilde jeg næppe nu have siddet her som den foreløbige Folkelærer, om hvem Kjøbenhavnerne vente at høre, at han skal blive fast i Saddelen herovre«. Og uden Rødding intet Askov, tør man utvivlsomt sige.

Det har hidtil været den almindelige Opfattelse, at Ludvig Schrøder, allerede inden han første Gang drog til Rødding, havde opgivet de Planer, han tidligere havde næret om at blive Videnskabsmand eller Præst, og definitivt besluttet at vie sine Kræfter til Højskolesagen. Denne Teori kan imidlertid ikke staa for en nærmere Prøve. Ved at gennemgaa Faderens Korrespondance fra Ungdomsaarene har Forfatteren nemlig konstateret, at Ludvig Schrøder lige til nogle faa Dage, før han modtog Tilbudet om at tage over til Rødding Højskole som Lærer, følte sig usikker med Hensyn til, hvad der var hans rette Livskald, og stadig droges stærkt mod præstelig Virksomhed. Det ser derfor tilsyneladende ud som en Tilfældighed, at Schrøder i November 1861 rejser over til Rødding og dermed tager det første og afgørende Skridt paa sin Højskolebane. Men ogsaa kun tilsyneladende: Thi saaledes som hans aandelige Udvikling havde formet sig, var alt »lagt op til« Valget af Højskolegerningen.

Særlig indgaaende belyser Pastor Frederik Schrøder i sin Biografi af Faderen dennes Liv i Tiden indtil 1864, dette Nederlagets Aar, der af mange i Samtiden blev anset for at være Endepunktet, men for andre — og blandt dem i første Linie Ludvig Schrøder — blev Vendepunkt og Udgangspunkt. Dette Tidsrum — omfattende Schrøders Barndom i Christianssæde Skovridergaard paa Lolland, hans Skolegang paa Herlufsholm, de derpaa føl-

gende Studieaar i København og endelig hans kortvarige Højskolegerning i Rødding — er behandlet i Bogens første Halvbind.

I andet Halvbind fortsættes dernæst med Skildring af Askov Højskoles Grundlæggelse og dens hurtigt voksende Betydning under Schrøders Ledelse. Endvidere gøres der Rede for hele hans øvrige mangesidige Virke, bl. a. som Foredragsholder og Skribent, som Politiker, som Bestyrelsesmedlem i Hedselskabet og i forskellige patriotiske Sammenslutninger og som ivrig Deltager paa grundtvigsk Side i det kirkelige Arbejde. Desuden giver Forfatteren en smuk, personligt præget Skildring af Ludvig Schrøder i Hjemmet og omtaler i den Forbindelse udførligt Charlotte Schrøders store Betydning for sin Ægtefælle.

Endelig findes i Slutningskapitlet »Karakteristik og Eftermæle« sammenstillet en lang Række Udtalelser om Schrøders Personlighed og om hans Livsværk. De er dog næsten alle fremsat af Mennesker, der tilhører samme Aandsretning som Schrøder, og giver derfor et ganske vist rigt facetteret, men dog nok noget fortegnet Billede af ham. Det kan maaske udtrykkes saaledes, at Kapitlet indeholder betydeligt mere »Eftermæle« end »Karakteristik«.

Imidlertid har Pastor Frederik Schrøder gennem sin Fremlæggelse af Kildematerialet tilvejebragt et godt Grundlag for at give en objektiv og udtømmende Karakteristik af Ludvig Schrøder. Vort Helhedsindtryk af dennes Personlighed kan ikke siges i væsentlig Grad at være blevet ændret som Følge af de mange nye Detailoplysninger, Sønnens Bog bringer. Men Billedet af den fremragende Højskolemand har dog i flere Henseender skiftet Karakter: Baggrunden har faaet en omhyggeligere Udførelse, Perspektivet er blevet dybere, Linierne er trukket kraftigere op, og selve Skikkelsen har faaet mere Farve og Liv end før, — alt med det Resultat, at M e n n e s k e t Ludvig Schrøder nu træder klart frem for os.

Her skal kun antydes nogle Hovedtræk:

Den af Schrøders Karakteregenskaber, der springer mest i Øjnene, er hans enorme Arbejdstrang og -evne. Han forstod som faa den Kunst at tage Tiden i Agt. Derfor »hummede« man sig uvilkaarlig for ikke at komme ham i Vejen, ligesom man vænnede sig til at fatte sig i Korthed, naar man havde noget at tale med ham om. Denne utrættelige Arbejdsomhed i Forbindelse med en vis Skyhed over for fremmede var det, der bevirkede, at mange ansaa Schrøder for »utilnærmelig«. Arbejdet var ham en Livsfornødenhed. Naar han hvilede sig, skete det ved, at han skiftede Arbejdsform.

Et værdifuldt Supplement til Schrøders store Virkelyst var hans Evne til at sætte andre i Gang med et Arbejde og faa dem til at holde ud, selv om Vanskelighederne meldte sig, og de derfor følte sig fristet til at give op. Denne igangsættende Evne var en af hans vigtigste Føreregenskaber.

I al sin Gerning forfulgte Ludvig Schrøder praktiske Formaal. Det er betegnende for ham, at han aldrig læste en Bog blot for sin Fornøjelses Skyld: Han »pløjede« den med Pen i Haand, grundigt noterende alt, hvad han mente at kunne faa Brug for i sine Foredrag eller Artikler.

Sansen for praktiske Formaal, for Realiteter, præger ogsaa Schrøders Syn paa Højskoleundervisningen: Gang paa Gang betoner han, at den skal vække de unge til Handling, give dem Lyst til at udrette noget, hver paa sit Felt. Særlig klart kommer hans Anskuelser frem i følgende Programudtalelse: »Ordet skal bruges til at vække Ungdommens Mod paa et daadfuldt Liv, og den historiske Oplysning maa bruges som et Middel til at føre Ungdommen ind i Virkelighedsopgaverne og staalsætte Viljen«. Naar man fra forskelligt Hold rettede den Anklage mod Højskolerne, at de opdrog deres Elever til virkelighedsfjerne og arbejdssky Drømmere, kunde Schrøder derfor med fuld Føje melde Hus forbi for Askovs Vedkommende.

Ludvig Schrøders Indstilling over for Mennesker var afgjort positiv: Han

var altid villig til at lære af andre. Hvad han ikke mente at kunne bringe i Overensstemmelse med sine egne Ideer og Planer, lod han som Regel roligt ligge uden deraf at tage Anledning til Kritik. Denne udpræget konstruktive Natur stræbte overalt at bygge og skabe nyt, at samle og slaa Bro mellem forskellige Meninger, at forene i Stedet for at skille.

Takket være sin stærke Personlighed blev Schrøder dog ikke en Kamæleon, der til enhver Tid antog Farve efter de skiftende Omgivelser. Tværtimod satte han sit tydelige Stempel paa enhver Sag, som han beskæftigede sig med, gjorde den bogstavelig talt til sin egen. Men han ønskede saa vidt muligt at undgaa Polemik og Strid for ikke at skabe eller uddybe Modsætninger.

Dette hænger paa en mærkelig Maade sammen med Ludvig Schrøders Angst for at give sit medfødte koleriske Temperament frit Udløb. Med stor Viljesanspændelse lykkedes det ham oftest at betvinge sin opbrusende Hidsighed og omsætte den i stædig Udholdenhed; men ved enkelte Lejligheder brød den dog frem med vulkanagtig Kraft. Vi staar her ved et af de mest oprindelige Elementer i den modne Mands Natur, som han aldrig opnaaede fuldstændigt Herredømme over, skønt han bestandig arbejdede derpaa med den største Taalmodighed og Energi.

Selvtugten var kun en enkelt Side af Schrøders almindelige Trang til at »kultivere« baade sig selv og andre. I den Henseende var han en Aandsfrænde af Bjørnstjerne Bjørnson, hvis symbolske Skildring — i Indledningskapitlet til Fortællingen »Arne« — af, hvorledes det haarde og nøgne Fjeld klædes af Vegetationen, Schrøder atter og atter vendte tilbage til i sine Foredrag.

Foruden Ønsket om at skabe Kultur — aandelig saavel som materiel — havde Ludvig Schrøder endnu et afgørende Grundmotiv til sin Livsgerning: Længslen efter, hvad vi med Nutidens Terminologi vilde kalde »Folkefællesskab«. Denne Længsel synes at have sin Rod i en oprindelig dyb Ensomhedsfølelse, som kun kunde neutraliseres gennem et stærkt aandeligt Samliv, helst med saa mange som muligt.

Det blev Ludvig Schrøders Lykke, at hans naturlige Drift til gennem Samvirken med ligesindede at skabe en bred folkelig Kultur mødtes af en tilsvarende latent Trang hos den store Befolkningsklasse, hvis Betydning netop da var i Opgang: Bønderne. Thi hvad er Kunstneren uden Leret, og hvad bliver Leret uden Kunstneren? Heri ligger dybest set Forklaringen paa, at Schrøder naaede at se saa rige Frugter af sin Virksomhed, skønt de personlige Betingelser næppe var bedre hos ham end hos mange andre, hvem det kun er blevet forundt at naa langt ringere Resultater.

Som Følge af den enorme Indflydelse, Ludvig Schrøder har øvet paa Udviklingen i Danmark efter 1864 paa en Mængde vigtige Felter, kan den nu udkomne Bog om ham anbefales til enhver, der interesserer sig for vort Lands Historie i anden Halvdel af det 19. Aarhundrede. Og for dem, som søger Oplysning om Schrøders egen Livshistorie eller om hans Betydning for Højskolebevægelsens Fremvækst og Sejr i Danmark samt dens Omplantning til andre Lande, er Schrøder-Biografien et uundværligt Kildeskrift.

Poul Møller.

Adam Lewenhaupt: En färd till minnenas värld, Hågkomster från barn-domen (1861—70). Stockholm, Wahlström & Widstrand, 230 Sider.

Om nogen fødtes til Memoireforfatter, maa det være vort Samfunds Æresmedlem, Överstekammarjunkaren, fil. hedersdoktor, Greve *Adam Lewenhaupt*. Der er enkelte Mennesker, som fra Vuggen fik en saadan Plads i Livet, at de rent personlige Minder, selv fra de første Barndomsdage, stadig væves sammen med Erindringer om Samvær med fremtrædende og betydelige Mænd

og Kvinder. Denne fængslende Færd til Mindernes Verden er et mer end almindelig typisk Eksempel herpaa. Bogen er oprindelig skrevet for Familien. Dens Forfatter — og, som man ved, en Forfatter ex professo — blev dog af mange opfordret til at »låta bläcket övergå till trycksvärta och fallit«, en Beslutning, som intet Forsvar kræver. I sit svenske Fædreland er Grev Lewenhaupt kendt af utallige Mennesker, af Navn vel af alle. Det er da kun rimeligt, at denne Bog har fundet en vidtstrakt Læsekreds. Ogsaa danske Læsere vil fængsles af Beretningerne om svundne Tider i vort Broderland, undertiden saa stærkt afvigende fra vore Dages Liv, at de næsten har Æventyrets Karakter.

Uddrag af Moderens og andres Dagbøger, Brevcitater o. l. er de faste Støttepunkter. Man maa vel erindre, at Bogen slutter paa et Tidspunkt, da Forfatteren endnu ikke havde fyldt sit tiende Aar. Dette Binds Troværdighed skyldes dog først og fremmest en glimrende, man fristes til at sige skolet Hukommelse.

Ranke, naturlige og pligtopfyldende Forældre opdrog Børnekuldet paa det Sjöholm, hvor Grev Adam Lewenhaupt i Sommerhalvaaret endnu nyder sit Otium. Faderen — yngre Søn fra Claestorp, oprindelig Rytterofficer, i Manddommen virksom Godsejer med levende Ønsker om Fremskridt paa alle Landvæsenets Omraader, som Overkammerherre hos Dronning Louise, Carl XV's Gemalinde, en af Hoffets Spidser og dertil den litterært interesserede Stifter af Svenska Autografsällskapet og Medlem af lærde Selskaber — og Moderen — Riksmarskalken Grev *Gyldenstolpes* Datter, i mange Henseender sin Mands jævnbyrdige — havde ypperlige Evner til at skabe Lykke om sig. Det er da intet Under, at Bogen former sig som en Hyldest til Barndomshjemmet.

Født i Stockholm tilbragte den lille Adam sin Opvækst paa Sjöholm, hvor Faderen, da Familien snart tog fast Helaarsophold paa Stedet, lod opføre en ny og rummelig Hovedbygning. Her udfoldedes en vidtstrakt Gæstfrihed. Mange af de Mennesker, der drog ud og ind, bliver portrætterede, saaledes som Barnets Øje saa dem: Kong *Carl XV* med stort Følge, en Gang ledsaget af en ægyptisk Prins af usædvanlige Legemsdimensioner, »det är då otur att få den olycksfågeln med«, skriver Grevinden i sin Dagbog, Dronning *Louise*, Prinserne *Oscar* (II) og *August*, Slægtens talrige Medlemmer, Jagtvenner og Repræsentanter for Diplomatiets, Arméens, Gejstligheden, Videnskab og Kunst. — Beretningerne om de Krav, der, ikke mindst under de ofte gentagne kongelige Besøg, stilledes til Husets Frue, er fantastiske. Naar der ved en Prinsemiddag, efter Smörgåsbordet »med allt möjligt krafts«, serveredes Østers, Suppe, Julienne, Pigvar, Oksefilet med Grøntsager, Hummer à la Daube, Kalkun med Trøfler, røget Laks med Spinat og Æg, Gaaseleverpostej, Hjerpe, Grønærter, skotsk Tærte, Ost, Mandelis, Syltetøj, blandet Frugt og Konfekt, forstaar man, at Arrangementet ved den »gaaende« Déjeuner dinatoire, som kort efter ordnedes i Anledning af Kongens Besøg og hvortil »en evig smälta af socknens patroner« var indbudt, og ved andre lignende Lejligheder kunde holde Husmoderen oppe til langt paa Nat, konfererende med en Generalstab af »trojtjänare«. Modsat fortællendes om de stille Aftentimer i Bibliotheket, hvor Højtlesning vekslede med de enkelte Familienmedlemmers private Ekskursioner i Reolerne. Selv for Børnene fandtes intet Index librorum prohibitorum. Disse Stunder er saa intensivt opfattede af Barnet og Mindet herom saa levende genfortalt, at Læseren uvilkaarligt rives med og tilfulde forstaar, at Familiekrederen omkring Bibliothekslampen endnu den Dag i Dag for Forfatteren staar som »en exponent på den fridfulla förfining, som är utmärkande för gamla svenska herrgårdshem«.

Hvert af Børnene havde en lille Holm i Søen som sit særlige Rige. Grev Adam maatte som den yngste nøjes med en lille Odde, hvor han, i Modsætning til den ældre Broder, var fredelig og strængt konstitutionel med en Fire-

stænders Repræsentation. Aftenerne gik med Udarbejdelsen af dette Riges Historie lige fra Oldtiden, spækket med uendelige Kongerækker med Capetingerne som Forbillede. Rigets Slægter blev genealogisk og heraldisk behandlede, deres Residenslotte aftegnedes i Teksten, ligesom lærde Akademier og Selskaber indstiftedes med tilhørende nøjagtige Medlemsfortegnelser. Det var i det Store og Hele den franske og ikke den svenske Historie, der gik igen. Hertil kom Rigets hele praktiske Organisation. Det er utroligt, at en knap 10-Aars Dreng plejede den Slags Sysler, men i høj Grad forstaaeligt, at han oplevede Æresdoktorens Laurbær om sin Pande, almindelig anerkendt som historisk Forfatter og Udgiver.

De stadige Udflugter til Eriksberg, Claestorp og andre Familiebesiddelser, Turene til Hytter og Krinkelkroge sammen med en af Forældrene eller paa egen Haand for der at besøge gamle og svage paa Godset, Skildringer af højst originale Tjenestefolk, af uhyggelige og mystiske Vagabonder, Barnets dæmrende Forstaaelse af politiske og andre Rørelser og Forundring over det nye, alt giver et levende Billede af en Tid, af et Miljø. Kun nu og da strejfes danske Forhold. Den gamle Farmoder, født Friherrinna *Beck-Friis*, havde som ung Pige siddet paa Børringe og lyttet til fjerne Drøn fra Københavns Bombardement. Enkelte Danskere optræder paa Skuepladsen, Begivenhederne omkring Kronprins *Frederiks* og »Sessan«s Bryllup omtales i Forbifarten.

Den, der selv i en snæver Kreds har lyttet til Forfatterens Beretninger, formaar naturligvis end mere at følge med paa Færden. — Naar den gamle Greve, uden Støv paa Vingerne, snart lægger ud igen, vil mange følge ham. En rig og afvekslende Virksomhed blev hans Lod i Livet. Barndomsminde har paa bedste, mest sympathetiske Maade forberedt Interessen for kommende Bind, omfattende Ynglingeaaarene og Manddommens Gerning.

P. B. G.

W. Ørbæk: Hans Wilh. Warnstedt. Officeren, Theaterdirektøren, Diplomaten. En personalhistorisk og tidshistorisk Skildring. 225 S. Levin & Munksgaard. Kbh. 1936.

Det var ikke som Officer og endnu mindre som Diplomat, at *Hans Wilh. v. Warnstedt* indlagde sig Fortjeneste. Hans Betydning tilhører udelukkende Det kgl. Teater, for hvilket han var administrerende Direktør i fjorten Aar (1778—1792). Paa denne ogsaa dengang udsatte Post var han sine Kolleger overlegen. Han havde ikke alene Interesse for, men Forstand paa dramatisk Literatur og Skuespilkunst. Teaterets Opgave var for ham først og fremmest national. Han indførte Disciplin, oprettede Synge- og Danseskoler, opmuntrede de danske Forfattere til at skrive for Scenen og stræbte at hæve Skuespillerstanden socialt. Han interessede sig for Opførelsen af Holbergs Komedier og støttede *Johs. Ewald*; »Fiskerne«, Skuespil af *P. A. Heiberg* og *Thaarup* samt »Bagtalelsens Skole« fremkom i hans Periode, sceniske Begavelser som *H. C. Knudsen*, *F. Lindgreen*, *Frydendahl* debuterede, og *Fr. Schwarz's* Evner kom til fuld Udvikling. Uden Overdrivelse kan Warnstedt betegnes som vor mest kyndige Teaterleder i det 18. Aarhundrede, og hans Virksomhed satte varige Spor.

En besynderlig sammensat Personlighed var han, baade myndig og svag, tysk af Opdragelse, men dansk af Følemaade, overlegen i Pengesager, men dog Slave af det usle Mammon, Ordensmester helt ud i Smaating, men alligevel selv Ordensbryder, opfarende i personligt Samvær, men roligt dømmende med Pennen i Haand, villig til at bringe personlige Ofre, skønt han snart lærte, at Utak vilde blive hans Løn. Det bizarre i hans Sind drev ham til at søge Lidelsen. I alt, hvad han foretog sig, var der ligesom en dobbelt Bund; Sam-

tiden taler ofte om hans »Underfundighed«: Han var baade gift og homoseksuel.

Det er en vanskelig Opgave at drage en saadan splittet Natur frem til historisk Behandling; Billedet af Manden flimrer for Læserne; meget af det, han foretog sig, virker ubehageligt. Lægen *W. Ørbæk*, Forfatter til et Par Romaner bygget over Teaterforhold i det 18. Aarhundrede, har gennemgaaet et stort Stof, trykt og utrykt, og Resultatet er blevet et flittigt Kompilationsarbejde, hvis Kilder er behandlet ret skødesløst, idet Læseren — ligesom for Eks. i *Elith Reumerts Bøger* — ikke faar præcist at vide, hvad der tidligere er fremdraget, og hvad der skyldes Forfatterens Søgen. Grundlaget for Bogen er Dr. Bobés Skildring af Warnstedt (*Brickas Leks. 28. Bd.*), der vakte stor Opsigt blandt alle interesserede, da den udkom i 1904, bygget som den var paa Studier af førstehaands Kilder. Dr. Bobé havde haft Adgang til Arkivet paa Frederiksdal, og dør før nogen anden bl. a. uddraget den Viden, at Warnstedt var Fader til J. P. Frydendahl, »den største Skuespiller i Europa«, som Jens Baggesen kaldte ham. Dr. Ørbæk mener ganske vist (pag. 103), at Faderforholdet ikke var nogen Hemmelighed for Samtiden, men Beviset for denne Antagelse bliver han Læseren skyldig. Ogsaa for Warnstedts Afvigelse fra det normale Kønsliv havde Dr. Bobé fin Forstaaelse.

Om denne »Pæl i Kødet« og den Indflydelse, som den uden Tvivl havde paa Warnstedts Teaterledelse, vilde den moderne Læser gerne have haft mere sikker Viden. Men her lades i hvert Fald den med Emnet og Tiden fortrolige Læser i Stikken. Dr. Ørbæk har rundsøgt Omraadet og medtaget en Mængde tidligere kendt Stof, om hvilket han ikke fremsætter nye Betragtninger. Han lader overalt saa vidt muligt Warnstedt selv tale, dels gennem officielle Skrivelser, dels gennem Breve til Søstrene, Grevinde *Sophie Schulin* og Frøken *Louise Warnstedt*. Mod de Bemærkninger, Forfatteren nu og da gør, kan rejses adskillige Indvendinger. Naar Dr. Ørbæk (pag. 11) skriver, at Warnstedts Afvigelse fra det normale endnu »sædvanligt forties«, kender han for Eks. ikke Karakteristiken af Warnstedt i »Før og nu« (1917). Ogsaa andre Steder har man iagttaget ham og hans Handlinger under den rette Synsvinkel. Pag. 62 kaster Dr. Ørbæk Mystik over nogle meget karakteristiske Breve, skrevet af Danseren *Jansen*, hvis Tilstedeværelse paa Det kgl. Bibliothek allerede blev bemærket i »Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder« I (1911), og som Julius Clausen senere udgav i »Vor Fortid« (1916—17). Der er ikke det mindste »mistænkeligt« ved disse Udgydelser, hvor lidet tiltalende de end er; de er tværtimod særdeles dagklare og skrevet med Jansens Haand, men hvordan de er kommet bort fra Warnstedts Eje, lader sig naturligvis ikke afgøre nu. En næsten ubegribelig Lapsus begaar Dr. Ørbæk, naar han (pag. 99) fortæller, at den offentlige Kritik af Teatret, dets Forestillinger og Personale begyndte som »noget helt nyt og hidtil ukendt« i 1785 med Rahbeks og Prams »Minerva«. Det hører dog ellers til vor Børnelærdom, at Rosenstand-Goiskes »Dramatiske Journal« fra 1771 var den første danske Teaterkritik.

Dr. Ørbæk burde have bemærket, at den selskabelige Omgang, som Warnstedt skaffede Frydendahl, var meget betydningsfuld for ham. Han fik paa nært Hold Lejlighed til at iagttage Standspersoners Ejendommeligheder, og de gik siden igen i hans sceniske Fremstillinger. Om Warnstedts Forhold til en anden af Samtidens navnkundige Skuespillere, Fr. Schwarz, bringer Bogen desværre intet nyt, og vi maa stadig gætte os til, hvor megen Baggrund der var for Charlotte Dorothea Biehls Persiflage over deres Forhold i Fortællingen »Don Varino eller den falske Ven«. Warnstedt er usand, naar han (pag. 107) skriver, at Schwarz først blev forestillet for ham i 1778, da han tiltraadte som Direktør. Deres Bekendtskab var af langt tidligere Dato. Det ser vi bl. a. af Th. Overskous Skildring (*Den danske Skueplads III, 26 ff.*), som er bygget paa Schwarz' egne Ord. Han, som senere skulde blive en af Scenens store

Pædagoger, delte aabenbart ikke Warnstedts Følemaade. Det gjorde derimod Komponisten *J. A. P. Schulz*, og om deres maanedlange Samliv i Norge efter en stormfuld Rejse i Nordseens bringer Dr. Ørbæks Bog nye Oplysninger: »Schulz er et af den Slags Mennesker, som jeg kunde bære ved Uhret som Berlogue; vi har ens Luner, ens Pedanterier, ens Smag, ens Ønsker«. Som Baggrund for en Skildring af Forholdet mellem Schulz og *Weyse* er disse Oplysninger ikke uden Betydning.

Warnstedts Afhængighed af Penge svækkede ogsaa hans Moral. Det fremgaar af Dr. Ørbæks Bog, at der var Forhold af økonomisk Natur mellem Teatrets Chef, General *Eickstedt*, og den administrerende Direktør, og ud fra denne Viden forstaar vi Warnstedts passive Holdning overfor Generalens Protektion af Sangerinden *Catharine Møller* til Skade for *Caroline Walter*. Der er intet Vidnesbyrd om, at Warnstedt gjorde nogen Indsats for at bevare dette Geni for vor Scene; Dr. Ørbæk skriver lidt tørt (pag. 45), »at hun ingen Betydning fik under Warnstedts Direktion«, og det er rigtigt, men for en Kunstner som Warnstedt maa den Tilsidesættelse, hun led under, og som betingede hendes Flugt, have været en Pine. Han maa have haft fuld Forstaaelse af det kunstneriske Tab, hendes Bortrejse betød, men hans Afhængighedsforhold til Eickstedt umuliggjorde ham at hindre den.

Bogen bringer flere Oplysninger, end vi hidtil har kendt, om Warnstedts andet tragikomiske Ægteskab, der udelukkende var af økonomisk Natur. Da han nødtvungent havde forladt Direktørposten, var hans pengelige Forhold saa fortvivlede, at han ikke saa nogen anden Udvej end at sælge sig selv til Frøken *Schilden*, en rig Dame i Halvtredserne, hvem han skildrer som »ganske utaalelig«: »Hun ræsonnerer som Professor over alle skønne Kunster, men spiller, maler og broderer, saa man kan blive angst og bange derfor. Forfængelig er hun ogsaa i høj Maade, og da hun absolut kun hører sig selv, saa slipper jeg med Ja og Nej og staar mig ret vel derved«. Han slap vel for at tage hende med til Lissabon, hvor han sad som Gesandt i ti Aar, men Forbindelsen gjorde ham blot endnu mere ulykkelig. Dog, i de sidste Aar synes der at være kommet større Ro over Warnstedt; Udnævnelsen til Overceremonimester og Tildelingen af Storkorset bidrog aabenbart hertil. Tilfældet vilde, at det blev en af hans Efterfølgere i Teaterdirektionen, *Godske Hans Olsen*, der i sin Egenskab af Notarius publicus paa Dødslejet oprettede et Testamente, som sikrede Warnstedts Kammertjener betydelige Ejendele paa Bekostning af Familiens Interesser.

Der er gode Enkeltheder i Dr. Ørbæks Bog, men et samlet Billede af en splittet Natur er det ikke lykkedes ham at skabe. Opgaven er vanskelig, men den løses ikke ved at kalde Warnstedt »en Teaterfigur, intet Menneske« (pag. 9). For det første skal en Teaterfigur jo gerne være en Gengivelse af et Menneske, og dernæst var der netop meget menneskeligt i Fejl og Fortrin ved Warnstedts Personlighed. Han var saare typisk for sin Race og den første af sin Art paa den danske Skueplads.

Robert Næiendam.

Familien Neckelmanns Slægtsbog med Familievaaben, Biografier, Genealogi, Stamtavle, samt 208 Billeder og Portrætter. Samlet og udarbejdet af Edvard Neckelmann. Udgivet ved Hector Boeck. Kbh. 1936.

Det er altid en vanskelig Opgave at udgive en Forfatters efterladte Manuskript, vanskeligt er det ogsaa i en Anmeldelse af en saadan Udgave at skifte Sol og Vind lige mellem Forfatter og Udgiver, især naar Familien har ønsket Manuskriptet trykt, som det forelaa, »dog med visse Rettelser og Tilføjelser, som er anset for nødvendige«. I det foreliggende Tilfælde maa det med Be-

klagelse siges, at Udgiveren havde gjort baade den afdøde Forfatter og sig selv, samt Læserne, en større Tjeneste ved ikke at paatage sig den stillede Opgave, dersom han ikke kunde opnaa Tilladelse til en fuldstændig Omarbejdelse af det sikkert med store Ofre og megen Flid indsamlede — men til Trykning baade reelt og sprogligt ganske umodne Materiale.

Bogen indledes med en Række Afsnit om Navn og Vaaben, Redegørelser for Forfatterens omfattende Undersøgelser i Tyskland, og en Del Biografier af afdøde og nulevende Medlemmer af Slægten, hvoraf flere skyldes Udgiveren; en stærk Bearbejdelse og Beskæring af dette Stof havde været paa sin Plads og kunde sikkert have beriget vor personhistoriske Litteratur med noget læseværdigt. Om den derefter følgende Stamtavle gælder det modsatte; om der her er sket Tilføjelser, kan ikke ses, men er det Tilfældet, havde i hvert Fald adskilligt flere været paakrævede. Stedsangivelser — blot for Fødsel, Vielse og Død — mangler i overvejende Grad, og den trykte Litteratur synes ikke udnyttet tilbunds.

Albert Fabritius.

Stammtafel Schmidt aus Zeppenfeld mit Listen der Töchternachkommen. Bearbeitet von Dr. Georg Schmidt. (Groitsch v. Leipzig) 1936. *Ahnentafel Geschwister Schmidt Saalfeld 1922—1934 mit Nachfahrenlisten der 16 Ahnen.* Bearbeitet von Dr. Georg Schmidt. Groitsch v. Leipzig 1936. (= 1937).

I et stort og stateligt Format og et smukt Udstyr har Syndikus i Saalfeld, Dr. jur. Georg Schmidt udsendt de to ovennævnte Bøger. Skønt intet af de to Arbejder har Berøring med dansk Personhistorie, er der dog paa Grund af den, som det synes, meget grundige og omhyggelige Udførelse, og ikke mindst derved, at Udgiveren har formaaet Dr. Johs. Hohlfeld i Leipzig til at indlede Værkerne med en grundig historisk-statistisk Bearbejdelse af Materialet, knyttet en ikke ringe teoretisk-genealogisk Interesse hertil, som gør det naturligt ogsaa at henlede dansk personhistorisk Offentlighed paa deres Fremkomst.

Stamtavlen, der behandler en, væsentligst i Rheinland og Westphalen boddende Slægt, hvis Medlemmer fortrinsvis har været knyttet til Landbrug og Bjergværksdrift, er opstillet efter Indrykningssystemet, og ledsaget af en Række skematiske Oversigter af passende Størrelse, som paa en fortrinlig Maade letter Overblikket. Navneregistret omfatter her som i Ahnetavlen desværre kun Efternavnene, desuden findes et fyldigt Stedregister og en Række smukt udførte Billedtavler. Den egentlige genealogiske Interesse er imidlertid knyttet til Dr. Hohlfelds statistiske Behandling, der maa betegnes som et mønstergyldigt Eksempel paa, hvor betydningsfuld en indgaaende statistisk Analyse er til Belysning af en Slægt. Foruden en Optælling af Individierne efter Køn indenfor hver Generation — som iøvrigt viser et saa forbløffende Forhold mellem de to Køn som 3:2 (104 Mænd mod 67 Kvinder) — gives Oversigter over Generationsvidden — et fiktivt Tal, som udtrykker Afstanden mellem to Generationer beregnet fra det gennemsnitlige Fødselsaar i een Generation til det gennemsnitlige Fødselsaar i den følgende — samt over Generationernes Udstrækning, dvs. Forskellen mellem en Generations ældste og yngste Fødselsaar; endvidere over Vielsesalder, Levealder, Antallet af Børn i de enkelte Ægteskaber, Børnedødelighed, samt topografisk og social Fordeling; endelig har Forfatteren ved at medtage en skematisk Fremstilling af Stamtavlens Indhold paa udmærket Maade lagt Materialet blot for Kontrol.

Ahnetavlen er for de første 9 Generations Vedkommende (256 Ahner) meddelt i Tavleform, for de følgende syv Generationer (X—XVI) har det — bl. a. ogsaa paa Grund af de mange Huller — været nødvendigt at an-

vende Listeformen. For selve Udarbejdelsen gælder det samme som om Stam-tavlen, den synes at være baseret paa meget grundige og omfattende Studier med rig Udnyttelse af primært Kildemateriale; Ahnetavlen bringer ligeledes en Række fortrinligt udførte Vaaben- og Billedplancher.

Ogsaa her er det imidlertid Dr. Hohlfelds statistiske Behandling, som giver Værket dets almene Interesse. Særligt interessant forekommer Oversigten over Ahnernes topografiske Fordeling. De herover opstillede Tabeller viser en stor »stammemæssig« Enartethed; af de 4096 Ahner er 3952 af tysk og 144 eller kun 3,5 % af ikke-tysk (fransk) Oprindelse; til Gengæld er de forskellige tysktalende Omraader repræsenterede, omend i ulige Grad, saaledes Rheinland-Westphalen-Hessen med 23,3 %, Obersachsen med 22,4 og Østrig og Øvre Pfalz endog med 25,4 %. Ogsaa den sociale Gruppering er naturligvis ret indgaaende behandlet; af betydelig Interesse er her en Oversigt over de 128 Mænd, som findes i 9. Generation; af disse tilhører 78 eller 61 % Byerhvervene, fortrinsvis Haandværk, medens 25 % er Bønder, til disse burde vel det adelige Indslag (5 %) medregnes og til hine de 5 % Akademikere og 4 % Militære for at faa et Billede af Forskellen mellem Land og By. Saa-danne Oversigter er bedre end mange Ord egnet til at belyse det enkelte Menneskes rigt differentierede Afstamning.

I Tilknytning til Ahnetavlen meddeles otte Descendenstavler over Efterkommerne af de 8 Tipoldeforældrepar. Tilsammen og i Forbindelse med Ahnetavlen danner disse saaledes en af de i den genealogiske Litteratur saa sjældne Konsanguinitetstavler. Forfatteren har imidlertid ved det anvendte Opstillingsprincip, som slutter sig nøje til det af Otto Forst-Battaglia opstillede Paradigma, forflygtiget Billedet af Konsanguinitetstavlen, omend han samtidig har vundet en Lettelse i den statistiske Behandling og Sammenligning af de forskellige Descendenstavler. Derved forflygtiges ogsaa noget det Helhedsbillede af den valgte Slægtskreds, som det maa være et af Konsanguinitetstavlens væsentligste Formaal at give.

Ganske naturligt har en saa indgaaende statistisk Bearbejdelse, som her er Tale om, i første Række Interesse til Belysning af den Slægt, som danner Grundlaget, og at Materialet her er for lille til at drage videregaaende Slutninger af, er indlysende. Det maa dog hilses med Glæde, at det enkelte genealogiske Arbejde bliver underkastet en saadan Analyse, og det synes utvivlsomt, at systematiske Undersøgelser af denne Art af en Række Slægter eller Grupper af Slægter vil aabne Muligheder for en dybere Forstaaelse af flere af Genealogiens vigtigste Problemer.

Albert Fabritius.

Slægten Lützhøft 1610—1936 ved Hans Holten Lützhøft. Kbh. 1936. Trykt som Manuskript.

Den foreliggende Stamtavle er opstillet efter Indrykningssystemet — dog uden Indrykning, hvad der desværre ikke gør Systemet mere overskueligt. I selve de faktiske Oplysninger savner man mange Steder Daabs- og Begravelsesdatoer og navnlig -steder; naar man, som det bør gøres, bygger sit Arbejde paa Kirkebogsstudier, er det en ringe Ulejlighed for Forfatteren at medtage disse Oplysninger, som dog baade indeholder den egentlige Dokumentation og tillige sparer Benytteren for megen unyttig Søgning. Bogen er forsynet med et Navneregister, i hvilket Forf. beklageligvis har ladet sig nøje med at anføre Forbogstaverne, samt med to gode Oversigtstavler. Endnu en mindre Indvending: det turde være ukorrekt at ansætte 1610 som Slægtens »Fødselsaar«, naar Forbindelse mellem de nulevende Bærere af Navnet og den 1610—1705 levende Gaardejer *Jes Lützhøft* i Schaalby ikke kan paavises.

Slægten føres tilbage til Gaardejer *Jes Lützhøft* i Kiesby i Angeln (1694

—1764) og har — som Forfatteren med den Fordringsløshed, som præger hans Arbejde, selv udtrykker det — »aldrig gjort nogen glimrende Indsats og kun faa af dens Medlemmer har hævet sig over det jævne Milieu«. Det er lykkedes Forf. ved en Række i det store og hele passende afgrænsede Biografier at tegne et levende og interessant Billede af Slægten som Helhed uden at forfalde til den Panegyrik, som man undertiden møder; noget ujævnt kan det maaske virke i selve Biografierne at se Nekrologer gengivne, et Stof af denne Art har sine Svagheder; med Glæde læser man dog f. Eks. Fr. Vogelius Mindeord om den for nyligt afdøde Læge *Frederik Lützhøft* (1858—1935). Forfatterens egne biografiske Bidrag er forstaaende og nænsomt af-fattede, fremhæves bør det meget smukke Billede af Bedstefaderen, Præsten *Holten Lützhøft* (1822—1903), der fra 1851—64 virkede i Bylderup Sogn, og som blev uløseligt knyttet til den sønderjyske Jord, hvorfra Slægten er udgaet.

Den meget læseværdige Bog, som gør sin Forfatter Ære, er forsynet med en Række gode Portrætter og fremtræder i et smukt og behageligt Udstyr.

Albert Fabritius.

Wilhelm Jensen: *Die Kirchenbücher Schleswig Holsteins, des Landesteils Lübeck und der Hansestädte*, Neumünster 1936.

Bestræbelserne for at faa optaget en Registratur over Sognekaldsarkiverne i Slesvig, Holsten og Lauenburg gaar tilbage til 1905, da Kieler-Konsistoriet overdrog den daværende Professor theol. og Leder af Præsteseminariet i Preetz Dr. Rendtorff, som havde rejst Spørgsmaalet, denne Opgave; forskellige Forhold trak imidlertid Sagen i Langdrag, og først 1923 udgav Pastor, Dr. Wilhelm Jensen, da i St. Margarethen, nu i Wandsbeck, og nuværende Staatsarchivar i Aurich Dr. Heinrich Kochendörffer i Fællesskab »Die Pastoratsarchive in Schleswig-Holstein« (Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. R. 7 Bd. 4 Hft.). Pastor Jensen, under hvem Provinsens Kirkebogsvæsen f. T. sorterer, har paataget sig den store Opgave at levere en ny og berigtiget Udgave heraf, som nu foreligger som 2. Bind af Quellen und Forschungen zur Familiengeschichte Schleswig-Holsteins.

Ligesom Udgaven fra 1923 medtager ogsaa denne Lauenburg, og hertil har Pastor Jensen saa føjet en Oversigt over ikke-lutherske Menigheders Kirkebøger, samt Provinsen Lübeck, Hamburg og Omegn, Fristaden Lübeck og Omegn og Bremen. Materialet er naturligt ordnet topografisk efter Provstierne, og for hvert Sogn gives Oplysning om de egentlige Kirkebøgers Begyndelsesaar for de enkelte Ministerialia med Angivelse af større Lakuner, desuden ogsaa om Stolestadebøger, Gravstedsprotokoller, Kirke- og Fattigregnskaber, Inventarier, Arkivregistraturer og Kroniker, ligesom der gives Oplysning om eventuelle andre ældre Arkivaliers Tilstedeværelse. Et udmærket Register letter Benyttelsen. Foruden talrige værdifulde Oplysninger og Henvisninger i Noter giver Pastor Jensen i Indledningen en nyttig og instruktiv Oversigt over Kirkebøgernes Historie i disse Landsdele, som konkluderer i, at Kirkebøgernes Anlæggelse hovedsagelig skyldes rent kirkelige Hensyn, og heri søges da Grunden til den Modstand, som Menighederne stedse har ydet imod den Centralisering af Kirkebøgerne, som baade af historiske og arkivmæssige Grunde skulde synes naturlig. Den slesvig-holstenske Landskirke, der af kirkelige og lokalhistoriske Grunde har hyldet Decentraliseringen, har imidlertid under den nyeste Tids Krav om Ofre paa Folkefællesskabets Alter været nødt til at opgive dette Princip, og man er da gaaet den Mellemvej at samle Kirkebøgerne i et for det enkelte Provsti fælles Kirkekontor. Til disse lokale Provstearkiver afgives dog kun Duplikaterne, som for Slesvig-Holstens Vedkommende

for en stor Del gaar tilbage til Midten af 18' Aarhundrede — altsaa godt et halvt Aarhundrede før Kongerigets —, ligesom det er Meningen at samle Afskrifter eller fotografiske Gengivelser af Unikaterne i disse Arkiver; denne delvise Centralisering er nu i fuld Gang her som mange andre Steder indenfor Riget.

Den danske historisk og personhistorisk interesserede Offentlighed vil med Glæde og Taknemmelighed modtage Pastor Jensens fortrinlige og nyttige Haandbog, der danner et for vor personhistoriske Forskning værdifuldt Supplement til den for nogle Aar siden af Rigsarkivet udsendte Registratur: Danmarks Kirkebøger ved S. Nygård.

Albert Fabritius.

(Se 10., III., 66—72 og 244 ff.).

Slutbemærkninger til: T. A. Topsøe-Jensen og Emil Marquard: Officerer i den dansk-norske Sæetat 1660—1814 og den danske Sæetat 1814—1932.

Den ene af Forfatterne til ovennævnte Værk har fundet det opportunt at fremkomme med en Antikritik og anfører, at han næppe var fremkommet hermed, hvis jeg ikke havde skrevet, »at det synes, som om Marinens Arkivalier er udnyttet paa tilfredsstillende Maade«. Han skriver, at han vil fremhæve det for at vise, at min Artikel hviler paa en Skævhed i min Opfattelse af Værket. Dr. Bobé bruger Vendingen »sikkert udtømmende Studium« og faar at vide, at han er erfaren og alvorlig indstillet. Da de to citerede Udtryk maa siges at dække hinanden, maa der være en Skævhed i min Modparts Opfattelse. Maaske er Tonen i mine Bemærkninger skarp, men den staar i høje Forhold til den Skuffelse, Værket har bragt mig og ikke mig alene; saaledes skrev en af vore mest kendte Personalhistorikere til mig: »Jeg personlig finder, at D'Hrr. faar, hvad de har godt af«. Det maa vel være tilladt i et Fagtidsskrift at fremhæve Fejlene ved et Værk i et skarpt Lys og ikke henfalde til panegyriske Floskler. At der maa være Fejl i saa stort et Værk er ganske givet, men det maatte have været Forfatternes Opgave at søge at begrænse Fejlens Antal og ikke lade syv og ni være lige. Af en Haandbog maa man kræve, at den er udarbejdet med Pertentlighed, og at Fejlens Antal er bragt ned til et Minimum. Som den nu fremtræder, kan det ikke undgaas, at de relativt mange Fejl, der er, breder sig til andre Værker, og min Modparts Forsøg paa at lære os en anden Forklaring af Ordene »særlig benyttede« end den gængse, maa betragtes som Udenomssnak. Den, der benytter Værket og f. Ex. ser, at Personalhistorisk Tidsskrift er særligt benyttet, vil ikke gennempløje Tidsskriftet for at finde supplerende Oplysninger, ligesaa lidt som han vil gennemsøge Danmarks Adels-Aarvog og de andre anførte Værker, medmindre der i den paagældende Biografi gives en Henvisning hertil. Min Modpart mener, at det er lykkedes ham at finde tre Ting, hvortil han nok kan gøre Bemærkninger. Det er *Cort Adellers* Navn og *C. P. O. Moltkes* Moders og Hustrus Navne samt *A. G. Wedells* Titel; om den sidstnævnte Person maa han dog erkende, at han var Baron. Jeg ankede over, at Navnene ikke var normaliserede. Adeler og ikke Adelaer skriver man dog nu (jfr. sidste Udg. af Dansk biogr. Leksikon). At fastholde Formen Adelaer, men ikke Formen Juell, maa vel nok siges at være inkonsekvent. C. P. O. Moltkes Moders og Hustrus Navne findes rigtigt stavet i »Det danske Søofficerskorps 1801—1919«, hvorfor saa tage de forkerte Navne fra den blaa Bog? Selv om Forfatterne i Fortalen skriver, at de ikke har medtaget Maanedsløjtnanter og Reserveofficerer, saa kunde det dog have været ønskeligt om Oplysninger (ikke genealogiske) om disse havde været bragt, min Modpart indrømmer jo selv, at de er meget vanskelige at finde i Arkivalierne. Med Hensyn til den ringe Lødighed af de nulevende Søofficerers Biografier kan man jo

kun beklage, at den skyldes, at saa mange af dem kun har vist Værket ringe Opmærksomhed. Til Slut vil jeg sige til min Modpart, at havde han vist større Forstaaelse af de store og mangesidige Krav, der stilles til et saadant Værk, da kunde han have undgaaet mine Bemærkninger og jeg hans Personligheder.

E. Juel Hansen.

SPØRGSMÅL OG SVAR.

SPØRGSMÅL.

1.

Brügger — Tuchsen.

Jeg søger oplysninger om major *Hans Andreas Brüggers* og hustru *Karen Marie Tuchsens* (1734—1823) forfedre. Hun skal ha været en datter av major *Fredrik Wilhelm Tuchsen* i hans ekteskap med generalmajor *Weinmanns* datter. Men en *Fredrik Wilhelm Tuchsen* ses gift m. *Karen Cathrine Daae* (1718—96), og majoren var vel sønn av generalmajor, kommandant på Bergenhus *Johan Fredrik Tuchsen*, kommandant 1712 til sin død 19/12 1730, g. m. *Maria Olsdatter Meng* fra Frederikshald. Generalmajor *Hans Jørgen Weinmann* (1666—1759) skal 3. g. være gift m. *Sophie Amalie Tuchsen* i 1732.

Jeg har tenkt mig 2 alternativer:

1. *Karen Marie Tuchsens* rette navn er *Karen Marie Tuchsen Weinmann*, født 2 aar efter H. J. *Weinmanns* ekteskap med *Sophie Amalie Tuchsen* i 1732, eller

2. Hun er datter av major *Fredrik Wilhelm Tuchsen* og sønnedatter av generalmajor *Johan Fredrik Tuchsen*. Majoren har været gift med en Datter av *Hans Jørgen Weinmann* i dennes første ekteskap med *Elisabeth Juliane Brueneck*. *Hans Jørgen Weinmanns* tredje kone har vært hans svigersønns mor?

Jeg vilde gjerne ha alle linjer bakover så langt som mulig eller anvisning på dem, f. eks. *Weinmann*, *Brueneck*, *Meng* o. fl., såfremt slekten går tilbake i disse linjer. Jeg har studert generallojtnant A. P. *Tuxens* »Slægten Tuxen 1550—1800« uten å finne generalmajor *Frederik Tuchsen* der.

Sverre Riisnæs,
Statsadvokat,
St. Edmundsvej 49, Oslo.

2.

Hiort.

1689 blev en yngre mand, *Peder Hiort*, ansat som bergskriver og kasserer ved Røraas Kobberværk i Norge. — Efter hvad hans yngste søn, senere direktør for Røraasværket har oplyst, skulde hans far ha sin slægt i Gross Quern i Angelen nær Flensburg i Schleswig. — Antagelig hed bergskriverens far *Jacob*; thi bergskriverens ældste søn hed *Jacob* og den næstældste *Hans* efter sin Morfar. — Muligvis er bergskriver P. H. udvandret fra Flensburg omkring 1680 til Trondhjem, hvor han ses at ha været ansat som fuldmægtig hos proviantforvalter *Klingenberg* paa *Kingsgaarden* i noen aar, før han blev ansat paa Røraas. — Han døde 1716 — angit i folketællingen for Røraas 1701 for 46 aar gl.; men det er tvilsomt, om denne alder er rigtig. Antagelig for høi. Kan der gives nogen oplysninger om hans slægt og forfædre? I sit signet hadde sønnen et hjortehoved.

Hvorfor jeg mener at hans alder er feil angit kommer af, at der angaaende

hans giftermaal i Trondhjem 1692 er anført om Johanne Hansdatter Ogmann (hans frue).

»Hun blev 22. 2. 1692 viet hjemme i huset til den discrete unge mand Peder Hiort, bergskriver paa Røraas Kobberværk —«.

J. Prytz,
Postbox 530, Oslo.

3.

Hingsberg.

Naar er Garver *Thomas Hansen Hindsberg*, f. 1734, viet til *Maren Marie Pedersdatter*? (Enke, født ca. 1754). Hvor fandt Vielsen Sted, den er sket antagelig 1778—80.

Københavns Kopulationsskatteböger og Vielsesprotokoller samt Frederiksberg Kopulationsprotokol er gennemsete uden Resultat.

Ved Folketællingen 1787 boer Familien i Nyport Stræde, Matr. Nr. 100 i Køge, han kalder sig da *Thomas Hansen*, og Konens Navn passer, ligesom de to Børn, Sønnen *Jens* og Datter *Christiane Magdalene*.

O. Chr. Hingsberg,
»Provinsteater-Museet«,
Janus la Coursgade 2, III, Aarhus.

SVAR.

Høegh.

(10. III. 291).

Ms. *Andreas Høegs* søn *Peder* blev døbt 17. 12. 1769 (Sevel kb.); flere børn af nævnte A. H. ses ikke at være fødte i nævnte sogn, men det må bemærkes, at Sevel kb. er meget defekt og bl. a. mangler døbte 1734—68 og 1772—73. En forpagter *Høeg* blev begr. 30. 4. 1782, 46 år gl. (Bøvling kb.), og der er ingen tvivl om, at det var A. H., der altså på det tidspunkt må antages at have været forpagter på Ryssensten. Hans enke *Anna Margrete Pedersdatter Friis* var 1787 forpagterske på Bækmark, 53 år gl., enke efter 1. ægteskab, og havde da kun hos sig sønnen *Peder Andreassen Høeg*, 18 år gl. (Folketæll. for Flynder sogn). 1801 var hun forpagterske på Herpinggård, 67 år gl. og stadig enke efter 1. ægtesk. og havde kun hos sig sønnen *Peder*, 32 år gl. og forpagter på Vinderup samt gift, men hans hustru nævnes ikke (Folketæll. for Trans sogn). Hun nævnes derimod i folketæll. 1801 for Sal s., Gørding h., med sønnen *Andreas Henrik Høgh*, 1 år gl. *Anna Margrete Friis* er utvivlsomt identisk med mad. *Anna Margrete Høeg*, som døde 16. 8. 1803, 70 år gl. (Ferring kb.). Det er sandsynligt, at ovennævnte *Andreas Høeg* er identisk med præsten *Peder Høegs* søn *Andreas*, der blev døbt 9. 2. 1735 (Estvad kb.).

S. N.

TIL SAMFUNDETS MEDLEMMER.

Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistories Medlemmer kan faa »De borgerlige Rigsdagsmænd 1660« v. Fr. Barfod, udgivet af L. F. la Cour (272 S.) for 3.00 + Porto (opr. Pris 10.00) ved Henvendelse til Akademikasrerer, cand. mag. L. F. la Cour, Sorø.

REGNSKAB FOR AARET 1936.

	Kr. Ø.		Kr. Ø.
Saldo overført fra Regnskabsaaret 1935	1,624. 43	Honorarer for Bidrag til 1.—4. Hæfte	967. 50
Bidrag fra den danske Stat	390. 00	Trykning	2,135. 75
» » Julius Skrikes Stiftelse	200. 00	Tryksager m. m.	14. 75
» » Alfred Goods personalhistoriske Fond	200. 00	Porto	56. 98
Indvundne Renter	165. 20	Kontingent til Dansk-historisk Fællesforening	10. 00
Medlemskontingent	3,464. 00	Kommission	461. 91
Salg af ældre Aargange af Tidsskriftet	75. 43	Krans	10. 14
Udtrukken Obligation	200. 00	Indkøbt Kr. 800 40/0 Østifter. Kreditfor. Oblig.	704. 79
		Saldo overføres til næste Aar	1,957. 24
	<u>6,319. 06</u>		<u>6,319. 06</u>

Samfundet ejer den 31. December 1936 foruden Kassebeholdningen Kr. 1,957. 24, som indestaar i Københavns Handelsbank,

Kr. 1,000 40/0 Jydske Landkreditforenings Obligation, testamen-
tarisk Gave fra Hds. Maj. Enkedronningen,
» 700 41 1/2 0/0 Vest- & sønderjydske Kreditforenings Oblig.,
» 400 41 1/2 0/0 Fyns Kreditforenings Oblig.,
» 1,200 40/0 Østifternes Kreditforenings Oblig.,
ialt Kr. 3,300 er Tretusindtrehundrede Kroner.

Desuden ejer Samfundet Kr. 2,700. 00 41 1/2 0/0 Husejer Kreditkasse
Oblig.
» 2,700. 00 41 1/2 0/0 Københavns Kredit-
for. Oblig.,
» 98. 58 kontant
Kr. 5,498. 58 indestaende i Overfor-
mynderiet,

ifl. testamentarisk Gave fra Overretssagfører Paul Hennings Enke Fru
Lina Hennings, født Limpert. Kapitalen udleveres først ved en Le-
gatars Død.

København den 15. Februar 1937.

O. H. Clementsen.

Ovenstaaende Regnskab har vi gennemgaaet og sammenholdt med de os forelagte Bilag, og vi har intet fundet at erindre. Formuen har vi befundet at være tilstede. Obligationerne lyder paa Samfundets Navn.

L. Bie.

Stefan Hetsch.

DR. K. CARØE:

DEN DANSKE LÆGESTAND I—V.

- I. Doktorer og Licentiat 1479—1788.
- II. Kirurger 1738—1785.
- III. Den danske Lægestand 1786—1838.
- IV. Den danske Lægestand.
Supplementsbind til 7 Udg. (Læger, der har taget Eksamen
efter 30. Januar 1838 og er døde inden 1. Januar 1901).
- V. Supplementsbind til I—IV.
I—V Kr. 8,—. Enkelte Bind Kr. 2,—.

HENRY BRUUN:

DANMARKS AMTSFORVALTERE 1660—1848

Kr. 3,25.

FRITZ JÜRGENSEN WEST:

DE KONGELIGE AMTMÆND I HERTUGDØMMET

SLESVIG 1660—1864

Kr. 2,—.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TIL PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFTS

FØRSTE 50 BIND

1.—9. Række II (1880—1929)

Kr. 2,—.

samt

FORTEGNELSE OVER

LITTERÆRE ARBEJDER AF LOUIS BOBÉ

Udarbejdet af ØJVIND ANDREASEN, cand. mag.

Kr. 2,—.

Henvendelse sker til Levin & Munksgaard, Ejnar Munksgaard, Nørre-
gade 6, København K., Tlf. Central 6970.

NYE BØGER

Vagn Børge: KVINDEN I STRINDBERGS LIV OG DIGTNING

428 Sider. 15 Plancher.

Kr. 10.—

W. Ørbæk: HANS WILH. WARNSTEDT OFFICEREN — THEATERDIREKTØREN — DIPLOMATEN

226 Sider. 3 Plancher.

Kr. 7.50

I. P. JACOBSEN-MANUSKRIPTER

UDGIVET AF MORTEN BORUP

24 Sider 4°.

Indb. Kr. 9.—

(For Medlemmer af Det danske Sprog- og Litteraturselskabs Prænumerant-
Afdeling Kr. 6.—)

FRA RIGSARKIVETS SAMLINGER

I. REFORMATIONEN I DANMARK

UDGIVET AF RIGSARKIVET VED BJØRN KORNERUP

54 Sider 4°.

Indb. Kr. 6.—

Olaf Carlsen: CHRISTIAN MOLBECH OG SORØ. DEL III

208 Sider. 1 Planche.

Kr. 5.—

C. H. N. Garrigues: EIN IDEALES SÄNGER- PAAR LUDWIG SCHNORR VON CAROLS- FELD UND MALVINA SCHNORR VON CAROLSFELD GEBORENE GARRIGUES

496 Sider. 33 Ill.

Kr. 10.—

Mogens Strunge: CARL DEN DANSKE, FYRSTE AF FLANDERN

152 Sider. 5 Ill.

Kr. 3.50

LEVIN & MUNKSGAARD . EJNAR MUNKSGAARD
NØRREGADE 6 . TELEFON CENTRAL 6970 . KØBENHAVN K.